

UNG 018

**En kartläggning av hedersrelaterat våld
och förtryck bland unga i Uppsala**

Mariet Ghadimi och Serine Gunnarsson
TRIS – TJEJERS RÄTT I SAMHÄLLET

TR!S

TRIS – tjejers rätt i samhället

Uppsala

Tel: +46 18 774 40 66 00

info@tris.se

www.tris.se

Utgivningsdatum: Januari 2019

Utgivare: TRIS – tjejers rätt i samhället

Författare: Mariet Ghadimi och Serine Gunnarsson

Förord

Regeringen har beslutat om att genomföra en samlad, flerårig satsning för att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck. Satsningen innefattar uppdrag till länsstyrelser och andra myndigheter, stöd till lokalt arbete samt till förebyggande verksamhet. Åtgärderna sker inom ramen för regeringens tioåriga nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

TRIS – tjejers rätt i samhället har fått i uppdrag från Socialförvaltningen i Uppsala kommun och Länsstyrelsen i Uppsala län att kartlägga förekomsten av våldsutsatthet med särskilt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer bland unga i Uppsala.

TRIS har låtit verksamhetschef och doktorand Mariet Ghadimi genomföra en kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala. Medförfattare Serine Gunnarsson, metod- och utbildningsansvarig på TRIS och tidigare doktorand i sociologi vid Uppsala universitet, har varit delaktig under skrivprocessen av rapporten.

Denna kartläggning lyfter särskilt frågan kring tvångsäktenskap, barns ofrihet i vardagen samt vad unga tycker om lagen mot tvångsäktenskap och barnäktenskap som trädde i kraft den 1 juli 2014. Föreliggande rapport har en jämförande och beskrivande ansats.

Kartläggningen baseras på ett redan utformat enkätformulär. Enkätformuläret har tagits fram under ledning av docent Sara Högdin vid Högskolan i Halmstad inom ramen för en storstadsstudie som genomförts i Stockholm, Göteborg och Malmö. I projektgruppen för framtagandet av enkätformuläret ingick docent Astrid Schlytter, filosofie doktor Devin Rexvid, doktorand Mariet Ghadimi samt projektassistent My Bodell.

Vi vill rikta ett stort tack till alla som gjort denna kartläggning möjlig. Tack Uppsala kommun och Länsstyrelsen i Uppsala län som initierat denna kartläggning.

Ett av de trevligaste inslagen i detta arbete har varit mötet med elever och personal på de medverkande skolorna. Tack alla fantastiska rektorer och skolpersonal för ett välkomnande bemötande och för att vi fick låna er tid. Ett särskilt tack till er ungdomar som delat med er av era tankar, åsikter samt intressanta och spontana samtal i korridorerna. Utan er hade inget av det här varit möjligt.

Alla som arbetar med kartläggningar vet hur svårt det är för skolor att frigöra tid för forskare att komma in och genomföra enkätundersökningar. Förarbetet med skolor har prioriterats särskilt och det hade inte varit möjligt utan Sofia Venemalm, strateg med ansvar för våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck i Uppsala kommun. Vi vill rikta ett särskilt tack till dig Sofia som varit ett ovärderligt stöd under kartläggningens förankringsarbete. Tack också för alla inspirerande samtal och för ditt tydliga ställningstagande för alla barn och ungas rätt att leva ett liv fritt från våld.

Slutligen vill vi rikta ett varmt tack till TRIS ledning och medarbetare som lagt ner sin tid och sitt engagemang samt varit ett stöd under insamlingen av enkäter.

Vår förhoppning är att denna kartläggning kommer att bidra till en djupare förståelse för ungas vardag och att den kan ligga till grund för det fortsatta arbetet i syfte att förbättra situationen för de barn och unga som utsätts eller riskerar att utsättas för olika former av hedersrelaterat våld och förtryck.

Uppsala oktober 2018

Mariet Ghadimi

Serine Gunnarsson

Verksamhetschef, TRIS

Metod- och utbildningsansvarig, TRIS

Innehållsförteckning

Förord	3
1. Inledning	6
2. Hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Sverige	8
2.1. Tidigare studier kring ungas utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck	9
2.1.1. Det hedersrelaterade våldet och förtryckets uttryck och omfattning	9
2.1.2. Särskilt utsatta grupper: normbrytande sexuell läggning	11
2.1.3. Särskilt utsatta grupper: unga med funktionsnedsättningar	12
2.1.4. Pojkars villkor i en hederskontext	12
2.1.5. Sambandet mellan ungdomars begränsade livsutrymme och utsatthet för hot och våld	13
3. Metod och genomförande	14
3.1. Bortfallsanalys	15
3.2. Avgränsningar	16
4. Teoretiska utgångspunkter och analytiska kriterier	17
5. Resultatredovisning	20
5.1. Undersökningsgrupper	20
5.2. Sammansättningen av oskuldskravsgruppen	23
5.3. Förväntade konsekvenser vid en otillåten kärleksrelation	24
5.3.2. Vad händer om en flicka blir tillsammans med någon som familjen eller släkten inte accepterar?	25
5.3.3. Vad händer om en pojke blir tillsammans med någon som familjen eller släkten inte accepterar?	25
5.4. Äktenskapsplikt och heteronormativitet	26
5.4.1. Flickor och pojkars upplevda förväntningar kring äktenskapsplikt och heteronormativitet	27
5.5. Kärleksrelationer – vem får man bli ihop med?	29
5.5.1. Tillåts flickor vara tillsammans med vem de vill?	30
5.5.2. Tillåts pojkar vara tillsammans med vem de vill?	31
5.5.3. Generella likheter och skillnader grupper emellan	32

5.6. Ungdomars oro över att inte få bestämma själva kring viktiga frågor i livet	32
5.6.1. Ungdomar som är oroliga över att inte få bestämma över sin utbildning, fritid och sina vänner	33
5.6.2. Ungdomar som är oroliga över att inte få bestämma vem de ska gifta sig eller leva tillsammans med i framtiden	34
5.7. Vem bestämmer vem den unge ska gifta sig med?.....	36
5.7.1. En jämförelse mellan unga utifrån föräldrars födelseland när det gäller valet av framtida partner	37
5.7.2. En jämförelse mellan unga i oskuldskravsgruppen och kontrollgruppen när det gäller valet av framtida partner	38
5.8. Ungdomars utsatthet för hot och våld.....	39
5.8.1. Ökad risk för tvångsäktenskap eller informella äktenskapsliknande förbindelser.....	39
5.8.2. Sambandet mellan att inte få bestämma sin framtida partner och utsatthet för våld, kränkningar och hot.....	41
5.8.3. Skillnader i våldsutsatthet bland flickor respektive pojkar kopplad till frågan om val av framtida partner	41
5.8.4. Multiutsatthet för våld	43
5.9. Ungdomars inställningar till individuella fri- och rättigheter	46
5.9.1. Inställning till lagen mot äktenskapstvång	48
5.9.2. Inställning till lagen mot barnäktenskap	48
6. Sammanfattande reflektioner	49
6.1. Oskuldskravet i centrum	49
6.2. Utsattheten för tvångsäktenskap och andra former av våld	52
6.3. Tendenser i inställningar till individuella fri- och rättigheter	53
6.4. Slutord.....	54
7. Referenser	57

1. Inledning

Medvetenheten om hedersrelaterat våld och förtryck samt dess olika uttrycksformer som exempelvis barn-äktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning har ökat i samhället under de senaste åren. I takt med att hedersrelaterat förtryck och våld blivit ett alltmer etablerat begrepp i det svenska samhället har olika samhällsinsatser inletts i kunskapshöjande och förebyggande syfte.

Flera myndigheter har under de senaste åren haft olika regionala och nationella uppdrag i syfte att öka kunskaperna om hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer. Länsstyrelsen i Östergötland är en av de myndigheter som sedan 2005 haft flera regeringsuppdrag i syfte att motverka hedersrelaterat våld och förtryck, förhindra att unga blir gifta mot sin vilja och motverka könsstympning. Sedan 2013 finns ett nationellt kompetensteam kopplat till arbetet. Kompetensteamet samordnar och stödjer arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck såsom tvångsäktenskap och barnäktenskap. Det finns även en nationell vägledningstelefon för yrkesverksamma och ideella som möter hedersvåldsutsatta.¹

Även Socialstyrelsen har haft flera uppdrag inom området. Bland annat har Socialstyrelsen (2015) kartlagt antalet kvinnor och flickor som kan vara könsstympade i Sverige. Vidare har myndigheten utvecklat en webbutbildning om kvinnlig könsstympning för hälso- och sjukvårdspersonal. Socialstyrelsen har ett pågående uppdrag inom ramen för den tioåriga nationella strategin som omfattar mäns våld mot kvinnor, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Bland annat ska kompetensstöd och metodutveckling för vård- och omsorgspersonal prioriteras. Socialstyrelsen ska också genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap och tvångsäktenskap.

Den 1 juli 2014 infördes nya straffrättsliga och civilrättsliga bestämmelser som stärker skyddet mot tvångsäktenskap och barnäktenskap.² Brottet äktenskapstvång innebär att genom olaga tvång eller genom utnyttjande av utsatt belägenhet förmå en person att ingå ett äktenskap. Även äktenskapsliknande förbindelser omfattas av lagen, vilket i praktiken även inkluderar olika religiösa eller traditionella äktenskap. Utnyttjande av någons utsatta belägenhet innebär exempelvis att offret är i en beroendeställning till gärningspersonen. Exempelvis kan barn anses vara i beroendeställning till vuxna som har ansvaret för deras skydd och omvårdnad. Ytterligare exempel på utsatt belägenhet kan vara att offret har en intellektuell funktionsnedsättning. Möjligheten för barn att få dispens att gifta sig har dessutom avskaffats.

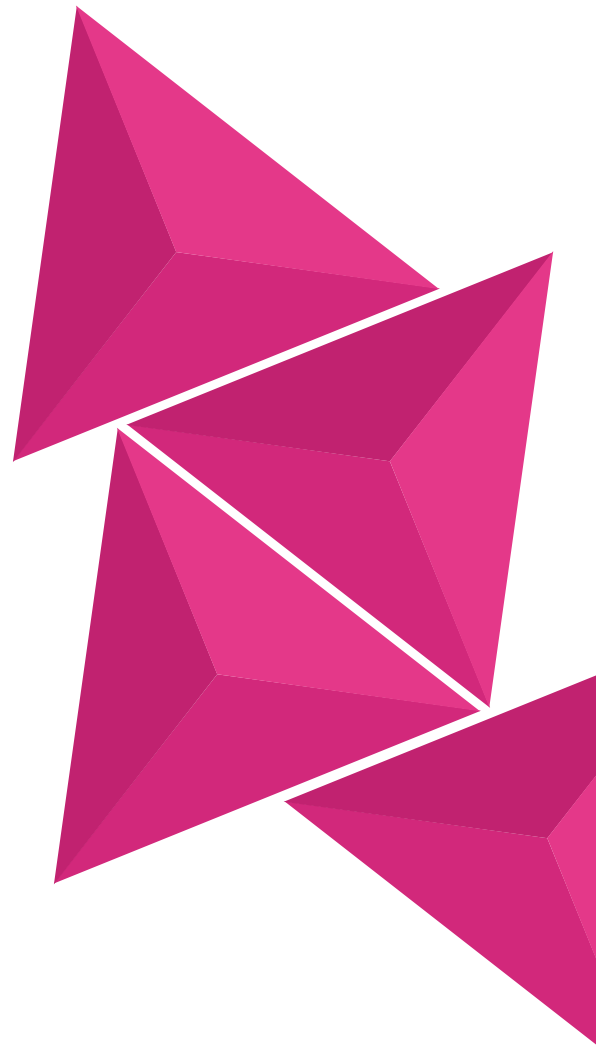
I Lagrådsremissen *Förbud mot erkännande av utländska barnäktenskap* (2018) föreslås en ny huvudregel om att inga utländska barnäktenskap ska erkännas i Sverige. Slutbetänkandet av *Utredningen om stärka skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv* (SOU 2018:69) föreslår att en straffbestämmelse om särskilt barnäktenskapsbrott införs. Idag finns det inte någon straffbestämmelse som omhändertar de fall en vuxen gifter sig med ett barn, eller medverkar/tillåter att ett barn blir gift. Exempelvis kan det handla om att vårdnadshavare ger sitt samtycke till äktenskapet eller närvarar vid en bröllopsceremoni. Utredningen föreslår även att det införs en särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv med motiveringen att hedersrelaterat våld och förtryck är ett samhällsproblem och att bekämpandet av brottslighet som har hedersmotiv bör vara en prioriterad fråga. Brottsoffrens särskilt stora utsatthet tydliggörs och en straffskärpning motiveras även med att det kommer att stärka rättighetsskyddet för de som drabbas. Hedersbrottsoffren är ofta unga kvinnor och flickor som p.g.a. brottslighetens kollektiva karaktär blir hårt drabbade.

¹ Se www.hedersfortryck.se för vidare information om Länsstyrelsen Östergötlands arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

² Se *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor* (Prop. 2013/14:208)

Utredningen föreslår även införandet av ett utreseförbud som inskränker möjligheten för barn att resa utomlands i syfte att utsättas för barnäktenskap, äktenskapsliknande förbindelser eller könsstympning. Ett sådant utreseförbud ska hanteras inom LVU (Lagen om Vård av Unga).

Den kanske viktigaste förklaringen till den ökade medvetenheten kring hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige är det fleråriga arbete som initierats och omhändertagits inom den civila sektorn av kvinnor med egna erfarenheter av och bakgrund i länder där hedersrelaterat våld och förtryck är mer vanligt förekommande. Flera organisationer har banat väg för nya kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck, arbetat med opinionsbildning, erbjudit råd och stöd respektive skyddade boenden till hedersvåldsutsatta. Inte minst har organisationer inom den civila sektorn bidragit till att de drabbades erfarenheter lyfts fram i den offentliga debatten och därmed bidragit till att de utsattas röster blivit hörda av ansvariga politiker och myndigheter.

2. Hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Sverige

Denna kartläggning vilar på en förståelse av hedersrelaterat våld och förtryck som kännetecknas av en stark kontroll och begränsningar av framför allt unga individers livsutrymme. Denna kontroll är kollektivt sanktionerad och syftar till att förmå individen att följa gruppens normer och värderingar. Den enskilda individens vilja, behov och intressen är således underordnade familjens och släktens normer och värderingar (se t.ex. Socialstyrelsen, 2014). Detta innebär att barn och unga kontrolleras och utsätts för påtryckningar av olika slag av sina främsta omsorgspersoner som den unge har en stark beroenderelation till.

Det hedersrelaterade våldet och förtrycket kan ta sig många olika uttryck som framför allt drabbar flickor och unga kvinnor. Blygsamhet, lojalitet, lydnad, rädsla och oskuld betraktas som en ung kvinnas viktigaste egenskaper. Detta beror på att de hedersrelaterade normerna vilar på respektabilitets- och kyskhetsnormer som kretsar kring kvinnors sexualitet. Sexualiteten är trots sin privata uttrycksform en angelägenhet för hela familjen och släkten. Av detta följer att framförallt flickors rätt till sin egen kropp och sexualitet begränsas.

Dessa normer bygger på starka patriarkala strukturer där heteronormativitet är ett absolut krav. Det finns därutöver en uttalad äktenskapsplikt som för främst unga kvinnor innefattar en tidig äktenskapsålder. Denna äktenskapsplikt – för både flickor och pojkar – omfattar oftast inskränkningar eller tvång i valet av make/maka. Flickor förväntas dessutom avstå helt från att ha intima relationer innan äktenskapet, i enlighet med de rådande kyskhetsnormerna. Flickors levnadssätt i vardagen, exempelvis vilka de umgås med, hur de klär sig och uppför sig i övrigt förknippas i en hederskontext med familjens och släktens anseende och rykte. Ytterligare sätt på vilka hedersrelaterat våld och förtryck kan ta sig uttryck är genom

könsstympling av flickor och kvinnor, vilket hör samman med föreställningen om att mäns och familjers heder är avhängigt kvinnors och flickors sexuella beteende.³

Inom grupper som praktiserar hedersnormer och begränsningar är könsseparation från tidig ålder vanligt förekommande, vilket får konsekvenser för ungdomars handlingsutrymme och deras förutsättningar att göra självständiga val i livet. Ett exempel på sådana begränsningar är valet av äktenskapspartner som således blir en angelägenhet för hela familjen och släkten, istället för att stanna vid den enskilda individens val. Individer som bryter mot familjens förväntningar, normer och värderingar, kring exempelvis val av framtida partner, riskerar att bli bestraffade. De kan bli utfryssta, hotade och misshandlade eller utsatta för andra former av kränkningar och våldshandlingar, till och med utsatta för mord, i syfte att återupprätta den förlorade hedern. För en del medför ett ställningstagande mot familjens normer och värderingar så stora risker att de måste lämna sina familjer och i vissa fall helt bryta med dem. Våldet och förtrycket drabbar såväl flickor och kvinnor som pojkar och män. Likaså kan både kvinnor och män vara förövare. Ibland är en och samma person både utsatt och förövare. Denna dubbelhet gäller inte minst för pojkar och unga män som, i mer eller mindre utsträckning, mot sin vilja förväntas och tvingas bevaka och kontrollera närstående kvinnliga familjemedlemmar i syfte att säkerställa att rådande normer följs (Schlytter & Rexvid, 2016; Socialstyrelsen & Länsstyrelserna, 2005).

3 Se vidare svenska regeringens definition av hedersrelaterat våld och förtryck i *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer* (Regeringens skrivelse 2007/08:39)

2.1. TIDIGARE STUDIER KRING UNGAS UTSATTHET FÖR HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

I kölvattnet av hedersmordet på Fadime Sahindal i Uppsala 2002 har det under de senaste åren i Sverige gjorts flera studier i syfte att fastställa omfånget och karaktären av hedersrelaterade normer och begränsningar bland ungdomar.⁴ Vanliga frågor i de olika kartläggningarna av ungdomars utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck har handlat om föräldrars eventuella begränsningar av den unges fritid, framtidsplaner samt vänskaps- och kärleksrelationer. Därutöver har frågor handlat om ungdomars sexualitet samt om erfarenheter av att utsättas för olika former av våld, kränkningar och hot om våld.⁵

Den övergripande bilden som framträder i enkätstudierna visar att flickor som grupp begränsas och kontrolleras i betydligt högre grad än pojkar som grupp. Förutom inskränkningar i handlingsutrymmet utsätts flickor enligt flertalet studier också i större utsträckning än pojkar för olika typer av kränkande behandling, våld och hot från närstående. Det har också visat sig att de mest utsatta grupperna av ungdomar lever i familjer med utlandsfödda föräldrar (Jernbro & Janson, 2017; Schlytter, Högdin, Ghadimi, Backlund, & Rexvid, 2009; Socialstyrelsen, 2007; Ungdomsstyrelsen, 2009).

2.1.1. Det hedersrelaterade våldet och förtryckets uttryck och omfattning

Studien *Oskuld och heder – En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholms stad – omfattning och karaktär* (Schlytter et al., 2009) består delvis av en enkätundersökning bland cirka 2300 elever i årskurs nio från 36 grundskolor i Stockholms stad. Studien visar att ungdomar som lever med hedersrelaterade normer

och begränsningar oftare än andra går i kommunala skolor i socioekonomiskt segregerade förorter, samt i större utsträckning har utlandsfödda, lågutbildade och religiösa föräldrar. Studien visar att flickor kontrolleras i betydligt högre grad än pojkar, framför allt när det gäller föräktenskapligt sex och föräktenskapliga parrelationer, liksom vänskapsrelationer med personer av annat kön än de själva och möjligheten att själva välja äktenskapspartner. Flickor utsätts enligt studien också i högre grad än pojkar för olika typer av kränkande behandling, kontroll, våld och hot från närstående.

I denna studie (Schlytter et al., 2009) identifieras och definieras flickor som kan tänkas leva med hedersnormer och begränsningar i första hand genom att dessa förväntas vara oskuld innan äktenskapet samt att inte ingå någon föräktenskaplig relation (dvs. uppfyller oskuldsnormer, vilket 23 procent av samtliga flickor uppgav); i andra hand rör det sig om flickor som begränsas i att inleda vänskapsrelationer med jämnåriga pojkar samt flickor som själva inte fritt får välja sin framtida äktenskapspartner (dvs. uppfyller kriterier för sexuell kontroll, vilket 16 procent av samtliga flickor uppgav). För pojkarna i studien gäller andra kriterier, eftersom de enligt rapporten anses kunna leva med hedersrelaterade begränsningar även om de tillåts ha föräktenskapligt (heterosexuellt) sex samt ingå föräktenskapliga relationer. Utöver nämnda kriterier för att leva med hedersrelaterade begränsningar undersöktes i vilken utsträckning ungdomarna begränsades och villkorades i sitt deltagande i vissa skolämnen samt vanligt förekommande fritidsaktiviteter. Resultatet visade att 11 procent av samtliga flickor uppfyllde kriterierna för sexuell kontroll i kombination med villkorat deltagande i vissa skolämnen och fritidsaktiviteter. Motsvarande siffra för pojkarna var fyra procent. Bland flickor med två utlandsfödda föräldrar var siffrorna betydligt högre när det gäller samtliga nämnda kriterier. Oskuldskravet gällde för 45 procent av dessa flickor; sexuell

4 Särskilt intressanta undersökningar för föreliggande kartläggning är framför allt följande: *Frihet och ansvar – En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv* (Socialstyrelsen, 2007), *Gift mot sin vilja* (Ungdomsstyrelsen, 2009), *Oskuld och heder* (Schlytter, Högdin, Ghadimi, Backlund, & Rexvid, 2009) samt *Våld mot barn 2016* (Jernbro & Janson, 2017). I skrivande stund genomförs en kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Stockholm, Göteborg och Malmö med relevans för denna rapport. Andra studier och kartläggningar som kan nämnas i sammanhanget är följande: *Det handlar om kärlek* (Rädda barnen läsåren 2013/2014 och 2014/2015), *Trippelt utsatt* (Davidian, Mohtadi, Hellberg, & Bergström, 2012) och *FOKUS14 – ungas fritid och organisering* (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2014).

5 My Bodell har gjort en kunskapsöversikt över tidigare studier som är relevanta för föreliggande kartläggning. Den ursprungliga versionen av kunskapsöversikten har redigerats och används i denna rapport.

kontroll gällde för 31 procent; villkorat deltagande i skolämnen och fritidsaktiviteter gällde för 21 procent av flickorna med två utlandsfödda föräldrar.

Oskuldsnormer bör således förstås som sammankopplad med en rad andra villkor för den unge, framför allt för flickor. I forskningsartikeln *Om kravet på oskuld. En studie av flickors respektive pojkars föreställningar* (Ghadimi, 2007) undersöks föreställningar om oskuldsnormer bland elever i årskurs sju till nio. Den tydligaste skillnaden som framträder i materialet är den mellan ungdomar med föräldrar födda i Sverige och ungdomar med föräldrar födda utomlands. Både flickor och pojkar med föräldrar födda utomlands ger i större utsträckning stöd åt föreställningar som inskränker flickors sexualitet. I studien definieras begreppet oskuldskontext som en företeelse som bygger på könssegregerade principer där kravet på oskuld i större utsträckning tillämpas på flickor än på pojkar. Vidare menas att en oskuldskontext kännetecknas av principer som bygger på att sexualiteten, trots sin privata karaktär, anses som något andra personer än individen själv kan besluta om (Ghadimi 2007). För att få en djupare förståelse för en oskuldskontext argumenteras det därför för en utvidgad definition av kravet på oskuld som inte begränsas

till endast kontrollen av ungdomars sexualitet, utan även omhändertar föreställningar som upprätthåller och erkänner icke självvalda (sociala) begränsningar i ungdomars liv.

Socialstyrelsen (2007) undersökte i en kartläggning bland gymnasieelever i årkurs två, ungdomars frihet att bestämma över sitt eget liv, bland annat när det gäller vänskaps- och kärleksrelationer, fritidsaktiviteter samt framtida val av äktenskapspartner. I denna undersökning uppgav cirka fem procent av flickorna samt tre procent av pojkarna att de är oroliga över att inte själva kunna bestämma över vem de ska gifta sig eller leva tillsammans med i framtiden, vilka enligt studien kan definieras som ungdomar som lever med hedersnormer. Flickor och pojkar med utlandsfödda föräldrar i denna svarsgrupp var överrepresenterade. Vidare begränsades flickorna i denna grupp i större utsträckning än pojkarna vid fritidsaktiviteter såväl som i vänskapsrelationer med personer av motsatt kön. Bland de ungdomar som anger att föräldrarna inte skulle tillåta dem att ha en flick- eller pojkvän uppgav runt 60 procent av flickorna och 40 procent av pojkarna att det beror på att detta skulle "dra skam över familjen" (Socialstyrelsen, 2007). Bland ungdomar som har föräldrar som förbjuder föräktenskapligt sex, vilket gäller nästan dubbelt så många flickor som pojkar, anger ungefär hälften samma förklaring.

Studien *Gift mot sin vilja* (Ungdomsstyrelsen, 2009)⁶ undersökte situationen för ungdomar från 16 till 25 år i frågan om arrangerade äktenskap mot en parts vilja, samt kunskapsbehovet och kompetensen hos relevanta myndigheter. Kartläggningen drar slutsatsen att cirka 70 000 unga i åldrarna 16–25 år inte upplever att de är helt och hållet fria att själva få välja sin framtida äktenskapspartner. Av dessa oroade sig 8500 individer ofta över sin livssituation. Man konstaterar att normer kring det som benämns som arrangerade äktenskap är starkt knutna till oskuldskrav för främst kvinnor.

Vidare konstaterar studien (Ungdomsstyrelsen 2009) att flickor utsätts och begränsas i högre utsträckning än pojkar. Här syns ett samband mellan ungdomars begränsningar i förhållande till sex, äktenskap och

6 Denna studie baseras på Ungdomsstyrelsens enkät *Ungdomsenkäten 2009* (som riktade sig till 6000 ungdomar i åldrarna 16–25 år) samt Ungdomsstyrelsens *Urvalsundersökning 2009* (som riktade sig till 2000 ungdomar i åldrarna 16–25 år).

val av partner, och föräldrarnas födelseland, utbildningsnivå och grad av religiositet. Ungdomar vars föräldrar har en lägre utbildning uppger i studien i högre utsträckning än andra att de har restriktioner när det gäller val av framtida partner. Ungdomar med utlandsfödda föräldrar som anger att deras föräldrar är ganska eller mycket religiösa svarar i betydligt högre utsträckning än andra att de lever med denna typ av begränsningar. Studien visar att begränsningar i förhållande till äktenskap och partnerval är betydligt vanligare i familjer med utlandsfödda föräldrar än i familjer med svensk bakgrund. Flickor med utomnordisk bakgrund anger i många fall att deras sexualitet begränsas även om de saknar restriktioner när det gäller val av äktenskapspartner. Flickor med utlandsfödda föräldrar och begränsningar i förhållande till relationer och giftermål uppger i avsevärt högre utsträckning än andra att pojkar i deras familjer anses vara värda mer än flickor och att föräldrar ska kunna begränsa sina döttrar för att skydda familjens heder. Ungdomar med utlandsfödda föräldrar med begränsningar i relation till sexualitet uppger också i högre utsträckning än ungdomar med nordisk bakgrund som har denna typ av begränsningar att förbuden eller restriktionerna är kopplade till föreställningar om oskuld, skam och dåligt rykte. (Ungdomsstyrelsen, 2009)

I vissa specifika bostadsområden som beskrivs som socialt utsatta i studien är procentsatserna för att inte själv få välja vem man ska gifta sig med betydligt högre jämfört med andra områden, nämligen 27 procent för de socialt utsatta områdena att jämföra med den nationella siffran på fem procent (Ungdomsstyrelsen, 2009). Den nationella siffran på fem procent från nyss nämnda studie återfinns även i Rädda Barnens och Länsstyrelsen Östergötlands enkätstudie *Det handlar om kärlek* för läsåret 2013/2014 bland högstadies- och gymnasieelever. För nästkommande läsåret, 2014/2015, hade siffran för de elever som uppgav att de själva inte får bestämma vem de ska gifta sig med stigit till sex procent.⁷

Med utgångspunkt i domar och utredningar gällande flickor i åldrarna 13 till 17 år aktuella för omhändertagande (med stöd av 2 § LVU och i vissa fall även 3 § LVU) har Schlytter och Linell (2008) undersökt socialtjänstens förhållningssätt till hedersrelaterade

ärenden. Studien fokuserar på enbart flickor eftersom pojkar mycket sällan omhändertas p.g.a. att de utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. I denna studie definieras och urskiljs hedersrelaterade fall från icke-hedersrelaterade ärenden utifrån följande kriterier: begränsningar i förhållande till skolgång och skolaktiviteter, fritid och fritidsaktiviteter samt i förhållande till hemmet och dess förpliktelser; hot om bestraffningar samt utsatthet för bestraffningar vid överträdelser av uppsatta regler och förväntningar; begränsningar och förpliktelser i förhållande till sexualitet, äktenskap och kön(sorgan), som exempelvis krav på könsstympning eller "bibehållen mödomshinna" (Schlytter & Linell, 2008). En tredjedel av de undersökta fallen (18 av 57) som bedöms falla inom ramen för definitionen av hedersrelaterade fall utsätts för olika former av hedersrelaterade begränsningar. Flickorna i hedersgruppen beskrivs dessutom som ensamma i sin utsatthet, i och med sin påtvingade isolering från det övriga samhället genom den kontroll och begränsning de utsätts för.

2.1.2. Särskilt utsatta grupper: normbrytande sexuell läggning

Inom den hedersrelaterade värdegrunden råder en djupt rotad föreställning om heterosexualitet som norm som i sin tur är starkt kopplad till äktenskapsplikten. I flera studier har det visat sig att unga, i framför allt familjer med två utlandsfödda föräldrar, upplever att deras föräldrar inte skulle acceptera om deras son eller dotter var homo- eller bisexuell (se t.ex. Socialstyrelsen, 2007; Ungdomsstyrelsen, 2009).

I *Frihet och ansvar* (Socialstyrelsen, 2007) menar cirka 25 procent av flickorna med utlandsfödda föräldrar att de skulle bli hårt bestraffade eller uteslutas ur familjen om de var homosexuella, något få flickor med svensk bakgrund anger. Enbart runt 15 procent av flickorna med utlandsfödda föräldrar, mot 60 procent av flickorna med svensk bakgrund, tror att deras föräldrar skulle acceptera, och inte reagera negativt på, att de var homo- eller bisexuella. När det gäller pojkarna tror endast tio procent av pojkarna med utlandsfödda föräldrar, mot 40 procent av pojkarna med svensk bakgrund, att deras föräldrar utan att bli ledsna eller besvikna skulle acceptera att de var homosexuella. Mer än hälften av pojkarna med

⁷ Enkätstudien *Det handlar om kärlek* (2013-2015) genomfördes i skolorna i samband med en temavecka som uppmärksammar hedersrelaterat våld och förtryck, samt ungas rättigheter och samhälleliga stödvägar för de som drabbas.

utlandsfödda föräldrar uppger att deras föräldrar skulle bestraffa dem hårt (30%) eller ta avstånd från dem (25%) om de inte var heterosexuella. För pojkar med svensk bakgrund gäller detta fem till tio procent. (Socialstyrelsen, 2007)

I *Oskuld och heder* (Schlytter et al., 2009) anger flickor och pojkar som begränsas när det gäller umgänge med personer av annat kön i högre utsträckning än andra att de utsatts för våld, hot eller annan kränkande behandling för att deras sexuella läggning inte accepteras av familjen. Dessa resultat sammantaget kan tolkas som att intoleransen mot homosexualitet är betydligt högre i familjer som lever i enlighet med hedersrelaterade normer.

2.1.3. Särskilt utsatta grupper: unga med funktionsnedsättningar

Normer kring sexualitet i allmänhet och äktenskapsplikt i synnerhet är inte undantagna unga personer med funktionsvariation inom familjer där hedersnormer är regel. Detta visar den hittills enda svenskpublicerade rapporten i ämnet, *Trippelt utsatt – Hedersrelaterat våld och förtryck bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning* (Davidian, Mohtadi, Hellberg, & Bergström, 2012). Syftet med studien, som genomfördes inom ramen för TRIS – tjejers rätt i samhällets verksamhet, var att undersöka omfång och karaktär av hedersrelaterat våld och förtryck bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning. Studien genomfördes bland 221 elever och 127 personer ur skolpersonalen på nio gymnasiesärskolor i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala. Denna undersökning är samstämmig med tidigare nämnda studier där ungdomar med utlandsfödda föräldrar är mer utsatta för begränsningar som tolkas i termer av hedersrelaterat förtryck och våld, jämfört med ungdomar med svensk bakgrund, samt att flickor är mer utsatta än pojkar.⁸

När ungdomarna får besvara frågan om de själva får välja äktenskapspartner svarar totalt nio procent av flickorna och sex procent av pojkarna att de inte själva får bestämma över detta, utan att det istället är deras föräldrar som bestämmer vem de ska gifta sig med. Bland flickor och pojkar med två utlandsfödda föräldrar är andelen som svarar nej på frågan om de

själva får bestämma vem de ska gifta sig med betydligt högre; 29 procent respektive 16 procent. Bland ungdomar med två svenskfödda föräldrar gäller detta tre procent av flickorna och två procent av pojkarna. Ungefär lika många ungdomar i denna grupp svarar att de inte tillåts ingå i en parrelation utan att vara gift. Bland flickor med utlandsfödda föräldrar svarar nästan hälften att de inte tillåts ha en föräktenskaplig relation. Detta gäller för 13 procent av pojkarna i samma grupp. När det handlar om förbud mot att ha sex innan ett äktenskap svarar 70 procent av flickorna och 39 procent av pojkarna med utlandsfödda föräldrar att de inte tillåts ha detta. För flickor och pojkar med svenskfödda föräldrar gäller detta för 23 procent respektive 14 procent (Davidian et al., 2012).

2.1.4. Pojkars villkor i en hederskontext

Många studier har visat att flickor kontrolleras och begränsas i sitt livsutrymme i större utsträckning än pojkar i hedersrelaterade sammanhang (se t.ex. Schlytter et al., 2009; Ungdomsstyrelsen, 2009). På senare tid har emellertid pojkars villkor och förutsättningar i denna hederskontext fått alltmer uppmärksamhet.

Studien *Mäns heder – Att vara både offer och förövare* (Schlytter & Rexvid, 2016) fokuserar på hur situationen ser ut för pojkar och unga män som är uppväxta i Norden i familjer som lever i enlighet med hedersrelaterade normer. I dessa familjer betraktas pojkar som familjens förlängda arm. Det innebär att de förväntas bevaka och kontrollera framför allt närstående kvinnor och flickor i syfte att säkerställa att dessa följer rådande normer och regelsystem. Uppgiften att bevaka och kontrollera systrar beskrivs som att "skydda" systrarna och formuleras som någonting som systrarna behöver och själva vill. I de fall en närstående kvinna bryter mot något förbud kan det höra till pojkars och unga mäns uppgift att utföra bestraffningar – ofta genom fysiskt våld och i vissa fall genom att döda – i syfte att försvara och återupprätta familjens heder. Att som pojke eller ung man vägra att utföra denna typ av uppgifter kan leda till bestraffningar, som exempelvis utfrysning, menar Schlytter och Rexvid (2016).

Vidare menar Schlytter och Rexvid (2016) att unga män liksom unga kvinnor i regel saknar möjligheten

⁸ I föreliggande rapport kommer villkoren för unga med intellektuell funktionsnedsättning inte tas upp då det inte rymmer inom uppdragets ram.

att fritt välja äktenskapspartner. De förväntas ingå äktenskap med en av föräldrarna och släkten godkänd kvinna och tillsammans med henne sätta barn till världen. Heterosexualitet, äktenskap, vaginalt samlag inom äktenskapet och föräldraskap kan således förstås som obligatoriskt även för män. I många fall finns det däremot – till skillnad från situationen för flickor – en acceptans för föräktenskapliga (hetero) sexuella relationer när det gäller pojkar. Heterosexualitet – eller åtminstone en uppvisad sådan sexuell läggning – skulle i relation till detta kunna sägas vara det mest grundläggande kravet. Omvänt formulerat skulle ett förbud mot homosexualitet kunna betraktas som det mest grundläggande förbudet när det gäller pojkar och män som lever i en hederskontext (Schlytter & Rexvid, 2016).

2.1.5. Sambandet mellan ungdomars begränsade livsutrymme och utsatthet för hot och våld

Studier som undersökt villkoren för ungdomars handlingsutrymme och deras möjligheter att göra fria val gällande framtida partner och äktenskap har kunnat visa på ett samband mellan inskränkningar i de ungas möjligheter att göra fria val och en utsatthet för olika former av våld, hot och kränkningar. I studien *Oskuld och heder* (Schlytter et al., 2009) visade det sig att mer än hälften av ungdomarna som uppfyllde studiens kriterier för att leva med hedersrelaterade normer och begränsningar varit utsatta för kränkningar, kontroll, våld och/eller hot av närstående. Resultaten påvisar även ett liknande samband bland ungdomar som uppgett att de lever med begränsningar kring relationer med personer av motsatt kön och deras val av framtida partner, men som inte klassas som

ungdomar som lever i enlighet med hedersrelaterade normer utifrån rapportens definition. Dessa ungdomar utsätts för våld, kränkningar och/eller hot av närstående i större utsträckning än ungdomar som inte uppgett att de begränsas på det sättet.

Liknande samband mellan våldsutsatthet från närstående och ungas ofrihet att göra egna val gällande exempelvis utbildning, fritid och äktenskap finns att hitta i Stiftelsen Allmänna Barnhusets studie *Våld mot barn 2016 – En nationell kartläggning* (Jernbro & Janson, 2017). I denna studie, som besvarats av 4700 elever i årskurs nio och årskurs två på gymnasiet, anger totalt 36 procent av ungdomarna att de någon gång under hela sin uppväxt utsatts för någon form av våld av en förälder, styvförälder eller familjehemsförälder. I denna studie (Jernbro & Janson, 2017) visar sig flickor vara utsatta för fysiskt våld, psykiskt våld och sexuella övergrepp av närstående i högre eller betydligt högre utsträckning än pojkar. Ungdomar födda utanför Norden är enligt studien mer utsatta än barn födda i Sverige eller övriga Norden. När det gäller specifikt ungdomar som uppgivit att de inte själva får bestämma vem de ska gifta sig eller bo tillsammans med, anger 88 procent att de har utsatts för någon form av misshandel. Detta kan jämföras med 42 procent av de ungdomar som utsatts för någon form av misshandel i gruppen som får välja framtida partner.

Utsattheten för olika former av våld är också större hos de som själva inte får välja sin partner. I rapporten *Det är mitt liv! Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner* (Jernbro & Landberg, 2018), som lyfter frågan kring sambandet mellan barnmisshandel och ofriheten att välja sin framtida partner baserad på nyss nämnda kartläggning (Jernbro & Janson, 2017), beskrivs att utsattheten för flera typer av våld är större hos de

ungdomar som inte får välja framtida partner själva (59%) jämfört med ungdomar som är fria i sitt val av framtida partner (16%). Multiutsatthet för våld visar sig alltså vara större hos ungdomar som inte är fria i sitt val av framtida partner, jämfört med de som är fria att göra ett sådant val (Jernbro & Landberg, 2018).

3. Metod och genomförande

Föreliggande kartläggning är en totalundersökning av samtliga elever som under våren 2018 gick i årskurs nio i kommunala skolor i Uppsala tätort. Urvalet av skolor är således geografiskt. Totalt har 1063 ungdomar svarat på enkäten. Under hösten 2017 kontaktades ledningen på de skolor som skulle delta i studien och gavs möjlighet att delta på ett informationsmöte där studiens bakgrund, syfte och upplägg presenterades. Eftersom inte alla av de tillfrågade skolorna kom på det första informationsmötet initierades ytterligare ett informationstillfälle. Det skickades ett informationsbrev till samtliga skolor. Skolorna ombads kommunicera informationen till samtliga elever i de medverkande klasserna.

Medverkande elever har under ett fristående lektionstillfälle, både skriftligt och muntligt, informerats om att deras medverkan i studien är frivillig, att enkätundersökningen genomförs anonymt och att de kan avbryta sin medverkan när som helst. De elever som vid genomförandet av enkätundersökningen var fyllda 15 år har personligen lämnat sitt samtycke. Elever under 15 år har inte deltagit i studien. Det har funnits möjlighet att kontakta kuratorerna på skolan, forskarrepresentanter eller frivilliga organisationer om enkätens frågor väckt tankar och obehag.

Genomförandet av enkäten har utförts klassvis och i pappersformat. Organisationen TRIS – tjejers rätt i samhället har omhändertagit insamlingen av data. Anonymitetsaspekten har förtydligats och ungdomarna har fått veta att ingen person kan identifiera en enskild elevs svar. När eleverna skrivit klart enkäten har de fått komma fram och lämna enkäten till ansvarig från TRIS. De elever som skrivit klart enkäten innan avsatt tid har inte fått lämna salen, utan de har fått arbeta med skoluppgifter som lärarna informerat om i förväg. När ungefär hälften av eleverna skrivit klart enkäten har de fått lämna salen och kvarvarande elever har fått den tid de behöver för att hinna avsluta enkäten i lugn och ro. Frånvarande elever har fått möjlighet att fylla i enkäten vid ett senare tillfälle. För majoriteten av eleverna har det tagit mindre än en timme att fylla i enkäten.

Att fylla i en enkät vid ett lektionstillfälle medför alltid vissa svårigheter. Framför allt kan det vara svårt för elever som vill avstå från att delta i studien att göra det. Det går inte att utesluta att några elever mer eller mindre kan ha känt av en press att fylla i enkäten. En annan nackdel är att enkätundersökningen fångar en ögonblicksbild av ungdomarnas livssituation då de besvarat enkäten vid endast ett tillfälle. Enkätformuläret består även till stor del av i förväg bestämda fasta svarsalternativ som ger en avgränsad bild av ungdomarnas verklighet. Studien kan endast göra anspråk på att fånga in subjektiva uppfattningar av det som efterfrågas. Kunskap av mer komplex karaktär som exempelvis förändringar över tid kan därför inte mätas i denna studie.

I forskningsetiska principer diskuteras spänningarna mellan individskyddskravet och forskningskravet. I denna studie finns dessa spänningar närvarande på flera sätt. Flera frågor i enkäten behandlar känsliga områden i ungdomarnas liv. Ungdomarnas svar kan också influeras av faktorer som är svåra att påverka, exempelvis missförstånd, underrapportering av frågor som upplevs som känsliga, benägenhet att uppge "önskvärda svar", att glömma svara på vissa frågor eller att ungdomen inte kan svaret på frågan. För att minska benägenheten till nämnda mätfel har ansvarig forskare och representanter från TRIS varit närvarande i klassrummen under tiden för ifyllandet av enkäten. Representanternas uppgift har varit att informera om projektet och ge tydliga instruktioner, svara på frågor och upplysa om vikten av att svara sanningsenligt på frågorna.

Efter datainsamlingen har enkätsvaren kodats in manuellt och bearbetats i statistikprogrammet SPSS (Statistical Package for Social Science). I kartläggningen presenteras främst beskrivande statistik i form av frekvens- och korstabeller. Samtliga resultat som presenteras i denna rapport är statistiskt säkra, om inte annat anges. Det innebär att skillnaderna i ungdomarnas svar inte beror på slumpvis fördelning. Vid samtliga analyser är gränsen för statistisk signifikans satt till $<0,05$.

3.1. BORTFALLSANALYS

Studien har ett externt bortfall på nio procent, vilket är mycket lågt i jämförelse med tidigare genomförda studier av liknande karaktär. Bortfallet utgörs av elever som p.g.a. sjukdom eller annan orsak inte varit närvarande vid det lektionstillfälle som var avsatt för enkätundersökningen. Närvaron av forskargruppen har visat sig vara viktig för svarsfrekvensen på frågorna. Det interna bortfallet, dvs. att en ungdom hoppar över en fråga som ska besvaras, är genomgående lågt. På frågor som behandlar de ungas bakgrundsförhållanden är det interna bortfallet mindre än fyra procent.⁹ Bland övriga frågor som redovisas i denna kartläggning är det interna bortfallet en till fyra procent.

Vid flervalsfrågor, dvs. där det finns möjlighet för ungdomen att markera flera möjliga svarsalternativ,

är det svårt att beräkna det interna bortfallet. Om ett svarsalternativ inte är markerat är det omöjligt att veta om det beror på att ungdomen inte valt det specifika svarsalternativet p.g.a. att det inte är aktuellt eller om svarsalternativet är aktuellt men den unge har valt att inte markera det. I denna kartläggning finns det ett antal frågor med flervalsalternativ. Dessa rör exempelvis frågor kring den unges möjligheter att välja en kärlekspartner, frågor om eventuella konsekvenser om den unge väljer en partner som familjen inte accepterar samt frågor om våldsutsatthet. I dessa frågor har det varit svårt att beräkna det interna bortfallet.

I vissa frågor av mer känslig karaktär har ungdomarna fått möjlighet att välja svarsalternativet "vet inte". Att aktivt kryssa för svarsalternativet "vet inte" kan inte betraktas som ett internt bortfall. Den

⁹ 12 procent av ungdomarna har svarat att de inte vet vilken utbildning föräldrarna har. En förklaring är att en grupp unga var osäkra på föräldrarnas utbildningsnivå eller hade svårt att översätta en utländsk utbildning till en svensk motsvarighet. Internt bortfall handlar om de fall den unge valt att inte svara på en fråga, vilket inte ska förväxlas med de fall den unge haft möjlighet att välja svarsalternativet "vet inte".

unge har genom att välja ett svarsalternativ gjort ett ställningstagande i det som efterfrågas. Varför en grupp ungdomar valt att svara att de inte vet kan ha sin utgångspunkt i olika förklaringar. En nära förklaring är att frågan är känslig eller svår. En annan rimlig förklaring är att den unge inte vet vad hon eller han vill svara eller inte kan svaret på frågan. 163 ungdomar (16%) har valt svarsalternativet "vet inte" i frågan som mäter oskuldskrav. Det är en känslig fråga och rimligtvis svårare att svara på. Det finns även en signifikant könsskillnad där pojkar i större utsträckning svarat att de inte vet om de omfattas av ett oskuldskrav eller inte. I mer förfinade analyser framträder även ett mönster där det i första hand är pojkar med föräldrar födda *utanför* Norden som valt svarsalternativet "vet inte" i frågan som mäter oskuldskrav – dvs. en förväntning från familj/släkt att den unge inte ska ha sexuella relationer innan äktenskapet. Nämda skillnader kan förklaras med att oskuldskravet är mer aktuellt och närvarande i flickors liv, vilket i sin tur bidrar till att en större andel flickor är säkrare på huruvida de har ett sådant krav eller inte.

Av samtliga ungdomar har totalt 218 (21%) valt svarsalternativet "vet inte" i frågan som mäter äktenskapsplikt, medan 200 (19%) ungdomar har valt svarsalternativet "vet inte" i frågan som mäter heteronormativitet – närmare bestämt förväntningar om att vara gift som vuxen respektive att vara heterosexuell. Även i dessa frågor framträder en könsskillnad där pojkar i större utsträckning valt svarsalternativet "vet inte". Analyser visar dessutom att det i första hand är pojkar med föräldrar födda i *Norden* som valt svarsalternativet "vet inte".

På frågan om vad som kan hända om den unge inleder ett kärleksförhållande som inte accepteras av familj eller släkt har 137 (13%) ungdomar valt svarsalternativet "vet inte". På frågan om en eventuell kärlekspartner måste uppfylla några krav för att bli accepterad av familjen eller släkten har 149 ungdomar (14%) valt svarsalternativet "vet inte". Även dessa frågor är av känslig karaktär. Det är även rimligt att anta att en grupp ungdomar inte har erfarenheter av kärleksrelationer och kan av den anledningen inte relatera till frågorna.

3.2. AVGRÄNSNINGAR

Uppdragsgivarens önskemål har varit att undersöka omfånget av hedersrelaterat våld och förtryck bland ungdomar i Uppsala kommun samt att jämföra villkoren för unga som lever med hedersnormer med villkoren för unga som inte gör det. Uppdragets syfte har varit att särskilt beakta unga som är i riskzonen att utsättas för tvångsäktenskap och barnäktenskap. Utifrån uppdragets utformning och med utgångspunkt i hur ungdomarna har svarat har vissa avgränsningar gjorts. Villkoren för unga som omfattas av någon sjukdom, hälsoproblem eller funktionsnedsättning som begränsar deras vardag analyseras inte separat i denna kartläggning. Det innebär att ungdomar som omfattas av det nyss nämnda inkluderas i alla företagna analyser men redovisas inte fristående. I enkätstudien ställs frågan *Har du någon sjukdom, något hälsoproblem eller funktionsnedsättning som begränsar din vardag?* 73 procent av ungdomarna har svarat "nej", 16 procent har svarat "ja" och 11 procent har svarat "vet inte". Det är angeläget att komplettera föreliggande kartläggning med en fördjupande studie som särskilt omhändertar villkoren för de ungdomar som svarat "ja" på frågan.

När det gäller enkätfrågan *Vilket kön är du?* har ungdomarna förutom svarsalternativen "tjej" eller "kille" även kunnat välja mellan följande alternativ: "uppdelningen i tjej eller kille stämmer inte för mig", "vill inte definiera" samt "osäker". 23 ungdomar (2%) har valt att kryssa i något av dessa alternativ. Dessa ungdomar utgör en begränsad grupp och har därför utesluts från företagna analyser.

Det finns även andra intressanta och viktiga frågeområden i enkätstudien som inte omhändertagits i föreliggande kartläggning. Som exempel kan nämnas frågor som berör unga som utsätter andra för våld, frågor om hälsa samt om ungas benägenhet att söka hjälp och stöd. Det finns även frågor som särskilt fokuserar på ungdomars fritid, vad de tillåts och inte tillåts göra samt hur ungdomarna uppfattar sin skolgång. Alla dessa är fokusområden som bör ägnas särskild uppmärksamhet i framtida analyser.

4. Teoretiska utgångspunkter och analytiska kriterier

Föreliggande kartläggning är empiriskt orienterad och har en beskrivande ansats. I detta kapitel ges en kort beskrivning av de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för operationaliseringen av de centrala begreppen i denna rapport. Kapitlet avslutas med att presentera kärnfrågorna i enkätstudien.

Denna studie lyfter ungdomars villkor beträffande egna val i frågor som rör sexualitet och parrelationer, men också egna val beträffande utbildning och vänskapsrelationer. Varför dessa frågor är av vikt i en kartläggning av ungas utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck grundar sig i att denna studie har som utgångspunkt att sexualiteten är en grundläggande förmåga som alla har, men att flickors och pojkars möjligheter att utveckla och använda denna förmåga ser olika ut (Nussbaum, 2002). Denna ojämlikhet mellan flickor och pojkars sexualitet kan härledas till att det i många delar av världen – i starkt patriarkala och patrilineära samhällen – utövas inskränkningar och kontroll av flickors och kvinnors sexualitet (se United Nations, 2002). Som vedertagna skäl till att kontrollera flickors/kvinnors sexualitet används konceptet heder och oskuldsideal som spänner långt bortom kontroll av kvinnors fysiska oskuld.

I en FN-rapport (United Nations, 2002 s. 13) beskrivs begreppet heder såhär: "Women are seen to embody the honour of the men to whom they 'belong'. As such they must guard their virginity and chastity." Kvinnan betraktas således som mannens egendom och har en ytterst passiv roll som den underordnade. Hennes kropp betraktas som ett "magasin"¹⁰ där familjens heder bevaras. Genom kontroll av kvinnors kroppar och sexualitet – i syfte att säkra reproduktionen av mannens avkomma – ges kvinnor rollen som vårdaren av den kulturella eller etniska gruppens "renhet" (United Nations, 2002). När denna "renhet" och heder förloras måste den återställas. Det yttersta och mest

våldsamma medlet är genom mord på närstående (United Nations, 2002 s. 12). Unni Wikan (2004 s. 22) som har granskat mordet på Fadime Sahindal skriver följande om hedersmordets särdrag: "För här handlar det om att döda (vara villig att döda) sitt eget barn – för hederns skull. Också i de fall då hustrur dödas för hederns skull, är det som regel hustruns släkt som utför mordet. Hon dödas av de sina." Vidare anser Wikan (2004 s. 75) att "ett system som kräver av familjen att den ska döda sitt eget barn – för hederns skull – är speciellt. Det lämnar barnet utan något skydd."

Ytterligare en utgångspunkt i denna studie är att hedersrelaterat våld och förtryck får sin specifika betydelse genom det kollektiva ansvaret. De hedersrelaterade värderingarna hävdas av klanen, stammen och släkten. Och det är offentligheten som ger män heder. Hedern ligger i betraktarens – offentlighetens – ögon. Denna offentlighet är samtidigt mannens ögon när han själv inte är närvarande och kan kontrollera närstående kvinnor (se United Nations, 2002). I en kollektivistiskt orienterad kontext dominerar gruppens intressen och önskemål över enskilda individers särintressen och behov. För enskilda individer som tidigt socialiseras in i ett sådant system där gruppen dikterar livsavgörande principer för dess medlemmar innebär det att kollektivet sammanvävs med individen – dvs. gruppen blir lika med den enskildes angelägenhet och omvänt blir individens angelägenhet gruppens. På så vis suddas skiljelinjerna mellan jaget/individen och den andre/gruppen ut (Joseph, 1994).

Ett sätt på vilket denna kollektiva struktur har implikationer på individnivå är genom de beroenderelationer som skapas och återskapas enligt det som forskaren Suad Joseph (1994) benämner som "connectivity". Dessa ömsesidiga beroenderelationer mellan

10 Detta uttryck är översatt från det engelska uttrycket "repository of family honour" (United Nations, 2002 s. 13).

individer bidrar till att gränserna mellan individer blir relativa. Detta kan tolkas som att självbilder blir beroende av signifikanta andra för att bli kompletta, vilket betonar vikten av upprätthållandet av starka beroenderelationer inom grupper och inte minst inom familjer/släkter (se Joseph, 1994). Detta har också beskrivits som "att gränser, identitet och mående är beroende av vad den andra gör" (Schlytter & Rexvid, 2016 s. 37).

Joseph (1994) använder begreppet "connectivity" för att belysa den säregna beroenderelationen mellan individer i ett patriarkalt och kollektivistiskt sammanhang som skiljer sig från en individualistisk samhällsstruktur där enskilda individer erbjuds utrymme att definieras sig själva autonomt, dvs. oberoende av någon annan. I kulturella sammanhang där Joseph (1994) applicerar begreppet "connectivity" är familjen överordnad individen. Men det är särskilt i förhållande till broder-syster-relationen som Joseph applicerar begreppet "connectivity". Denna specifika relation förklaras i termer av både kärlek och fientlighet. Detta tar sig uttryck i att pojkar tidigt får lära sig att för att han ska kunna älska en kvinna måste han kontrollera henne, medan flickor får lära sig att för att hon ska kunna älska en man måste hon underordna sig honom (Joseph, 1994).

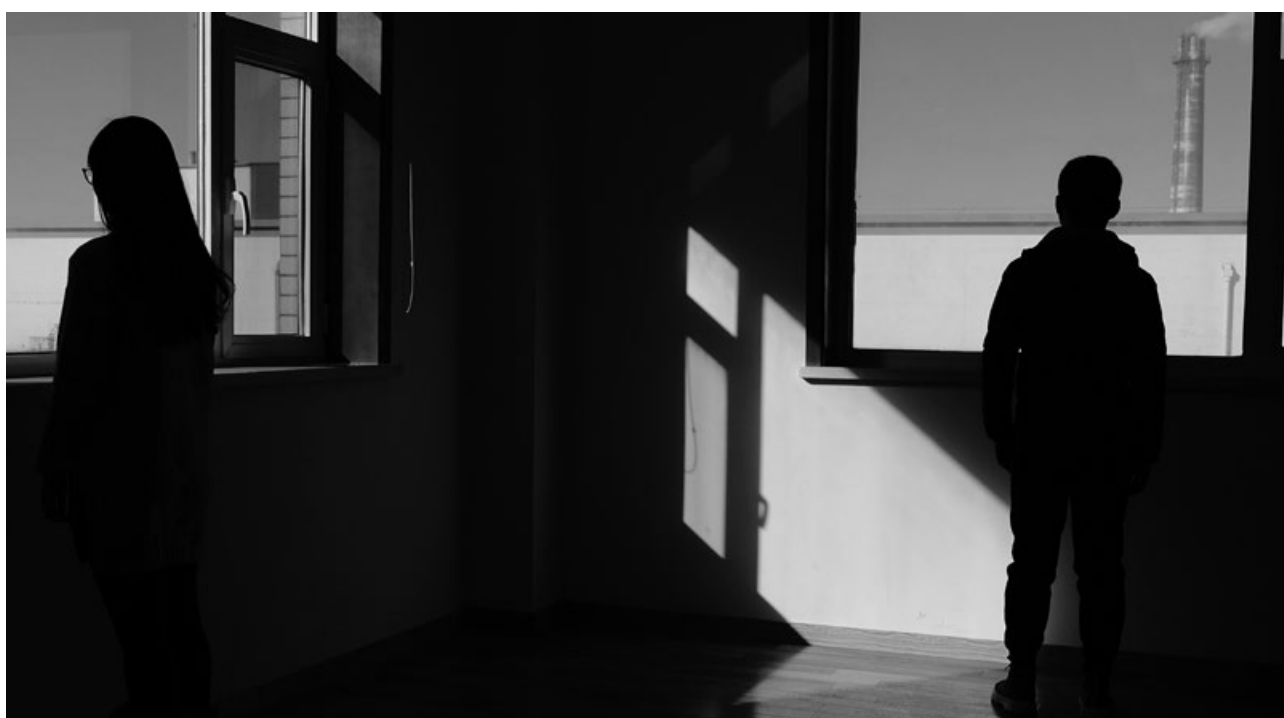
Enligt Joseph (1994) är det dels män och dels äldre som initierar handlingar och beroenden. Följaktligen innebär detta att äldre män är överordnade yngre

män, och att män oavsett ålder är överordnade kvinnor (Bredal & Melby, 2018). När det däremot handlar om äldre kvinnors maktposition så ska den förstås i relation till den orubbliga könsmaktsordningen där män är överordnade kvinnor. För en mor-son-relation innebär detta att maktövertaget ligger hos sonen snarare än på modern (Schlytter & Rexvid, 2016).

De analytiska kriterierna i denna kartläggning tar sin utgångspunkt i den hederskulturella institutionen såsom den beskrivits ovan och är hämtade från Stockholms stads studie *Oskuld och heder* (Schlytter et al., 2009). När den hederskulturella institutionen möter det svenska samhället blir konfliktområden i ungdomars liv tydliga. Det överordnade konfliktområdet är synen på ungdomssexualitet där bevarandet av främst flickors oskuld fram till äktenskapet är centralt. Detta benämns som *oskuldskrav* i föreliggande kartläggning och mäts med frågan:

Finns det förväntningar i din familj eller släkt att du ska vänta med sex tills du gifter dig?

En fråga som är central för förståelsen av hedersrelaterade normer och begränsningar är föreställningar om relationen mellan begreppen rykte, oskuld och heder. Förståelsen av oskuld som avgränsad till kvinnlig kyskheter och på vilket sätt det påverkar flickors handlingsmöjligheter har uppmärksamats i tidigare studier (se t.ex. Eldén, 2003; Forsberg, 2005; Ghadimi, 2007; Wikan, 2004). Ryktet om den förlorade

oskulden oavsett sanningshalten i detta rykte är vad Eldén (2003) menar är den kulturella kärnan för vad som är vanhedrande.

Tidigare studier har visat att förväntningarna och kraven på oskuld är mer explicit uttryckta för flickor med föräldrar födda utanför Norden. Kravet på oskuld kontrollerar även andra områden och situationer i flickornas liv än enbart sexualiteten. Även flickornas sociala umgänge och handlingsutrymme inskränks (se t.ex. Högdin, 2006; Schlytter et al., 2009). Oskuldskravets utvidgning (Ghadimi, 2007) är också problematiskt då kollektivets brist på förtroende och ständiga misstänksamhet som riktas mot de unga flickorna, i sig självt kan ge intryck av överdriven sexualisering. Kvinnans, och således familjens heder, är direkt sammankopplad till hennes sexuella dygd. Kvinnan ska vara oskuld när hon gifter sig. Flickor och pojkar måste därför så långt som möjligt hållas åtskilda och umgås så lite som möjligt.¹¹

Pojkars villkor skiljer sig från flickors situation inom den hederskulturella institutionen. Tidigare studier har visat att pojkar oftast har ett större handlingsutrymme än flickor samt att kravet på oskuld inte på samma sätt definierar pojkars livsutrymme. Dock finns det andra områden som är viktiga att studera för att fånga upp pojkars särskilda villkor. I studien *Oskuld och heder* (Schlytter et al., 2009) blir det tydligt att en pojkes villkor i det svenska samhället påverkas av att han behöver kontrollera närstående kvinnors beteenden men också av att han för egen del behöver gifta sig med en oskuld, ofta i ett arrangerat äktenskap. Detta begränsar inte bara den närstående kvinnans liv, utan även pojkens. För att bättre kunna omhänderta pojkars villkor har vi i föreliggande studie valt att titta närmare på sambandet mellan att inte få välja sin framtida partner och våldsutsatthet.

Att förväntas vänta med sex tills ingåendet av äktenskap kommer i konflikt med den dominerande normen i det svenska samhället om att föräktenskapliga sexuella relationer är accepterade, oberoende av den unges kön. Sexuell renhet i form av frånvaro av heterosexuellt penetrerande vaginalt samlag är inte enbart starkt förknippat med en flickas värde, utan

det sätter även ramarna för en flickas livsutrymme inom den hedersrelaterade institutionen (se t.ex. Ghadimi, 2007; Schlytter et al., 2009). Till skillnad från flickor har pojkar vanligtvis mer frihet att ingå föräktenskapliga heterosexuella relationer (Schlytter & Rexvid, 2016). De, framförallt flickor men även pojkar, som ändå inleder en icke tillåten kärleksrelation kan utsättas för allvarliga bestraffningar.

En av de främsta inskränkningarna i en ung persons liv inom en hederskontext är således det föräktenskapliga kärleksförbudet. För att mäta vad ett brott mot detta kärleksförbud – dvs. att inleda en kärleksrelation som inte accepteras av familjen – skulle få för konsekvenser har det i denna enkätundersökning ställts följande fråga:

Om du skulle ha en kärleksrelation med någon som din familj eller släkt inte accepterar, vad tror du skulle hända?

Social och fysisk segregation mellan könen, tidig äktenskapsålder samt begränsningar i unga kvinnors och mäns möjligheter att fritt få välja sin framtida partner är vanligt förekommande bland grupper som ställer sig bakom hedersrelaterade normer och begränsningar (Schlytter et al., 2009). I denna kartläggning lyfts särskilt ungdomars möjligheter att fritt få välja sin framtida partner. Detta mäts med hjälp av två olika frågor. Den ena frågan mäter ungdomars oro över att inte få bestämma sin framtida partner, medan den andra frågan mäter ungdomars möjligheter att på egen hand välja en framtida partner. Sådär lyder frågorna:

Är du orolig för att någon person i eller utanför din familj ska bestämma vem du ska gifta dig med eller leva tillsammans med i framtiden?

Vem bestämmer vem du ska gifta dig med eller leva tillsammans med i framtiden?

Ovan presenterade fyra frågor är centrala i föreliggande kartläggnings analytiska inriktning. De är även väl förankrade i tidigare studier om ungdomars utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck.

11 Ghadimi (kommande) har i artikel *När vänner av motsatt kön inte tillåts – Ungdomars erfarenheter av föräldrars restriktioner* särskilt tittat på ungdomars vänskapsrelationer. Resultat visar att unga med utlandsfödda föräldrar och i synnerhet flickor, i signifikant större utsträckning uppger att de inte tillåts umgås med killkompisar. Nämda flickor tillåts inte umgås med killkompisar varken på fritiden, hemma hos sig själv eller hemma hos en killkompis. Nämda studie är under publikation och förväntas publiceras i norska tidskriften *Barn* under 2019.

5. Resultatredovisning

I detta kapitel presenteras resultaten från enkätundersökningen bland niondeklassare i Uppsala som ligger till grund för denna rapport.

Inledningsvis introduceras läsaren till en beskrivning av olika bakgrundsfaktorer som tillsammans ger en bild av de ungdomar som medverkat i denna kartläggning (se *Tabell 1*). Sedan presenteras andelen unga som svarat att de av sin familj eller släkt förväntas vänta med sex tills de gifter sig (se *Figur 1*). Dessa ungdomar kallas fortsättningsvis för *oskultskravgruppen* och deras svar jämförs med ungdomar i *kontrollgruppen* som inte omfattas av ett oskultskrav. Därefter presenteras jämförande analyser med utgångspunkt i frågor som är centrala för denna kartläggning.

I avsnitt 5.3 behandlas frågan om konsekvenser vid otillåtna kärleksrelationer. Nästa avsnitt (5.4) handlar om ungdomar som förväntas leva i enlighet med normer kring äktenskapsplikt och heteronormativitet. Därefter, i avsnitt 5.5, behandlas frågan huruvida det finns några krav eller förväntningar ställda från familjen/släkten på den unges partner i en eventuell kärleksrelation. I avsnitt 5.6 redogörs för ungdomars oro över att inte få bestämma kring viktiga frågor i livet. En av dessa frågor fokuserar särskilt på ungdomars möjligheter att fritt få välja sin framtida partner. Efterföljande avsnitt 5.7 belyser frågan vem som bestämmer vem den unge ska gifta sig med. Vidare presenteras ungdomars utsatthet för våld, hot och kränkande behandling i avsnitt 5.8. Analyserna här har en jämförande ansats mellan gruppen unga som tillåts välja sin framtida partner och ungdomar som har villkorade/inga möjligheter alls att göra detta val. Slutligen, i avsnitt 5.9, undersöks ungdomars inställning till olika individuella fri- och rättigheter som regleras i svensk lagstiftning.

5.1. UNDERSÖKNINGSGRUPPER

Tabell 1 visar att undersökningsgruppens könsfördelning är relativt jämn, med något fler pojkar. Majoriteten av ungdomarna är födda i Sverige och har föräldrar som är födda i ett nordiskt land. 13 procent av ungdomarna har en förälder född *utanför Norden* och 21 procent har båda föräldrarna födda *utanför Norden*. Bland unga som har utomnordiskt födda föräldrar är 10 procent själva födda utanför Norden och de flesta av dem var fyllda sex år när de flyttade till Sverige. De utomnordiskt födda föräldrarna har sitt ursprung främst i ett land i Mellanöstern, Asien, övriga Europa eller Afrika. En stor grupp föräldrar (65%) har eftergymnasial utbildning och en stor majoritet (82%) arbetar eller studerar. Hälften av föräldrarna är inte religiösa, medan den andra hälften av föräldrarna är religiösa i olika omfattningar. De flesta religiösa föräldrar tillhör kristendomen eller islam.

Tabell 1. Undersökningsgrupper antal och andel (%). N=1063.

Kön (n=1058)¹²	Antal	Andel %
Flickor	476	45
Pojkar	559	53
Övriga	23	2
Skola (n=1063)	Antal	Andel %
Eriksberg	85	8
Gottsunda	96	9
Gränby	106	11
Kvarngärdet	27	2
Nanna	98	9
Nya Stordammen	27	3
Palmlad	78	7
Tiunda	113	11
Tunaberg	136	13
Vaksala	75	7
Valsätra	115	11
Von Bahr	45	4
Västra Stenhagen	62	6
Födelseland (n=1040)	Antal	Andel %
Båda föräldrarna födda i Norden	692	66
En förälder född utanför Norden	134	13
Båda föräldrarna födda utanför Norden	214	21
(- varav den unge själv född utanför Norden)	(108)	(10)
Ålder när den unge flyttade till Sverige (n=108)	Antal	Andel %
0–6 år	21	19
7–12 år	41	38
13 år eller äldre	44	41
Vet ej	2	2

12 Till enkätfrågan *Vilket kön är du?* har ungdomar utöver svarsalternativen "tjej" och "kille", haft möjlighet att kryssa i följande: "uppdelningen i tjej och kille stämmer inte för mig", "vill inte definiera" samt "osäker". Dessa svarsalternativ har slagits ihop och presenteras under kategorin Övriga. Det kan nämnas att sådana svarsalternativ som kompletterat tvåkönsmodellen finns i några tidigare nämnda studier, som t.ex. i *Våld mot barn 2016* (2017) och *Det handlar om kärlek* (2013-2015).

Tabell 1 fortsättning. Undersökningsgrupper antal och andel (%). N=1063.

Geografiskt ursprung (n=1048)¹³	Antal	Andel %
Norden	692	66
Europa	68	6
Mellanöstern	134	13
Asien	80	8
Afrika	38	4
Sydamerika	16	1
Nordamerika/Australien	12	1
Vet inte	8	1
Föräldrars utbildningsnivå (n=1044)	Antal	Andel %
Ingen utbildning	30	3
Högst grundskola	34	3
Högst gymnasium	182	17
Högskola/universitet	674	65
Vet ej	124	12
Föräldrars sysselsättning (n=1038)	Antal	Andel %
Båda föräldrarna arbetar/studerar	851	82
En förälder arbetar/studerar	156	15
Ingen förälder arbetar/studerar	31	3
Föräldrars religiositet (n=1038)¹⁴	Antal	Andel %
Inte religiösa	514	50
Lite religiösa	259	25
Ganska religiösa	159	15
Mycket religiösa	106	10
Familjens religionstillhörighet (n=1026)¹⁵	Antal	Andel %
Buddistisk	3	0.3
Judisk	5	0.5
Kristen	187	18
Muslimsk	206	20
Olika religionstillhörigheter	26	2
Ingen religionstillhörighet	487	48
Övriga	112	11

13 Kategorin *Norden* består av två föräldrar/vårdnadshavare födda i de nordiska länderna. I de fall en förälder är född i Norden definieras indelningen av den förälder som är född utanför Norden. I fåtal fall är båda föräldrarna födda utanför Norden fast i två olika länder. I dessa fall utgår indelningen från faderns/manliga vårdnadshavarens födelseland.

14 I variabeln *Föräldrars religiositet* har ungdomarna fått ta ställning till hur religiös modern respektive fadern uppfattas av den unge själv. I de fall den unge uppgett föräldrars religiositet olika definieras variabeln av den förälder som av den unge uppfattas som mest religiös.

15 Kategorin *Övriga* består av ungdomar som svarat att det både finns familjemedlemmar som *inte* har en religiös tillhörighet och familjemedlemmar som ställer sig bakom någon av de nämnda religionerna.

5.2. SAMMANSÄTTNINGEN AV OSKULDSKRAVSGRUPPEN

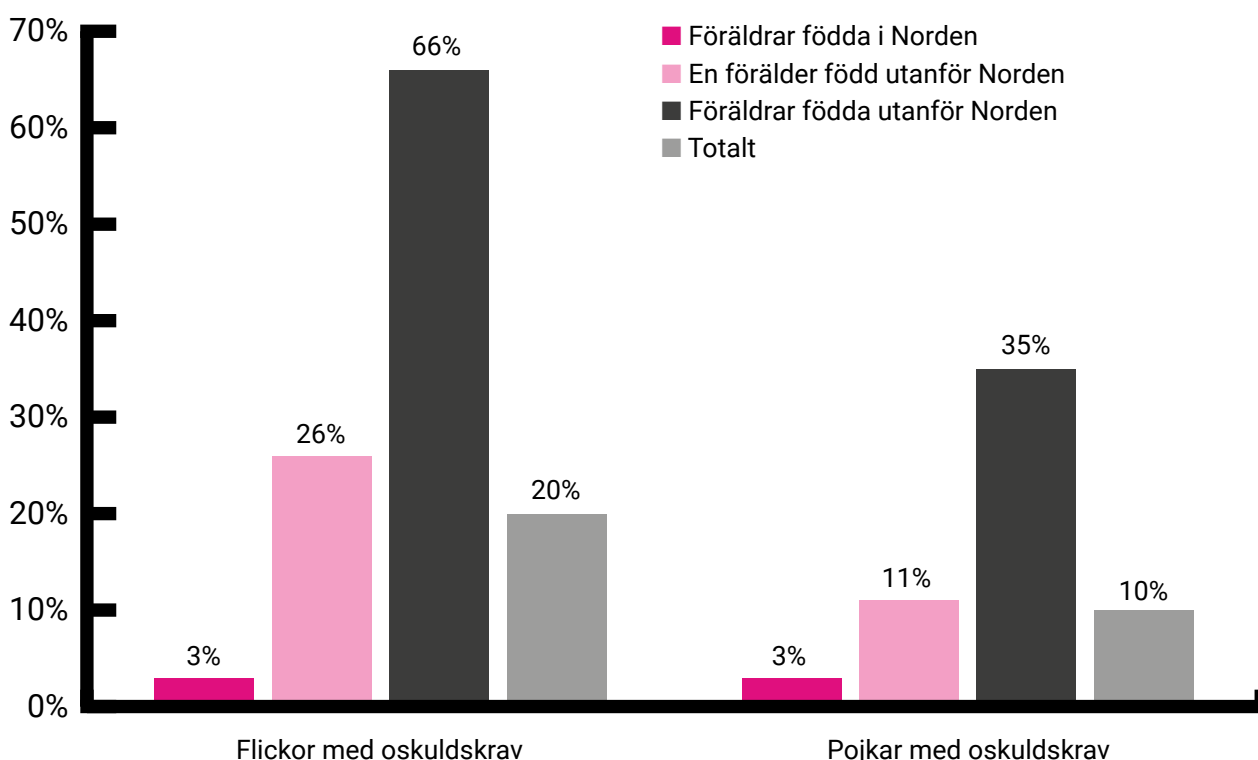
I Figur 1 presenteras andelen flickor och pojkar som omfattas av ett oskuldskrav uppdelat efter föräldrars födelseland. Som tidigare nämnts har ungdomarna fått ta ställning till frågan: *Finns det förväntningar i din familj eller släkt att du ska vänta med sex tills du gifter dig?*

Kravet på oskuld är en markör som framhäver skillnader i de förväntningar som finns på ungdomar. Resultatet i denna kartläggning visar att det finns tydliga könsskillnader och skillnader när hänsyn tas till föräldrars födelseland i förväntningar som omfattar oskuldskrav. Det övergripande resultatet visar att var femte flicka (20%) och var tionde pojke (10%) förväntas vänta med sex tills de gifter sig.¹⁶

Långt större andel flickor (66%) än pojkar (35%) med *utomnordiskt* födda föräldrar förväntas vänta med sex tills de gifter sig. Även inom gruppen unga som har en förälder född *utanför Norden* finns det tydliga könsskillnader. Det som utmärker ungdomarnas svar är att en mycket begränsad andel flickor (3%) respektive pojkar (3%) med föräldrar födda i *Norden* omfattas av ett oskuldskrav. Dessutom finns det inga könsskillnader bland flickor och pojkar med föräldrar födda i Norden.

Det är även intressant att titta på de skillnader som framträder inom flickgruppen respektive pojkguppen. I båda grupperna utmärker sig svaren bland unga med *utomnordiskt* födda föräldrar som i mycket större utsträckning än övriga grupper av flickor och pojkar omfattas av ett oskuldskrav. Dock är det viktigt att uppmärksamma att omkring var fjärde (26%) flicka med *en förälder född utanför Norden* omfattas av ett oskuldskrav.

FIGUR 1. Andel (%) ungdomar som svarat att de förväntas vänta med sex tills de gifter sig. Flickor (n=462). Pojkar (n=543).

16 Den femgradiga svarsskalan har kodats om så att ungdomar som har svarat "stämmer inte alls" respektive "stämmer ganska dåligt" har slagits ihop och utgör gruppen som *inte* omfattas av oskuldskrav och utgör därmed *kontrollgruppen*. Ungdomar som svarat "stämmer ganska bra" respektive "stämmer absolut" utgör gruppen som omfattas av ett oskuldskrav och kallas för *oskuldskravsgruppen*. Ungdomar som svarat att de *inte* vet redovisas inte i figurer och löpande text. Här redovisas flickor och pojkar som svarat att de *inte* vet om de omfattas av ett oskuldskrav. Flickors svar: *föräldrar födda i Norden* åtta procent, *en förälder född utanför Norden* nio procent, *föräldrar födda utanför Norden* 16 procent. Pojkars svar: *föräldrar födda i Norden* 16 procent, *en förälder född utanför Norden* 26 procent, *föräldrar födda utanför Norden* 31 procent.

5.3. FÖRVÄNTADE KONSEKVENSER VID EN OTILLÅTEN KÄRLEKSRELATION

I enkäten har ungdomarna fått ta ställning till frågan *Om du skulle ha en kärleksrelation med någon som din familj eller släkt inte accepterar, vad tror du skulle hända?* Ungdomarna har fått välja mellan flera olika svarsalternativ där det även varit möjligt att välja fler än ett. Följande svarsalternativ har funnits:

- *inget speciellt kommer hända*
- *de skulle försöka få mig att göra slut på relationen*
- *de skulle tvinga mig att förlova mig eller gifta mig*

Dessa tre ovannämnda alternativ presenteras var för sig i analyserna. Utöver dessa har det även varit möjligt att välja mellan följande svarsalternativ:

- *de skulle frysa ut mig, kasta ut mig, stänga in mig eller skicka iväg mig*
- *de skulle tvinga mig att göra en oskuldskontroll*
- *de skulle hota eller skada mig*
- *de skulle hota eller skada den jag har en kärleksrelation med*

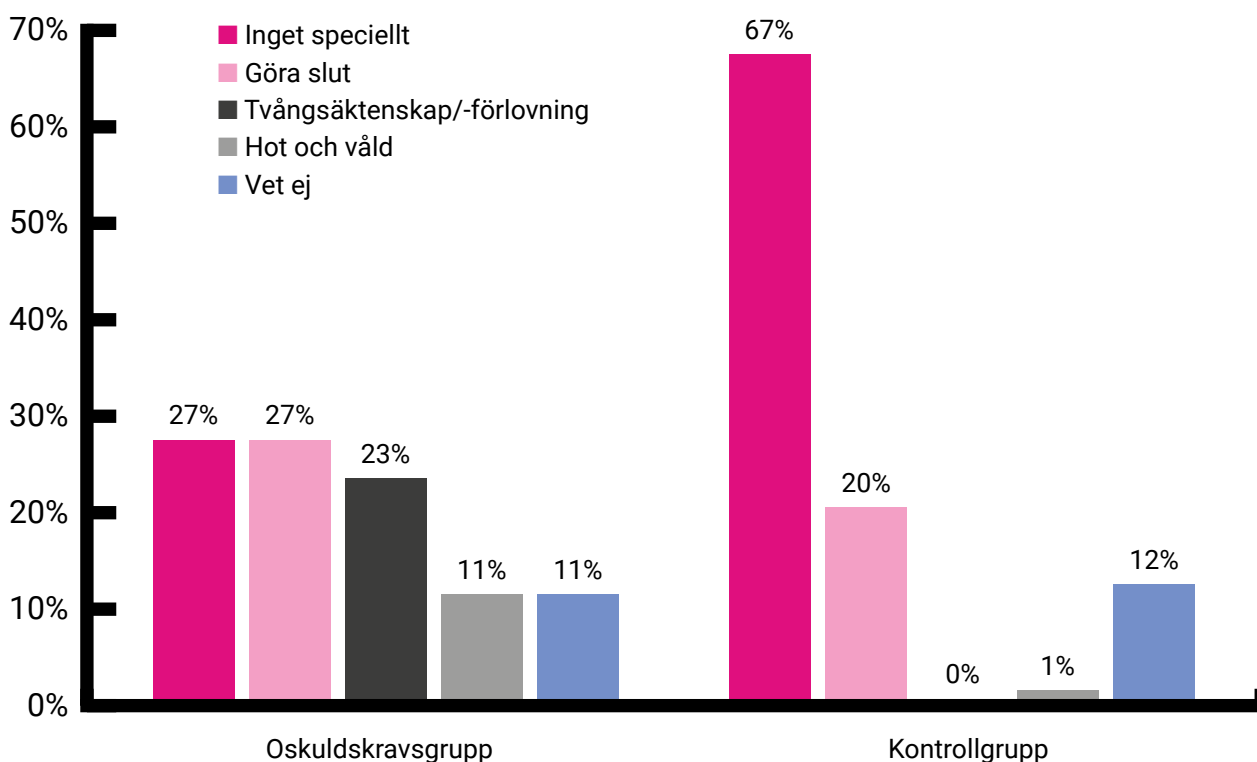
Dessa fyra svarsalternativ har slagits ihop till en variabel som i analyserna benämns som "hot och våld". Ungdomarna har även fått möjlighet att svara:

- *annat (med möjlighet till egen beskrivning)*
- *jag vet inte*

Nedan presenteras ungdomarnas svar separat för flickor respektive pojkar i oskuldskravsgruppen och kontrollgruppen (se Figur 2 och 3).

Det är främst ungdomar i oskuldskravsgruppen som uppger att de kommer att omfattas av olika konsekvenser om de inleder en kärleksrelation som inte accepteras av deras närstående. Ungdomar i kontrollgruppen uppger i större utsträckning att de kommer att omfattas av villkor som inte innehåller inslag av tvång, hot eller våld om de inleder en relation som inte accepteras av närstående. Exempelvis svarar majoriteten av ungdomarna i kontrollgruppen att det *inte kommer hända något särskilt* eller så svarar de att det finns en förväntan från närstående att de ska avsluta en relation som inte accepteras.

FIGUR 2. Flickors svar (%). Konsekvenser om familj/släkt inte accepterar en eventuell kärleksrelation. Jämförelser mellan flickor i oskuldskravsgruppen (n=88) och flickor i kontrollgruppen (n=312).

5.3.2. Vad händer om en flicka blir tillsammans med någon som familjen eller släkten inte accepterar?

Tidigare forskning har visat att andelen flickor som inte tillåts ha föräktenskapliga relationer är större bland flickor som lever med oskuldsnormer (Schlytter et al., 2009). Däremot har frågan om vad som kan tänkas hända om en flicka blir tillsammans med någon som inte accepteras av flickans familj eller släkt inte ställts i lika hög grad i tidigare enkätundersökningar.

I *Figur 2* presenteras flickors svar i oskuldskravsgruppen och kontrollgruppen. Bland flickor i kontrollgruppen svarar en stor andel (67%) att inget speciellt kommer att hända om en eventuell kärlekspartner inte accepteras av familjen eller släkten. Motsvarande resultat bland flickorna i oskuldskravsgruppen är 27 procent. Redan här framträder ett viktigt mönster som visar att svaren bland dessa två grupper av flickor går åt olika riktningar.

Var femte flicka (20%) i kontrollgruppen svarar att det finns en förväntan på att avsluta en eventuell kärleksrelation som inte accepteras av nära anhöriga. Motsvarande resultat bland flickorna i oskuldskravsgruppen är 27 procent.

Hitintills visar resultatet att de flesta flickor i kontrollgruppen i första hand svarar att inget speciellt kommer att hända eller så svarar de att familjen eller släkten skulle försöka få dem att göra slut på relationen. Flickorna i oskuldskravsgruppen har utöver nyss nämnda svar även svarat att de skulle tvingas till att gifta sig eller förlova sig om de har en kärleksrelation som inte accepteras av familjen eller släkten. Nästan var fjärde flicka (23%) i oskuldskravsgruppen svarar så. Ingen flicka i kontrollgruppen svarar att hon kommer att tvingas gifta sig eller förlova sig om hon blir tillsammans med någon som familjen eller släkten inte accepterar.

Att tvingas till äktenskap eller förlovning som en följd av otillåten kärleksrelation förekommer i denna kartläggning utan undantag endast bland grupper där det finns ett oskuldskrav. Detta är ett högst alarmerande resultat. Att tvinga någon till äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelser (tvångsförlovning) är kriminaliserat i Sverige. I slutbetänkandet av utredningen om starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv (SOU

2018:69) föreslås en straffbestämmelse om att ett särskilt barnäktenskapsbrott ska införas. Ansvar för barnäktenskapsbrott bör enligt utredningen träffa den som förmår eller tillåter barnet att ingå äktenskap.

Omkring var tionde (11%) flicka i oskuldskravsgruppen svarar att hon kommer att utsättas för allvarliga hot och/eller våldshandlingar. Det kan handla om uteslutning från familjegemenskapen, stängas in mot sin vilja eller kastas ut hemifrån, skickas iväg hemifrån eller att tvingas till en oskuldskontroll. Det kan även handla om att hota eller skada den unge själv eller hot/skada riktat mot en eventuell kärlekspartner till den unge. Bland flickorna i kontrollgruppen har endast en procent svarat att de skulle utsättas för hot och våld.

5.3.3. Vad händer om en pojke blir tillsammans med någon som familjen eller släkten inte accepterar?

I *Figur 3* presenteras pojkars svar angående vad som kan hända om de skulle bli tillsammans med någon som familjen eller släkten inte accepterar. Det övergripande resultatet liknar den som framträder bland flickorna. Exempelvis svarar pojkar i kontrollgruppen (72%) i större utsträckning att inget

speciellt kommer att hända om de blir tillsammans med någon som familjen eller släkten inte accepterar jämfört med pojkarna i oskuldskravsgruppen (49%). Dessutom är det en större andel pojkar i oskuldskravsgruppen (24%) än i kontrollgruppen (15%) som förväntas avsluta en eventuell relation som familjen eller släkten inte accepterar. Det finns även en mindre andel pojkar (6%) i oskuldskravsgruppen som svarar att de kommer att tvingas av sin familj eller släkt att gifta sig eller förlova sig om de blir tillsammans med någon som inte accepteras av dem. Fyra procent svarar också att de kommer att utsättas för hot och våld.

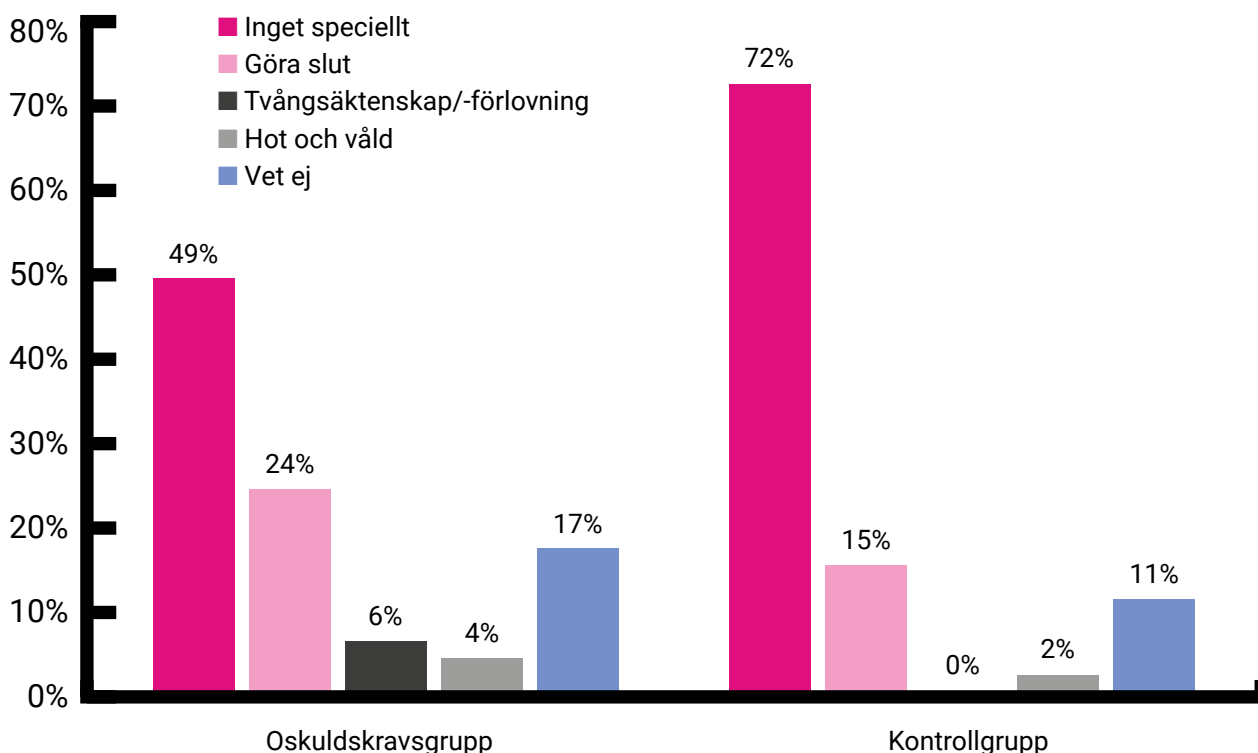
Utöver det som presenteras hittills finns det även signifikanta könsskillnader bland pojkars och flickors svar i oskuldskravsgruppen, men däremot inte mellan pojkars och flickors svar i kontrollgruppen. Exempelvis svarar en mycket större andel flickor (23%) i oskuldskravsgruppen att de kommer att tvingas till äktenskap eller förlovning om de inleder en relation med någon som familjen eller släkten inte accepterar i jämförelse med pojkar (6%) i samma grupp. En större andel flickor (11%) än pojkar (4%) i nämnda grupp svarar även att de kommer att utsättas för hot och våld.

5.4. ÄKTENSKAPSPLIKT OCH HETERONORMATIVITET

Äktenskap har ur ett historiskt perspektiv inte (nöd-)väldigtvis kopplats till den romantiska kärleken, utan snarare arrangerats för att garantera släkters fortlevnad, säkerställa egendom, positionera släktens status och skapa allianser. I sammanhang där individens värde i samhället är starkt sammankopplat med givna traditionella könsroller värderas en man främst för hans förmåga att skydda, representera och försörja sina familjemedlemmar. En kvinnas värde är mer förknippat med hennes reproduktiva och vårdande egenskaper, samt hennes respektabilitet och kyskhet. Det senare har visat sig ha en inverkan på hennes rykte och är avgörande för hennes möjligheter att bli gift (Cinthio, 2015). En ung ogift kvinnas oskuld kan därför betraktas som familjens viktigaste ägodel, vilket också skapar incitament för att hålla fast vid normer som är till för att bevara en flickas oskuld (Cinthio, 2015; Ghadimi, 2007).

I kommande analyser undersöks om en flicka respektive pojke förväntas, av sin familj eller släkt, att vara gift som vuxen och/eller vara heterosexuell. Både

FIGUR 3. Pojkars svar (%). Konsekvenser om familj/släkt inte accepterar en eventuell kärleksrelation. Jämförelser mellan pojkar i oskuldskravsgruppen (n=53) och pojkar i kontrollgruppen (n=367).

äktenskapsplikt och heteronormativitet har i tidigare studier lyfts som vanligt förekommande inom en hederskontext. Ungdomarna i föreliggande studie har fått ta ställning till huruvida deras familj eller släkt har följande förväntningar på dem:

- **Att du ska vara gift som vuxen (äktenskapsplikt)**
- **Att du ska vara heterosexuell (heteronormativitet)**

För att underlätta läsbarheten nämns dessa frågor fortsättningsvis som unga som omfattas av äktenskapsplikt respektive heteronormativitet eller en heteronorm. Först presenteras det övergripande mönstret separat för flickor och pojkar. Sedan fokuseras analyserna på jämförelser mellan flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen respektive kontrollgruppen. Redovisningen utgår från hur ungdomarna svarat på varje enskild fråga samt andelen unga som omfattas av båda normerna.

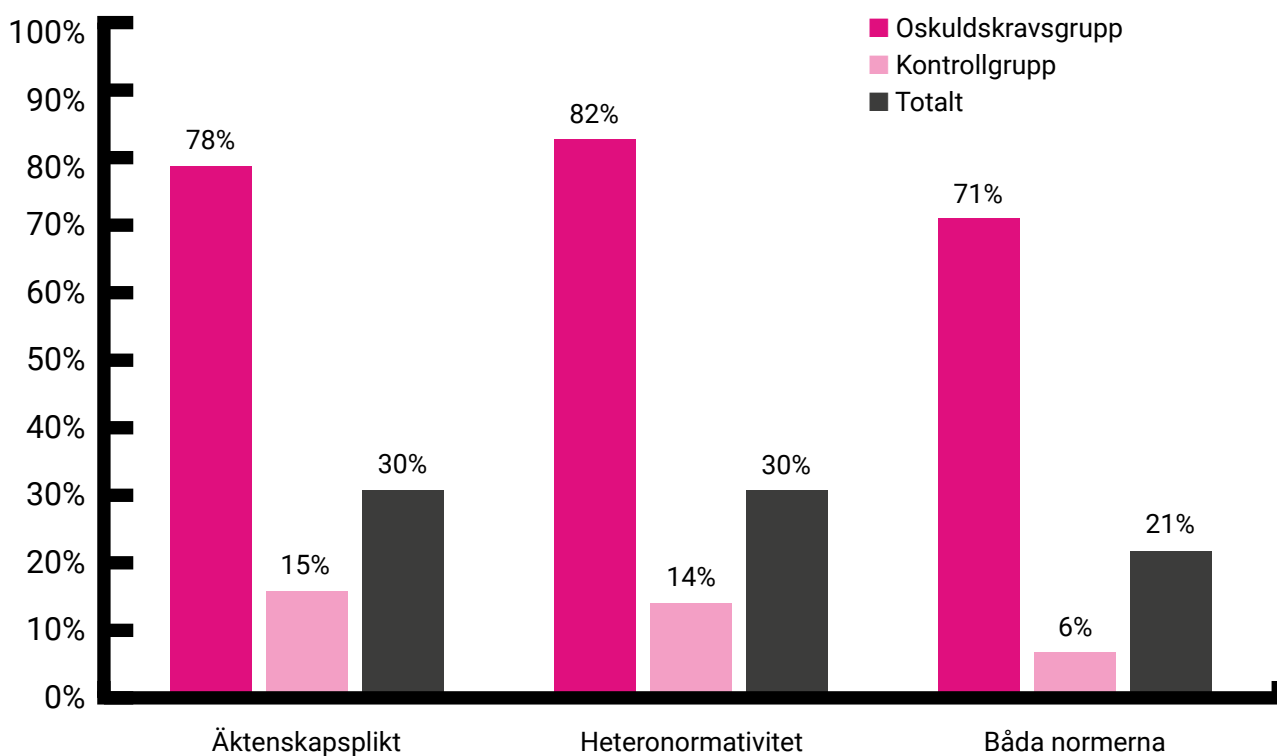
5.4.1. Flickor och pojkars upplevda förväntningar kring äktenskapsplikt och heteronormativitet

Bland samtliga flickor svarar 30 procent och bland samtliga pojkar svarar 33 procent att de omfattas av äktenskapsplikt. Vidare uppger 30 procent av flickorna och 33 procent av pojkarna att de omfattas av heteronormativitet. Ungefär var femte flicka (21%) och ungefär var fjärde pojke (23%) omfattas av båda normerna. Könsskillnaderna är inte signifikanta men resultatet visar ett viktigt mönster där en större andel pojkar än flickor förväntas gifta sig i framtiden och de förväntas vara heterosexuella (se *Figur 4* för flickors svar och *Figur 5* för pojkars svar).

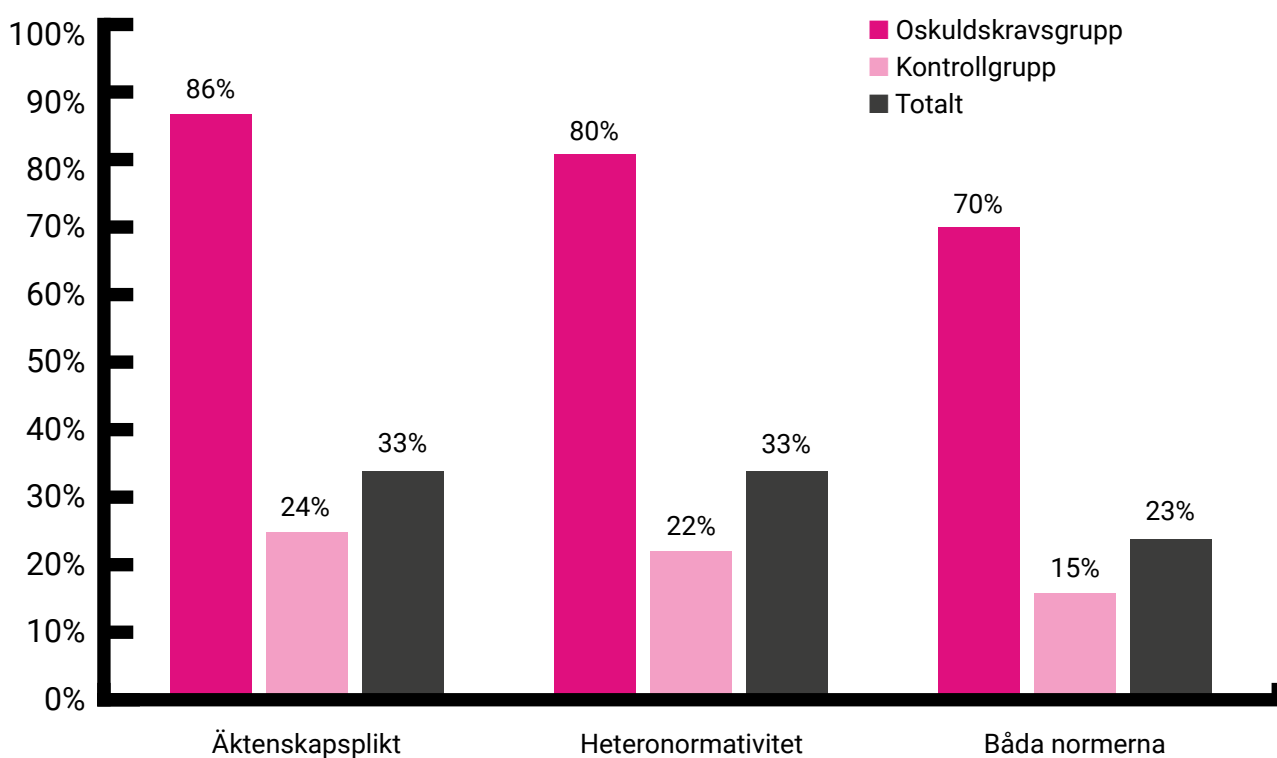
När fokus skiftas till jämförelser mellan flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen i förhållande till flickor

FIGUR 4. Flickors svar (%). Förväntningar kring äktenskapsplikt (n=461), heteronormativitet (n=459), båda normerna (n=458). Jämförelser mellan flickor i oskuldskravsgruppen och flickor i kontrollgruppen.

FIGUR 5. Pojkars svar (%). Förväntningar kring äktenskapsplikt (n=537), heteronormativitet (n=536), båda normerna (n=531). Jämförelser mellan pojkar i oskuldskravsgruppen och pojkar i kontrollgruppen.

och pojkar i kontrollgruppen blir det tydligt att det framförallt är ungdomar i oskuldskravsgruppen som omfattas av aktuella normer. Flickor i oskuldskravsgruppen svarar i mycket större utsträckning att de förväntas gifta sig i framtiden (78%) och förväntas vara heterosexuella (82%) i jämförelse med flickor i kontrollgruppen (se *Figur 4*).¹⁷ Pojkars svar presenteras i *Figur 5* och följer det mönster som precis presenterats för flickor. Pojkar inom oskuldskravsgruppen förväntas i mycket större utsträckning följa både äktenskapsplikten (86%) och heteronormen (80%) i jämförelse med pojkar i kontrollgruppen. Intressant är att det inte finns signifikanta könsskillnader mellan flickor och pojkar som omfattas av ett oskuldskrav. Skiljelinjen går mellan ungdomar som har ett oskuldskrav och ungdomar som inte har ett sådant krav. Ungdomarnas svar visar med tydlighet att sannolikheten att omfattas av förväntningar som innebär att den unge ska vara gift som vuxen eller heterosexuell är mycket större bland unga som också förväntas vänta med sex tills de gifter sig, dvs. ungdomar i oskuldskravsgruppen.

Tittar vi på ungdomar som omfattas av båda normerna blir det mycket tydligt att det avser ungdomar i oskuldskravsgruppen. Den viktigaste markören är att en mycket stor andel flickor (71%) men även pojkar (70%) i oskuldskravsgruppen förväntas gifta sig i framtiden och förväntas dessutom vara heterosexuella. Detta kan jämföras med de avsevärt mycket lägre siffrorna för flickor (6%) och pojkar (15%) i kontrollgruppen som omfattas av båda normerna.

Resultatet visar att tidigare övergripande mönster kvarstår även här. Dock urskiljs viktiga nyanser. Som tidigare nämnts finns det *inte* signifikanta könsskillnader i förväntningar kring äktenskapsplikt respektive heteronormativitet mellan flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen. Detta är ett viktigt resultat som visar att en stor andel flickor och pojkar som omfattas av ett oskuldskrav även förväntas gifta sig i framtiden och/eller förväntas anta en heterosexuell läggning. Ett annat viktigt resultat är den signifikanta könsskillnad som finns mellan flickor och pojkar i kontrollgruppen, nämligen den där pojkar i större

utsträckning omfattas av nämnda normer. En rimlig förklaring kan vara att sannolikheten att omfattas av äktenskapsplikt och/eller heteronormativitet bland pojkar inte nödvändigtvis är sammankopplad med ett oskuldskrav. Därför finns det en större andel pojkar inom kontrollgruppen som svarat att de omges av dessa normer.

5.5. KÄRLEKSRELATIONER – VEM FÅR MAN BLI IHOP MED?

Ungdomarna har fått ta ställning till frågan: *Om du skulle ha en kärleksrelation, skulle den du är ihop med behöva uppfylla något av följande krav för att bli accepterad av din familj eller släkt?* Ungdomarna har fått välja mellan flera olika svarsalternativ där det även varit möjligt att välja fler än ett av alternativen. Nedan presenteras de olika svarsalternativen.

- **ja, måste vara i ungefär samma ålder som jag**
- **ja, det får inte vara en homosexuell relation**
- **ja, måste ha samma etnicitet/tillhöra samma folkgrupp som min familj**
- **ja, måste ha samma religion som min familj**
- **nej, det finns inte något sådant krav**
- **vet inte**
- **jag får inte ha en kärleksrelation**

Ungdomarnas svar har sammanställts och kodats om där de som svarat: "det får inte vara en homosexuell relation" + "måste ha samma etnicitet/tillhöra samma folkgrupp som min familj" + "måste ha samma religion som min familj" har slagits ihop och redovisas som en kategori.

Anledningen till denna sammanslagning är för att de flesta som valt svarsalternativet "samma etnicitet/folkgrupp som min familj" respektive "samma religion som min familj" också har valt alternativet "det får inte vara en homosexuell relation".

Det finns även en grupp unga som endast valt svarsalternativet "det får inte vara en homosexuell relation". Dessa svar presenteras som en egen kategori

¹⁷ Ungdomar som svarat att de *inte* vet om de omfattas av *äktenskapsplikt* fördelar sig enligt följande: 16 procent av flickorna respektive 20 procent av pojkarna i kontrollgruppen samt 10 procent av flickorna respektive åtta procent av pojkarna i oskuldskravsgruppen. Ungdomar som svarat att de *inte* vet om de omfattas av *heteronormativitet* svarar på följande sätt: 15 procent av flickorna respektive 17 procent av pojkarna i kontrollgruppen samt sju procent av flickorna respektive 14 procent av pojkarna i oskuldskravsgruppen. Ungdomar som svarat att de *inte* vet om de omfattas av *båda normerna* fördelar sig som följer: 19 procent av flickorna respektive 22 procent av pojkarna i kontrollgruppen samt sex procent av flickorna respektive fyra procent av pojkarna i oskuldskravsgruppen.

för att särskilt visa på kravet på heteronormativitet. Övriga svarsalternativ redovisas separat som egna kategorier.¹⁸ I Figur 6 och 7 presenteras ungdomarnas svar separat för flickor respektive pojkar.

5.5.1. Tillåts flickor vara tillsammans med vem de vill?

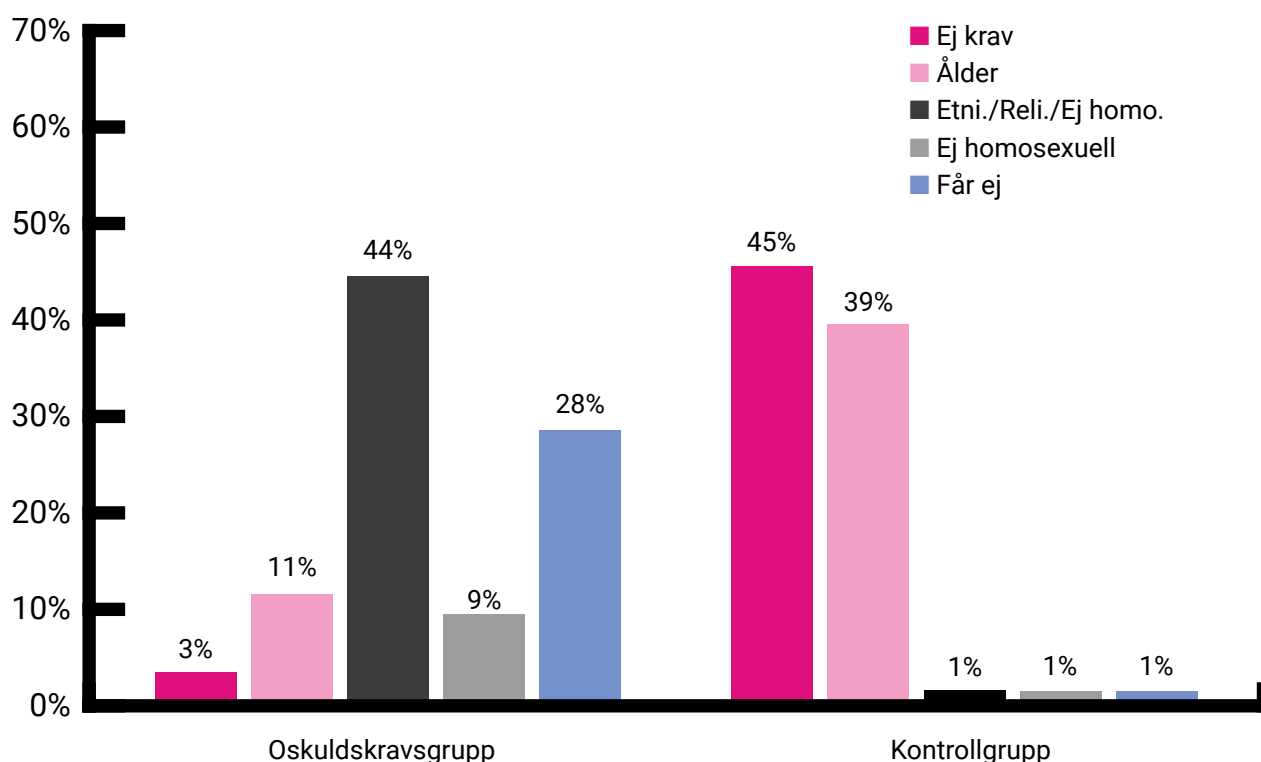
Det finns en skarp skiljelinje mellan flickors svar gällande frågan om de tillåts vara tillsammans med vem de vill. En flicka i oskuldskravsgruppen har mycket större restriktioner i valet av en eventuell kärlekspartner i jämförelse med en flicka i kontrollgruppen (se Figur 6).

Resultatet kring denna fråga kan läsas på olika sätt. I ett första led är det viktigt att få en övergripande bild av flickornas svar. Inom oskuldskravsgruppen framträder ett mer "omvänt" mönster från vad som annars kan tolkas som vanligt förekommande krav från föräldrar på en 15-årig datters kärleksrelationer

– nämligen att en eventuell kärlekspartner ska vara i ungefär samma ålder som dottern själv. Svarsalternativet "den jag är ihop med måste vara i ungefär samma ålder som jag" avser att mäta det som i denna studie tolkas som ett åldersadekvat, rimligt och mer vanligt förekommande föräldrakrav i majoritetssamhället. Flickor i oskuldskravsgruppen uppger i mycket mindre (11%) utsträckning att en eventuell kärlekspartner måste vara i ungefär samma ålder som dem själva i jämförelse med flickor i kontrollgruppen (39%). En rimlig tolkning av resultatet – att en 15-årig datters eventuella kärlekspartner måste vara i ungefär samma ålder som dottern själv – är att det i större utsträckning är en angelägen fråga bland familjer där en dotter *inte* omfattas av ett oskuldskrav.

När fokus riktas till de flickor som svarat att de inte har några restriktioner alls ("nej, jag har inget sådant krav") är andelen flickor i oskuldskravsgruppen tre procent i jämförelse med kontrollgruppen där 45 procent

FIGUR 6. Flickors (%) kärleksrelationer. Jämförelser mellan flickor i oskuldskravsgruppen (n=91) och kontrollgruppen (n=322).

¹⁸ Ungdomar som svarat att de *inte* vet om de omfattas av restriktioner gällande en eventuell kärleksrelation fördelar sig som följer: 13 procent av flickorna respektive 13 procent av pojkarna i oskuldskravsgruppen; fem procent av flickorna respektive 10 procent av pojkarna i kontrollgruppen.

uppges att de inte har några krav. Återigen framträder ett omvänt mönster som tydligt skiljer dessa två grupper av flickor åt. Bland familjer där det finns ett oskuldkrav är sannolikheten mycket liten att en dotter *inte* ska omfattas av restriktioner gällande en eventuell kärleksrelation. En enkel statistisk analys visar att för en flicka i kontrollgruppen som inte omfattas av ett oskuldkrav är det mer vanligt förekommande att hon (1) inte omfattas av några särskilda krav alls eller (2) att hennes eventuella kärlekspartner förväntas vara i ungefär samma ålder som hon själv. För en flicka i oskuldkravgruppen är nyss nämnda faktorer inte avgörande, utan det ställs andra krav på henne i hennes val av en eventuell kärlekspartner.

Flickor i oskuldkravgruppen (44%) har i mycket större utsträckning än flickor i kontrollgruppen (1%) krav på sig att en eventuell kärlekspartner måste ha samma religiösa och etniska bakgrund som dem själva samt att det inte får vara en homosexuell relation. Utöver detta uppges 28 procent av flickorna i oskuldkravgruppen att de överhuvudtaget *inte* tillåts ha en föräktenskaplig kärleksrelation.

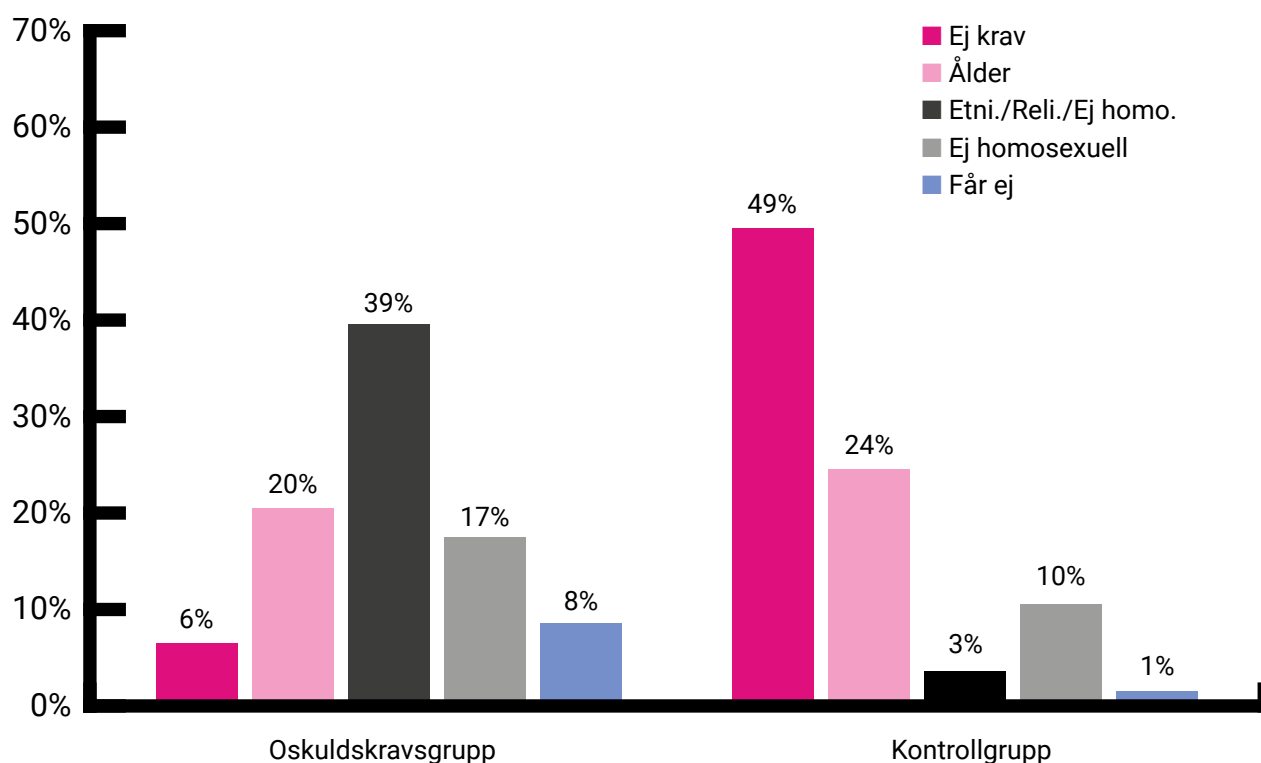
Motsvarande resultat bland kontrollgruppen är en procent. Resultatet bland flickor visar med stor statistisk säkerhet att oskuldsnormer har ett starkt samband med flickors möjligheter att ingå föräktenskapliga kärleksrelationer.

Sammantaget visar resultatet att majoriteten av flickorna i oskuldkravgruppen omfattas av krav avseende föräktenskapliga kärleksrelationer som inte alls är vanligt förekommande bland flickor i kontrollgruppen.

5.5.2. Tillåts pojkar vara tillsammans med vem de vill?

När det gäller pojkars svar i frågan om eventuella krav på en kärleksrelation uppträder delvis ett annat mönster än det som tidigare beskrivits för flickorna. Exempelvis svarar pojkar i oskuldkravgruppen (20%) och pojkar i kontrollgruppen (24%) i nästan lika stor utsträckning att en eventuell kärlekspartner måste vara i ungefär samma ålder som dem själva (se Figur 7). Däremot svarar en mycket större andel pojkar i kontrollgruppen (49%) att de inte har några

FIGUR 7. Pojkars (%) kärleksrelationer. Jämförelser mellan pojkar i oskuldkravgruppen (n=51) och kontrollgruppen (n=366).

specifika krav i valet av en eventuell kärlekspartner i jämförelse med pojkar i oskuldskravsgruppen (6%). En mycket större andel pojkar i oskuldskravsgruppen (39%) i jämförelse med kontrollgruppen (3%) uppger att en eventuell kärlekspartner måste ha *samma religiösa och etniska bakgrund* som pojkens familj och att *det inte får vara en homosexuell relation*.

Kravet att en eventuell kärleksrelation inte kan vara homosexuell är större bland pojkar i oskuldskravsgruppen (17%) i jämförelse med pojkar i kontrollgruppen (10%). Dessutom svarar en större andel pojkar i oskuldskravsgruppen (8%) i jämförelse med pojkar i kontrollgruppen (1%) att de inte får ha en föräktenskaplig kärleksrelation överhuvudtaget.

I vissa avseenden svarar pojkar ungefär lika oberoende om de tillhör kontrollgruppen eller oskuldskravsgruppen. Att en eventuell kärlekspartner måste vara i ungefär samma ålder är en fråga som förenar pojkarnas svar. I alla andra frågor framträder skillnader mellan pojkar i de två olika grupperna. Precis som för flickor så omfattas pojkar i oskuldskravsgruppen i större utsträckning av andra krav i jämförelse med pojkar i kontrollgruppen.

5.5.3. Generella likheter och skillnader grupperna emellan

Sammantaget framträder ett komplext mönster där det både finns likheter och skillnader mellan ungdomarna i oskuldskravsgruppen och kontrollgruppen samt mellan flickor och pojkar i respektive grupp. Den tydligaste skiljelinjen är den mellan ungdomar som har ett oskuldskrav och ungdomar som inte har ett sådant krav. Både flickor och pojkar som *inte* har ett oskuldskrav har i större utsträckning rimligt ställda åldersadekvata krav (samma ålder/inga särskilda krav) på sig i jämförelse med flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen (se Figur 6 och 7). Resultatet i nämnda grupper går åt motsatta riktningar, framför allt när det gäller kravet att en eventuell kärlekspartner måste ha samma religiösa och etniska bakgrund som den unge själv samt att en kärleksrelation inte får vara homosexuell. Både flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen måste i mycket större utsträckning jämfört med unga i kontrollgruppen följa nyss nämnda krav.

Utöver dessa mönster framträder viktiga könsskillnader mellan flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen respektive kontrollgruppen. Till exempel får en större andel pojkar i båda grupperna inte ha en homosexuell relation, jämfört med flickorna. Vidare är flickor med ett oskuldskrav den grupp som i störst utsträckning inte får ha en föräktenskaplig kärleksrelation. En annan viktig könsskillnad är att en större andel flickor i jämförelse med pojkar i kontrollgruppen svarar att en eventuell kärlekspartner måste vara i ungefär samma ålder som dem själva. I oskuldskravsgruppen svarar tvärtom en mycket mindre andel flickor att en eventuell partner måste vara i ungefär samma ålder som dem själva i jämförelse med pojkar i samma grupp. Detta har benämnts ovan som det omvända mönstret. Detta betyder att en eventuell kärlekspartners ålder inte verkar vara ett lika framträdande krav för flickor med ett oskuldskrav i jämförelse med övriga flickor och pojkar.

5.6. UNGDOMARS ORO ÖVER ATT INTE FÅ BESTÄMMA SJÄLVA KRING VIKTIGA FRÅGOR I LIVET

Tidigare studier har visat att det finns en grupp ungdomar, främst flickor, som lever ett kringskuret liv. Främst handlar det om flickor som inte får ta beslut kring viktiga frågor i livet (se t.ex. Schlytter et al., 2009). I föreliggande kartläggning har ett antal frågor ställts för att mäta ungas oro över att någon person i eller utanför familjen ska bestämma kring viktiga frågor i livet. Ungdomarna har fått svara på om de är oroliga över att någon person ska bestämma över följande:

- vilken utbildning de ska ha
- vad de ska göra på fritiden
- vilka vänner de ska ha
- vem de ska gifta sig med eller leva tillsammans med i framtiden

I Figur 8 och 9 presenteras hur flickor respektive pojkar svarat i varje enskild fråga.¹⁹ Först redovisas resultatet för de ungdomar som svarat att de är *oroliga* över att *inte* få bestämma vilken utbildning de ska gå, vad de ska göra på sin fritid eller vilka vänner de ska ha. Sedan redovisas andelen ungdomar som

19 I analyserna har svarsalternativen "inte alls orolig" och "inte särskilt orolig" kodats om till "inte orolig", medan svarsalternativen "ganska orolig" och "mycket orolig" kodats om till "orolig".

svarat att de är oroliga över att inte få bestämma över samtliga tre arenor i livet. Dessa ungdomar kallas fortsättningsvis ungdomar som uppger *multioro*. Svaren för flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen jämförs med svaren bland flickor och pojkar i kontrollgruppen.

I Figur 10 redovisas både flickor och pojkars svar gällande oro över att *inte* få bestämma vem de ska gifta sig med eller leva tillsammans med i framtiden.

5.6.1. Ungdomar som är oroliga över att inte få bestämma över sin utbildning, fritid och sina vänner

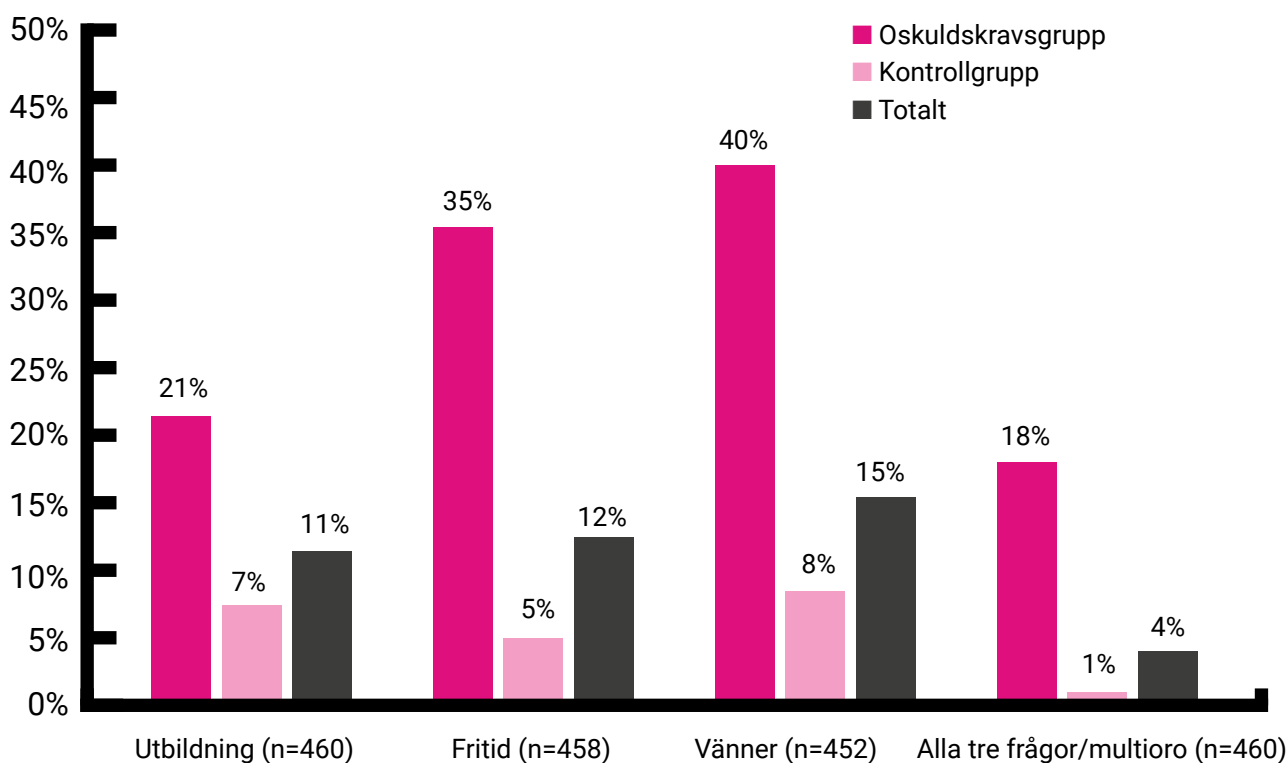
I ett första led blir det tydligt att flickor som grupp är mer oroliga än pojkar som grupp över att inte få bestämma kring viktiga arenor i livet. Bland samtliga flickor uppger 11 procent oro inför att inte få bestämma över sin utbildning; 12 procent av flickorna oroar sig inför att inte få bestämma över sin fritid; och slutligen svarar 15 procent att de är oroliga över att inte få bestämma över sina vänner (se Figur 8). Bland samtliga pojkar är motsvarande siffror för oro sju, åtta respektive sex procent i nyss nämnd ordning

(se Figur 9). En viktig iakttagelse är att skillnaden mellan könen är som störst vad gäller oro över att inte få välja sina vänner. Betydligt större andel flickor än pojkar är oroliga över att inte få välja sina vänner.

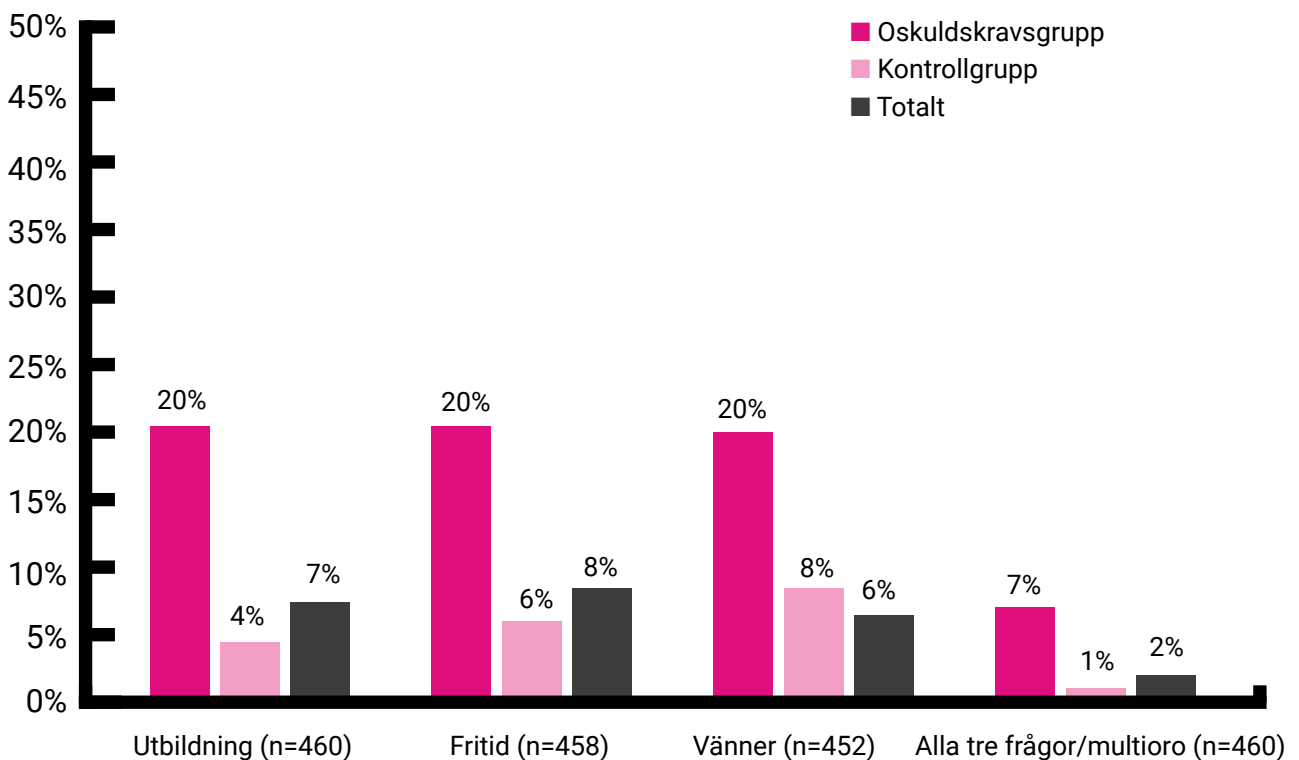
Det är främst flickor i oskuldskravsgruppen som är oroliga över att någon person i eller utanför familjen ska bestämma över viktiga arenor i deras liv. Ungefär var femte flicka (21%) i oskuldskravsgruppen uppger oro över att någon person i eller utanför familjen ska bestämma över deras val av utbildning; 35 procent är oroliga över att inte få bestämma över sin fritid och 40 procent är oroliga över att inte få bestämma vilka vänner de ska ha. Nästan var femte flicka (18%) i oskuldskravsgruppen upplever multioro i jämförelse med en procent av flickorna i kontrollgruppen (se Figur 8). Det betyder att dessa flickor svarar att de känner oro över att inte få bestämma över något av de tre arenorna utbildning, fritid och vänner.

Samma mönster finns bland pojkarna. Däremot är andelen pojkar som uppger oro mindre i jämförelse med andelen flickor. Var femte (20%) pojke i oskuldskravsgruppen är orolig över att inte få bestämma sin utbildning, vad han ska göra på sin fritid eller vilka

FIGUR 8. Andel (%) flickor som är oroliga över att inte få bestämma över sin utbildning, fritid och sina vänner. Jämförelser mellan flickor i oskuldskravsgruppen och flickor i kontrollgruppen.

FIGUR 9. Andel (%) pojkar som är oroliga över att inte få bestämma över sin utbildning, fritid och sina vänner. Jämförelser mellan pojkar i oskuldskravsgruppen och pojkar i kontrollgruppen.

vänner han ska ha. Sju procent av nämnda pojkar uppger multioro, dvs. oro inför alla tre arenor. Detta ska jämföras med svaren bland pojkar i kontrollgruppen där endast en procent uppger multioro (se Figur 9).

Det övergripande mönstret visar att den stora skillnaden går mellan ungdomar i oskuldskravsgruppen och ungdomar i kontrollgruppen. Utöver detta mönster framträder tydliga könsskillnader mellan flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen. Undantaget frågan om utbildning är sannolikheten större att en flicka i oskuldskravsgruppen uppger oro över att inte få bestämma över sin fritid eller vilka vänner hon ska ha i jämförelse med en pojke i samma grupp. Dessutom blir det tydligt att en mycket större andel flickor än pojkar i oskuldskravsgruppen uppger *multioro*. Det är därför rimligt att anta att flickor som omfattas av ett oskuldskrav också i större utsträckning omfattas av ett inskränkt livsutrymme där de är oroliga över att inte få bestämma över viktiga frågor i livet. En betydligt mindre andel flickor och pojkar i kontrollgruppen uppger oro över att inte få bestämma över viktiga frågor i livet. Det finns dessutom inga statistiska könsskillnader i deras svar.

5.6.2. Ungdomar som är oroliga över att inte få bestämma vem de ska gifta sig eller leva tillsammans med i framtiden

I detta avsnitt presenteras resultatet för flickor och pojkar som uttrycker oro över att någon person i eller utanför familjen ska bestämma vem de ska gifta sig eller leva tillsammans med i framtiden (även benämnt i denna kartläggning som den unges *framtida partner*). Denna fråga har i tidigare undersökningar definierats som en av flera viktiga frågor i förståelsen av hedersrelaterat våld och förtryck (se t.ex. Socialstyrelsen, 2007). Det övergripande resultatet visar att nästan lika stor andel flickor (9%) som pojkar (8%) uppger oro över att inte få bestämma sin framtida partner (se Figur 10).

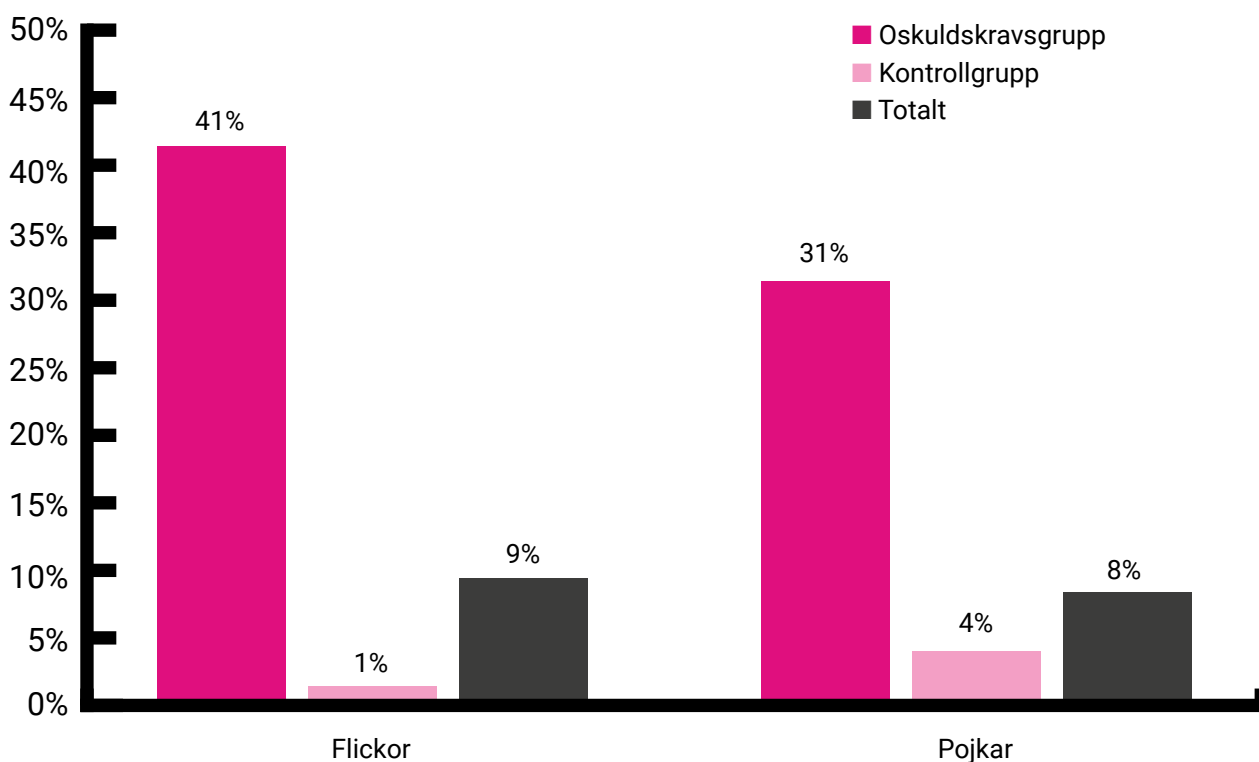
En central fråga för denna kartläggning är huruvida ungdomar som har ett oskuldskrav i större utsträckning också är oroliga över att inte få bestämma vem de ska gifta sig eller leva tillsammans med i framtiden. Resultatet visar ett tydligt samband mellan ett uttalat oskuldskrav och upplevd oro över att inte få bestämma sin framtida partner. Både flickor (41%)

och pojkar (31%) i oskuldskravsgruppen är i mycket större utsträckning oroliga över att inte få bestämma sin framtida partner (se Figur 10) i jämförelse med ungdomar i kontrollgruppen. Även om andelen flickor som uppger oro i oskuldskravsgruppen är större än andelen pojkar så är könsskillnaderna inte signifikanta. Signifikant *mindre* andel flickor (1%) och pojkar (4%) i kontrollgruppen uppger oro över att inte få bestämma sin framtida partner. Resultatet visar tydligt att skiljelinjen i frågan om oro över att inte få bestämma sin framtida partner går mellan ungdomar som har ett oskuldskrav och ungdomar som inte har det. Det är även viktigt att nyansera resultatet och inte glömma bort att över hälften av flickorna och pojkarna som omfattas av ett oskuldskrav, dvs. unga i oskuldskravsgruppen, *inte* uppger oro över att inte få bestämma sin framtida partner.

Kravet på oskuld har i tidigare studier tillsammans och i kombination med andra kriterier definierats som att en ung flicka eller pojke lever med hedersnormer. Dessa normer begränsar ungas livsval gällande alltifrån utbildningsval till fritid och vänner. Inskränkningarna i olika val för den unge inkluderar även rätten till föräktenskapliga parrelationer samt

FIGUR 10. Andel (%) unga som uppger oro över att inte få bestämma vem de ska gifta sig eller leva tillsammans med. Jämförelser mellan unga i oskuldskravsgruppen och unga i kontrollgruppen. Flickor (n=459). Pojkar (n=539).

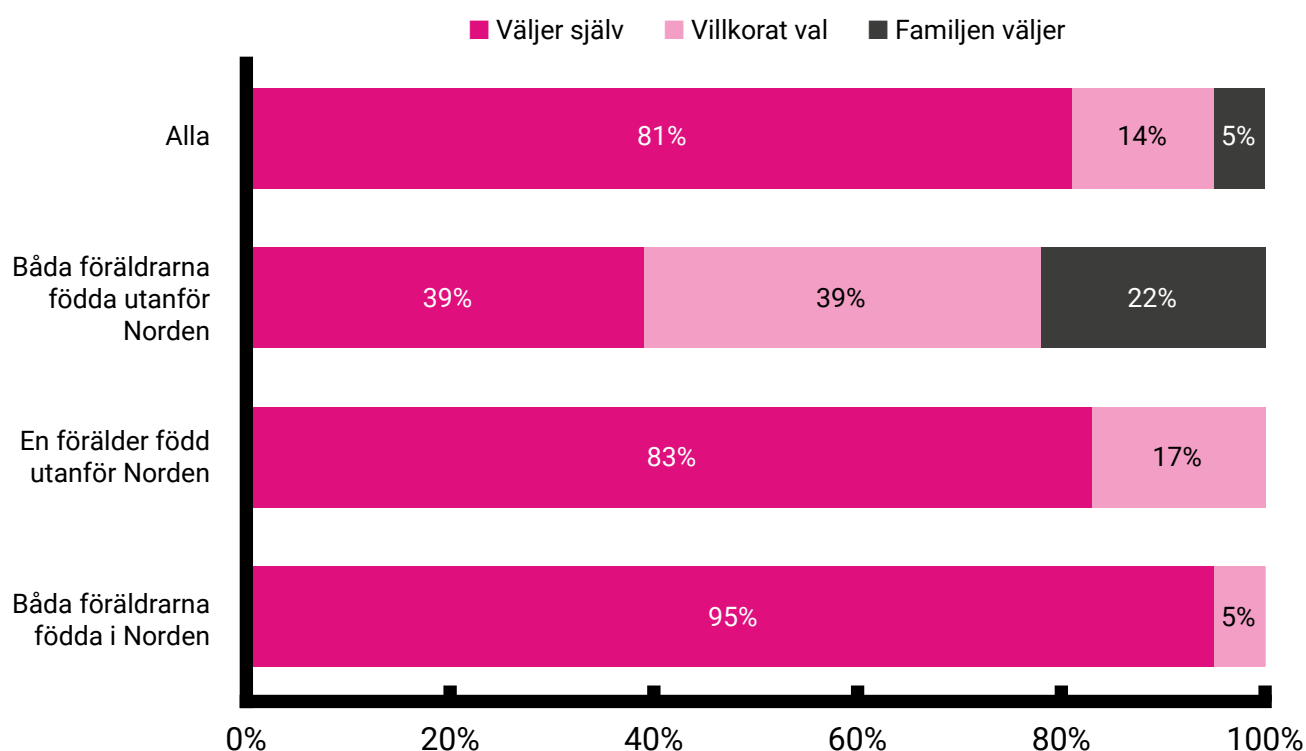

rätt att få bestämma över sin kropp och sexualitet. Sambandet mellan oskuldskrav och andra begränsningar i livet är tydligare bland flickor. Resultatet ovan bekräftar denna bild samtidigt som andra frågor aktualiseras. En sådan fråga är huruvida kravet på oskuld som analytisk bedömningsgrund lyckas omhänderta pojkars särskilda villkor inom en hederskontext. Frågan har redan berörts under avsnittet om analytiska kriterier (se kapitel 4), men en djupare diskussion är nödvändig och bör omhändertas av fortsatta studier.

5.7. VEM BESTÄMMER VEM DEN UNGE SKA GIFTA SIG MED?

I tidigare avsnitt har ungas oro över att inte få bestämma sin framtida partner undersökts. Nedan undersöks frågan: *Vem bestämmer vem du ska gifta dig eller leva tillsammans med i framtiden?* Ungdomarna har kunnat välja mellan fem olika svarsalternativ. Svarsalternativen har kodats om till tre svarsgrupper där unga som svarat att de väljer sin framtida partner *själva* bildar en första grupp. Unga som svarat att *familjen väljer en partner som de kan ta ställning till*

FIGUR 11. Flickors (%) möjligheter att få välja sin framtida partner. Jämförelser utifrån föräldrars födelseland (n=469).

eller svarat att den *tilltänkta partnern måste accepteras av familjen först* har tillsammans bildat den andra gruppen som definieras som unga med *villkorade* möjligheter i valet av framtida partner. Med villkorade möjligheter avses att en flicka eller en pojke *inte* kan ta ett helt självvalt beslut om sin framtida partner. Istället är den unge förpliktigad att följa familjens ställda krav. Den tredje och sista gruppen består av unga som inte själva får bestämma sin framtida partner. Dessa har antingen svarat att det är *mest familjen som väljer åt dem eftersom de vet bäst* eller att *det är endast familjen som väljer och den unge har inte mycket att säga till om*.

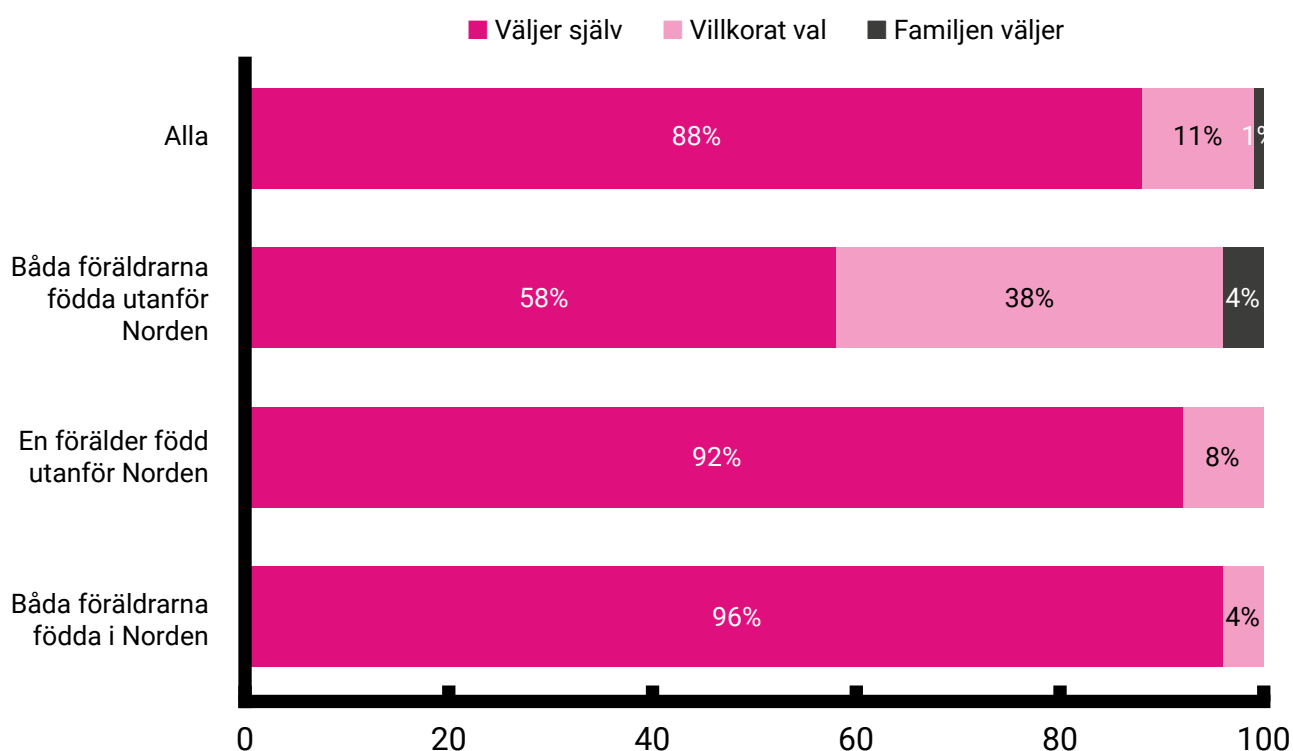
I Figur 11 presenteras först hur flickor svarat och i Figur 12 presenteras därefter hur pojkar svarat uppdelat efter föräldrars födelseland. Sedan presenteras hur flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen svarat i jämförelse med flickor och pojkar i kontrollgruppen (se Figur 13).

5.7.1. En jämförelse mellan unga utifrån föräldrars födelseland när det gäller valet av framtida partner

Det övergripande resultatet visar att en större andel flickor (5%) än pojkar (1%) svarar att det är familjen som bestämmer deras framtida partner. Vidare svarar 14 procent av flickorna och 11 procent av pojkarna att de har villkorade möjligheter i valet av framtida partner (se Figur 11 och 12).

När frågan kontrolleras mot föräldrars födelseland framträder en skarp skiljelinje mellan ungdomar med föräldrar födda i Norden och ungdomar som har föräldrar födda utanför Norden. Bland ungdomar med föräldrar födda utanför Norden uppger 39 procent av flickorna respektive 38 procent av pojkarna att deras val av framtida partner är villkorat. Detta är ett resultat som förenar flickor och pojkar med föräldrar födda utanför Norden. Den stora skiljelinjen mellan nämnda flickor och pojkar finns bland unga som svarat att det är *familjen* som bestämmer deras framtida partner. Lite mer än var femte flicka (22%) och fyra

FIGUR 12. Pojkars (%) möjligheter att få välja sin framtida partner. Jämförelser utifrån föräldrars födelseland (n=542).

procent av pojkarna med utomnordiskt födda föräldrar svarar så. Detta är alarmerande siffror eftersom sannolikheten att tvingas till äktenskap därmed ökar bland dessa unga som inte har möjlighet att välja sin framtida partner själv.

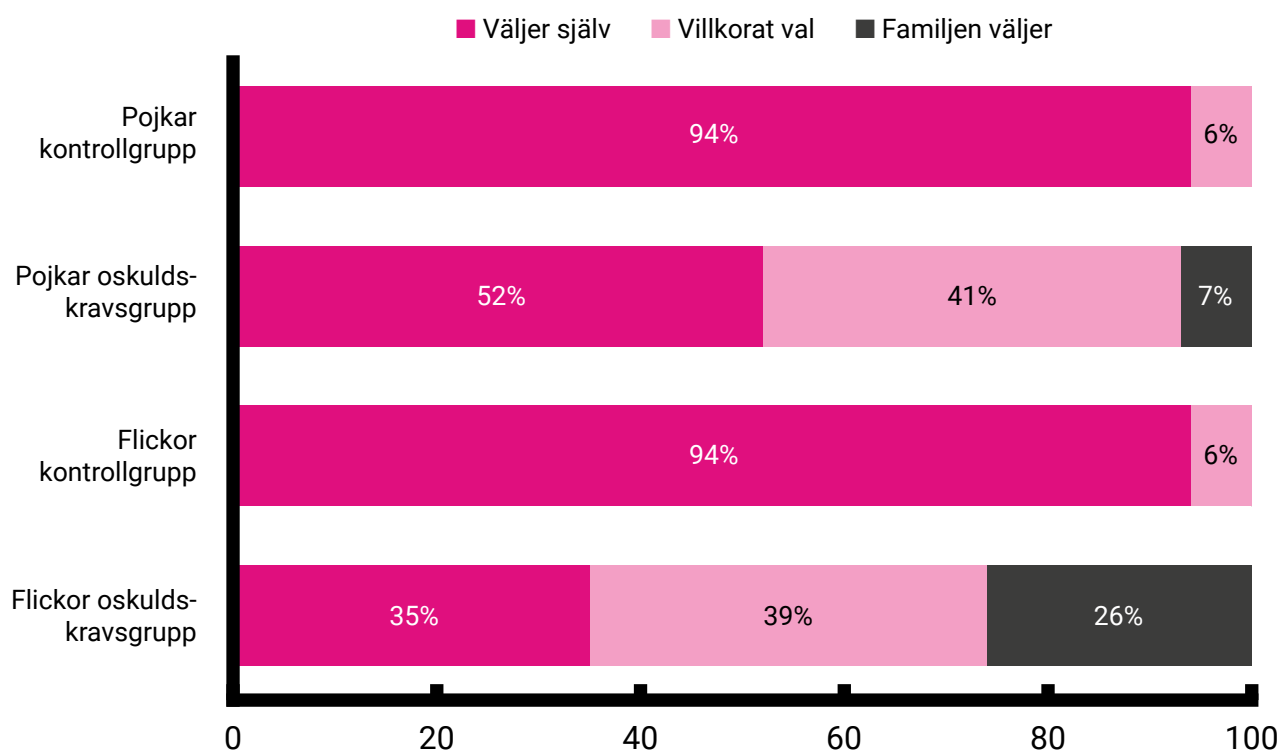
Sammantaget visar resultatet att en övervägande andel flickor med föräldrar födda utanför Norden har inskränkningar i valet av framtida partner. Omvänt är det endast 39 procent av nämnda flickor som *inte* omfattas av inskränkningar i valet av framtida partner. Detta resultat blir påfallande tydligt när det sätts i relation till att 95 procent av flickorna med föräldrar födda i Norden respektive 83 procent av flickorna med en förälder född utanför Norden inte omfattas av inskränkningar i valet av framtida partner. Ingen flicka med föräldrar födda i Norden eller en förälder född utanför Norden har svarat att familjen väljer deras framtida partner. Däremot svarar 17 procent av flickorna med en förälder född utanför Norden att de har villkorade möjligheter i valet av framtida partner. Motsvarande resultat bland flickor med föräldrar födda i Norden är fem procent (se Figur 11).

Pojkars svar följer samma mönster som flickors svar. Det är endast pojkar med föräldrar födda utanför Norden som svarar att det är familjen som bestämmer deras framtida partner. Dock är andelen pojkar som svarar så begränsad till fyra procent. Däremot uppger, som tidigare nämnts, en stor grupp pojkar med föräldrar födda utanför Norden (38%) villkorade möjligheter i valet av framtida partner. Det kan jämföras med resultatet bland pojkar med föräldrar födda i Norden respektive en förälder född utanför Norden där en mycket begränsad andel, fyra respektive åtta procent, har villkorade möjligheter i valet av framtida partner (se Figur 12).

5.7.2. En jämförelse mellan unga i oskuldskravsgruppen och kontrollgruppen när det gäller valet av framtida partner

Uppger ungdomar som har ett oskuldskrav i större utsträckning än övriga ungdomar att det är familjen som bestämmer vem de ska gifta sig eller leva tillsammans med i framtiden? Svaret på frågan är ja.

FIGUR 13. Flickors (n=461) och pojkars (n=537) möjligheter att få välja sin framtida partner (%). Jämförelser mellan unga i oskuldskravsgruppen och unga i kontrollgruppen.

Sannolikheten att själv inte få bestämma sin framtida partner är större bland både flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen än bland flickor och pojkar i kontrollgruppen. Annorlunda uttryckt finns det ett starkt samband mellan ett oskuldskrav och ungdomars utrymme att kunna bestämma sin framtida partner.

I Figur 13 redovisas resultatet för hur flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen svarat i jämförelse med flickor och pojkar i kontrollgruppen. Samma riktning som redovisats i tidigare avsnitt framträder även i denna fråga. Långt fler flickor och pojkar som förväntas vänta med sex tills de gifter sig svarar också att de har villkorade möjligheter eller inga möjligheter alls att bestämma sin framtida partner i jämförelse med ungdomar som inte har en sådan förväntning. Bland flickor (26%) och pojkar (7%) i oskuldskravsgruppen framträder också en tydlig könsskillnad där flickor i mycket större utsträckning uppger att det är *familjen* som bestämmer deras framtida partner. Dock svarar ungefär lika stor andel flickor (39%) som pojkar (41%) i oskuldskravsgruppen att de har *villkorade* möjligheter i valet av framtida partner.

Sammantaget visar ungdomars svar att ungefär var tredje flicka (35%) och ungefär varannan pojke (52%) i oskuldskravsgruppen tillåts själva bestämma vem hon/han ska gifta sig med eller leva tillsammans med i framtiden. Dessa siffror är avsevärt mycket lägre jämfört med kontrollgruppens resultat där 94 procent av flickorna respektive pojkarna får bestämma sin framtida partner själva. Bland nyss nämnda ungdomar är det ingen som svarat att det är familjen som bestämmer deras framtida partner. Däremot har sex procent uppgett att de har villkorade möjligheter i nämnda val.

5.8. UNGDOMARS UTSATT-HET FÖR HOT OCH VÅLD

I detta avsnitt presenteras frågor som avser att mäta olika konsekvenser som en flicka eller pojke kan tänkas omfattas av om hon eller han inleder en kärleksrelation som inte accepteras av närstående. Analyserna syftar till att synliggöra unga som har en ökad risk för att utsättas för våld från familj eller släkt. Särskilt fokus riktas mot den grupp ungdomar som riskerar att utsättas för tvångsäktenskap.

Vidare undersöks ungdomars utsatthet för olika typer av våld. Jämförande analyser mellan unga som *tillåts* välja sin framtida partner och unga som har *villkorade* möjligheter i detta val i förhållande till våldsutsatthet presenteras särskilt.

5.8.1. Ökad risk för tvångsäktenskap eller informella äktenskapsliknande förbindelser

Nedan presenteras sambandet mellan ungdomar som *inte får välja* sin framtida partner och ungdomar som svarat att de skulle *tingas till att gifta sig eller förlova sig* om de blir tillsammans med någon som familjen eller släkten inte accepterar. Att tvinga någon till äktenskap eller informella äktenskapsliknande förbindelser är sedan den 1 juli 2014 brottsligt enligt svensk rätt. Analyserna som följer visar sannolikheten att utsättas för tvångsäktenskap bland ungdomar som svarat att det är *familjen* som bestämmer deras framtida partner.²⁰

Sammantaget är det 26 ungdomar (20 flickor, 3 pojkar och 3 har inte definierat sitt kön) som svarat att de skulle tvingas gifta sig eller förlova sig om de blir ihop med någon som familjen eller släkten inte accepterar. 31 ungdomar har svarat att det är familjen som bestämmer deras framtida partner. Av dessa är 24 flickor, 5 är pojkar och två har svarat att uppdelning i tjej/kille inte stämmer in på dem. Bland de 31 ungdomarna där familjen bestämmer deras framtida partner uppger 22 (71%) ungdomar att de kommer att tvingas till äktenskap eller förlovning om de blir tillsammans med någon som familjen/släkten inte accepterar. Samtliga 22 ungdomar är flickor.

Resultatet visar att flickor som svarar att det är familjen som bestämmer deras framtida partner också är den grupp som i störst utsträckning svarat att de kommer att bli tvingade till att gifta sig eller förlova sig i fall de skulle inleda en kärleksrelation som familjen eller släkten inte accepterar. En intressant iakttagelse är att ingen av pojkarna som uppgett att det är *familjen* som väljer deras framtida partner har svarat att de skulle bli tvingade till äktenskap eller förlovning om de inleder en kärleksrelation som familjen eller släkten inte accepterar. 127 ungdomar (67 flickor och 60 pojkar) har svarat att de har villkorade möjligheter i valet av framtida partner. Bland dessa svarar 3 (2%)

20 Följande analyser redovisas inte i tabellform.

ungdomar att de kommer att tvingas till äktenskap eller förlovning om de blir tillsammans med någon som familjen inte accepterar. Samtliga tre är pojkar.

I beskrivna analyser framträder nya mönster som inte belysts i tidigare studier.²¹ Att familjen bestämmer vem den unge ska gifta sig eller leva tillsammans med i framtiden är något som kan bli aktuellt längre fram i livet. Att tvingas till äktenskap eller förlovning p.g.a. en otillåten kärleksrelation är en möjlig omedelbar konsekvens som därmed ligger närmare i tiden. Det är dessutom ett allvarligt brott. Att det finns ett tydligt samband mellan dessa två frågor visar på en förhöjd risk att utsättas för tvångsäktenskap senare i livet bland flickor som inleder otillåtna eller av familjen inte godkända kärleksrelationer under ungdomstiden.

Pojkars utsatthet för allvarliga konsekvenser vid en otillåten kärleksrelation visar ett statistiskt signifikant samband med pojkars *villkorade* möjligheter att välja sin framtida partner. Även om andelen pojkar som är i riskzonen är liten är det ett resultat som pekar mot att utsattheten bland pojkar inte nödvändigtvis behöver vara förknippat med att det är *familjen* som väljer pojkens framtida partner. En möjlig förklaring kan vara att pojkar är mindre benägna att svara att det är familjen som bestämmer vem de ska gifta sig med eller leva tillsammans med i framtiden. En annan förklaring kan vara att pojkar faktiskt har mer att säga till om i valet av framtida partner. Ytterligare en förkla-

ring kan vara att pojkar har större utrymme att ingå föräktenskapliga kärleksrelationer och därför löper mindre risk för att utsättas för allvarliga konsekvenser om de väljer att göra det. Oberoende av förklaringsgrund är det viktigt att uppmärksamma pojkars utsatthet för allvarliga konsekvenser vid överträdelser av hedersrelaterade normer och värderingar som begränsar ungas möjligheter till föräktenskapliga kärleksrelationer.

Flickors svar visar ett tydligt samband mellan att familjen bestämmer flickans framtida partner och allvarliga konsekvenser vid normöverträdelser i form av en otillåten kärleksrelation. Det dominerande mönstret visar med all tydlighet att sannolikheten för tvångsäktenskap eller tvångsförlovning är mycket stor bland nämnda flickor. Samtidigt är det viktigt att poängtera att det dominerande mönstret inte gäller alla flickor. Resultatet visar att det inte föreligger något samband mellan flickor som uppger att de har *villkorade* möjligheter i valet av framtida partner och allvarliga konsekvenser som tvångsäktenskap eller -förlovning vid en otillåten kärleksrelation. En förklaring kan vara att bland flickor som har *villkorade* möjligheter i valet av framtida partner också finns ett större utrymme för kärleksrelationer, men som förvisso faller inom ramen för vad familjen kan tänkas acceptera. Dessa förutsättningar skiljer sig från gruppen flickor som svarat att *familjen* bestämmer deras framtida partner. Bland sistnämnda flickor är det rimligare att anta att utrymmet för kärleksrelationer är mer begränsade.

21 Det är viktigt att beakta att de mönster som framträder behöver fördjupas och nyanseras med kvalitativa studier.

Komplexiteten i resultatet kräver djupare analyser av materialet som inte kunnat omhändertas inom ramen för denna kartläggning. Men av ovan beskrivna resultat tycks den avgörande faktorn för fortsatta analyser vara den stora skilljelinjen mellan unga som får välja sin framtida partner och unga som har villkorade eller inga möjligheter alls att göra ett sådant val.

5.8.2. Sambandet mellan att inte få bestämma sin framtida partner och utsatthet för våld, kränkningar och hot

Nedan presenteras resultat från analyser som utgår från olika former av våldsutsatthet bland flickor och pojkar som *tillåts* bestämma sin framtida partner själv jämfört med flickor och pojkar som *inte* tillåts göra det. Syftet med analyserna är att ta reda på om det framträder skillnader i våldsutsatthet bland ungdomar som helt fritt får bestämma sin framtida partner i jämförelse med ungdomar som har olika grader av begränsningar i detta val.²²

De olika formerna av våld som frågas efter i denna kartläggning är kategoriserade som fysiskt våld, psykiskt våld, socialt våld samt sexuellt våld. Fysiskt våld kan innebära att bli slagen, sparkad eller spottad på, knuffad, fasthållen, få saker kastad på sig eller bli dragen i håret. Psykiskt våld kan handla om att bli direkt eller indirekt hotad eller förlöjligad. Psykiskt våld kan också innebära att bli kallad för kränkande saker, som exempelvis hora, värdelös eller dum. Vidare kan psykiskt våld handla om hot mot närstående, mot ens kärlekspartner eller ens husdjur, liksom skadegörelse mot personliga tillhörigheter. Utöver detta kan psykiskt våld ta sig uttryck i integritetskränkande behandling, som exempelvis genomsökning av ens rum eller kontroll av ens mobiltelefon. Socialt våld kan vara frihetsinskränkningar som exempelvis isolering, inlåsning, utfrysning och/eller uteslutning från familjegemenskapen. Även osynliggörande och/eller att den unge blir utkastad hemifrån räknas som socialt våld. Sexuellt våld kan vara påtvingade

sexuella handlingar eller sexuella handlingar som den unge inte vågar säga nej till.²³

Det övergripande resultatet visar att ungdomar som *inte* får bestämma sin framtida partner i större utsträckning är utsatta för våld i jämförelse med ungdomar som *får* välja sin framtida partner. 62 procent av dem som inte får bestämma sin framtida partner har blivit utsatta för någon form av barnmisshandel (enligt definitionen av olika former av våld ovan) minst en gång under de senaste tre åren.²⁴ Motsvarande resultat bland unga som får bestämma sin framtida partner är 38 procent. Skillnaderna i resultatet är statistiskt signifikanta med få undantag.²⁵

5.8.3. Skillnader i våldsutsatthet bland flickor respektive pojkar kopplad till frågan om val av framtida partner

I *Figur 14* presenteras resultatet gällande skillnaderna i våldsutsatthet mellan flickor som får bestämma sin framtida partner och flickor som *inte* får det. I samtliga fall förutom gällande sexuellt våld svarar flickor som *inte* får bestämma sin framtida partner i mycket större utsträckning att de under de senaste tre åren utsatts för fysiskt, psykiskt eller socialt våld. Det innebär att det finns signifikanta skillnader mellan flickor som *får bestämma* sin framtida partner och flickor som *inte* får det i alla våldstyper undantaget frågan om sexuellt våld.

I *Figur 15* presenteras pojkars svar kring våldsutsatthet. Resultatet bland pojkar påminner om resultatet bland flickor. Pojkar som inte får bestämma sin partner utsätts i större utsträckning för olika former av våld i jämförelse med pojkar som får bestämma sin framtida partner. Dock är skillnaden i utsatthet för olika former av våld mellan pojkar som får och *inte* får bestämma sin framtida partner inte lika stora som motsvarande skillnader bland flickor med ett undantag, nämligen pojkar som inte får bestämma sin partner och deras utsatthet för *sexuellt våld*.

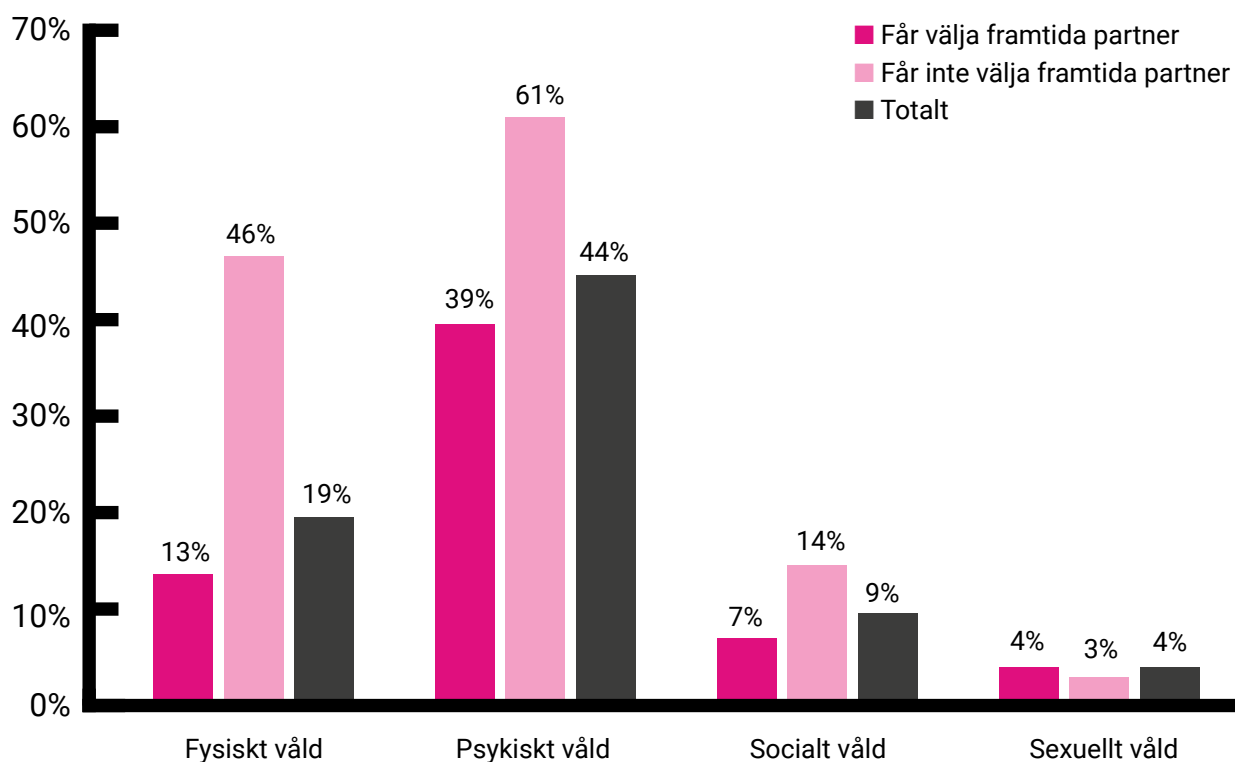
22 Ungdomar som har *villkorade möjligheter* i valet av framtida partner (dvs. ungdomar som svarat att *familjen väljer en partner som de kan ta ställning till* eller den *tilltänkta partnern måste accepteras av familjen först*) samt ungdomar som svarat att det är *familjen* som bestämmer deras framtida partner (dvs. ungdomar som svarat att det är *mest familjen som väljer åt dem eftersom de vet bäst* eller att *det är endast familjen som väljer och den unge har inte mycket att säga till om*) har slagits ihop och bildat gruppen "unga som inte får välja sin framtida partner". Det kan noteras att likande analyser utifrån den unges frihet eller ofrihet att välja sin framtida partner kopplat till våldsutsatthet har belysts i Stiftelsen Allmänna Barnhusets rapport *Det är mitt liv! Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner* (Jernbro & Landberg, 2018).

23 Se även Socialstyrelsens definition av våld och utsatthet i nära relationer på www.socialstyrelsen.se.

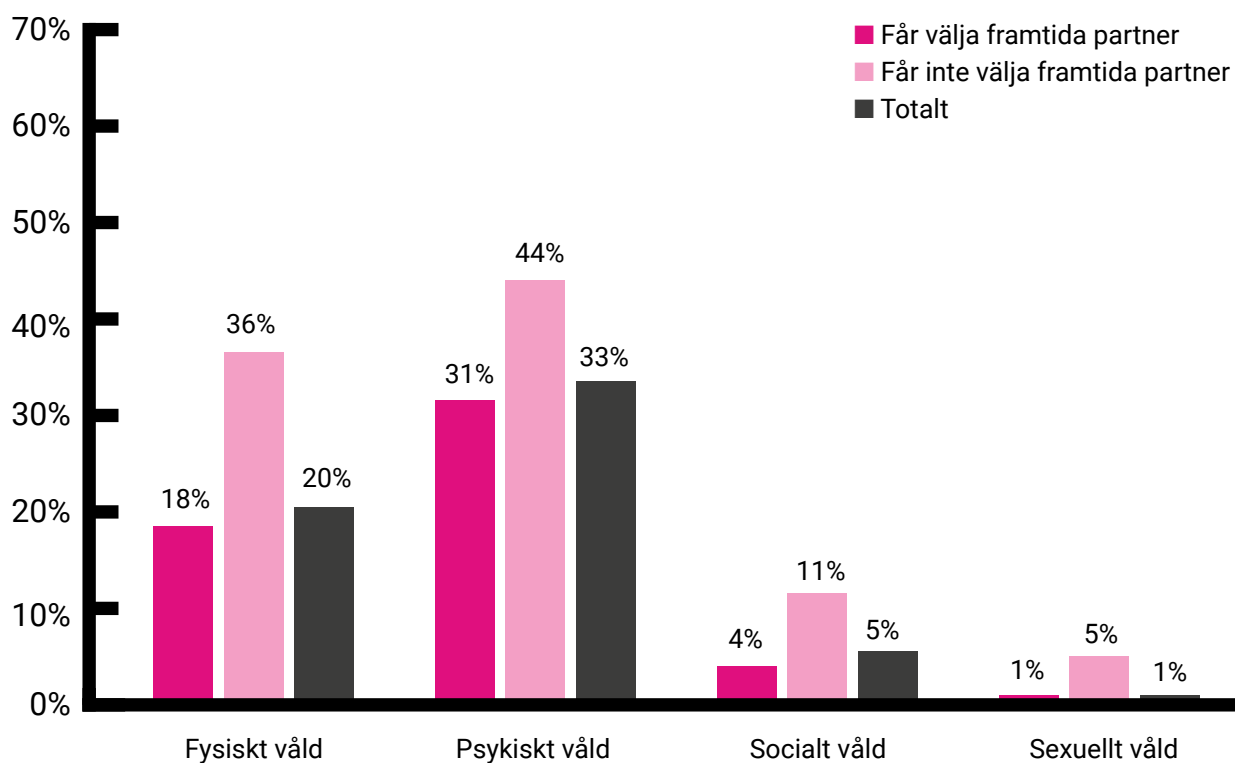
24 Detta är räknat från tiden för enkätundersökningens genomförande (vårterminen i årskurs nio) och tre år tillbaka.

25 Nämda resultat redovisas inte i tabellform.

FIGUR 14. Flickors (%) utsatthet för våld. Jämförelser mellan flickor som får välja framtida partner och de som inte får det. (n=468).

FIGUR 15. Pojkars (%) utsatthet för våld. Jämförelser mellan pojkar som får välja framtida partner och de som inte får det. (n= 549).

Könsskillnaderna inom gruppen som *inte* får bestämma sin framtida partner visar på olika mönster. I ett första led framträder det inga signifikanta könsskillnader när fokus är på *olika typer* av våld med undantag för psykiskt våld. Flickor som *inte* får bestämma sin framtida är mer utsatta för psykiskt våld i jämförelse med pojkar som inte får det.

Med andra ord finns det en signifikant könsskillnad mellan flickor (61%) och pojkar (44%) som *inte* får bestämma sin framtida partner och utsatthet för *psykiskt våld*. Det innebär i sin tur att andelen flickor och pojkar som inte får bestämma partner och deras utsatthet för fysiskt våld, socialt våld och sexuellt våld inte uppvisar signifikanta skillnader.

5.8.4. Multiutsatthet för våld

Multiutsatthet eller polyviktisering är termer som har använts för att beskriva utsatthet för flera olika former av våld *eller* utsatthet för våld vid upprepade tillfällen (se Jernbro & Landberg, 2018).

I Figur 16 och 17 presenteras resultat från unga som under de senaste tre åren utsatts för en, två respektive tre till fyra olika typer av våld en gång. Ett exempel kan vara att den unge har svarat att den har varit utsatt för dels fysiskt våld, dels psykiskt våld vid vardera en gång. 17 procent av flickorna respektive åtta procent av pojkarna som inte får välja sin framtida partner har varit med om tre till fyra olika former av våld. Motsvarande siffror bland unga som får välja sin framtida partner är sex procent av flickorna respektive tre procent av pojkarna.

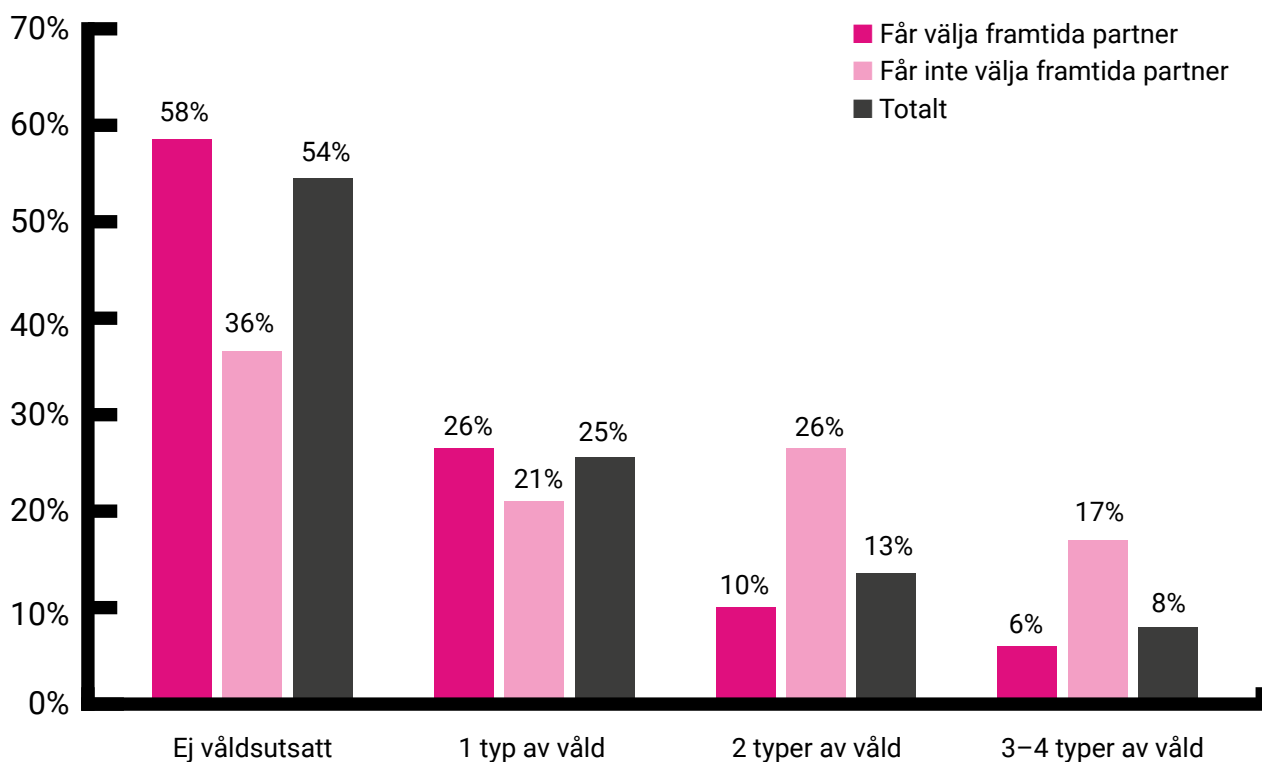
De flesta unga som har utsatts för mer än en våldsform har även svarat att de har utsatts för olika typer av våld vid *upprepade* tillfällen. I denna studie har vi även särskilt tittat på utsatthet för olika typer av våld i kombination med utsatthet vid upprepade tillfällen.

Det innebär att vi i denna kartläggning går ett steg längre och därmed definierar multiutsatthet som utsatthet för olika typer av våld *och* utsatthet vid upprepade tillfällen.

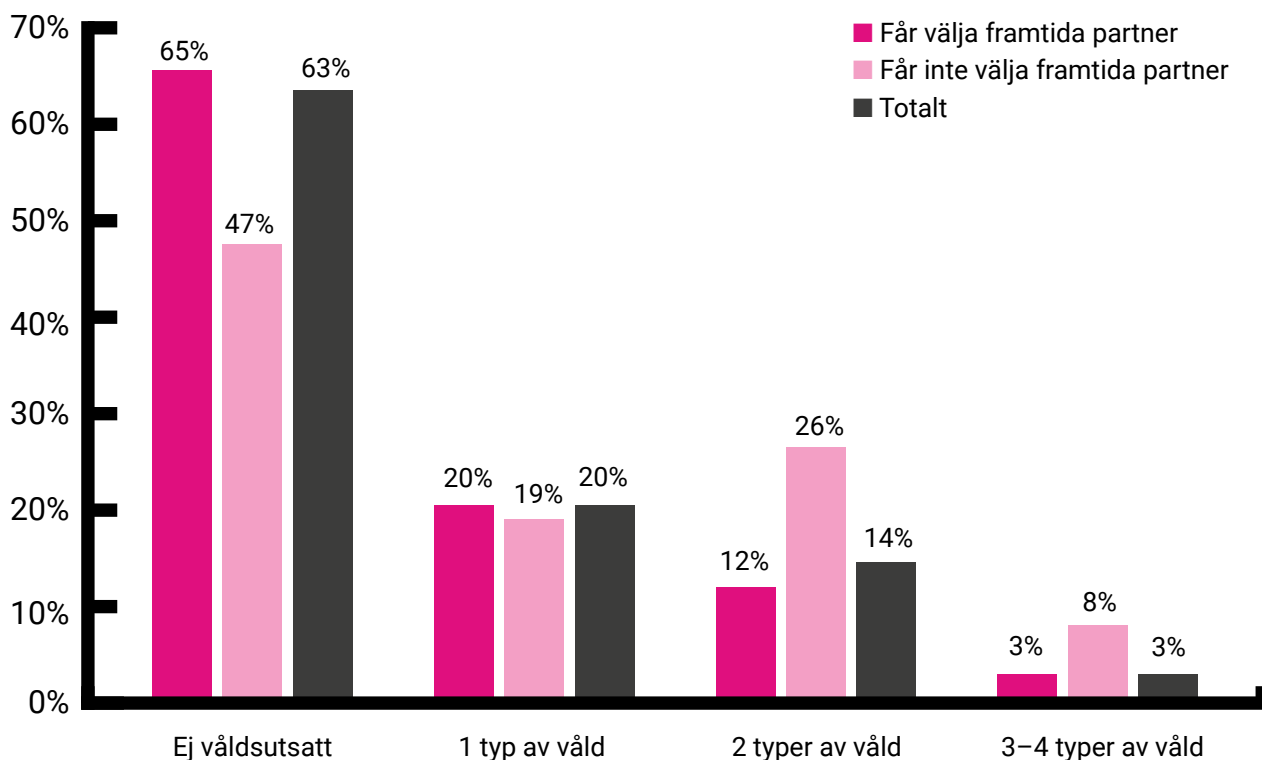
Multiutsatthet visar sig vara mer vanligt förekommande bland unga som inte får välja sin framtida partner. I den sammantagna bilden av multiutsatthet framträder det signifikanta könsskillnader. Mest utsatta är flickor som inte får välja sin framtida partner. Närmare en tredjedel (32%) bland nämnda flickor uppger att de utsatts för *flera* former av våld vid *upprepade* tillfällen under de senaste tre åren (se Figur 18). Motsvarande resultat bland pojkarna är nio procent (se Figur 19).

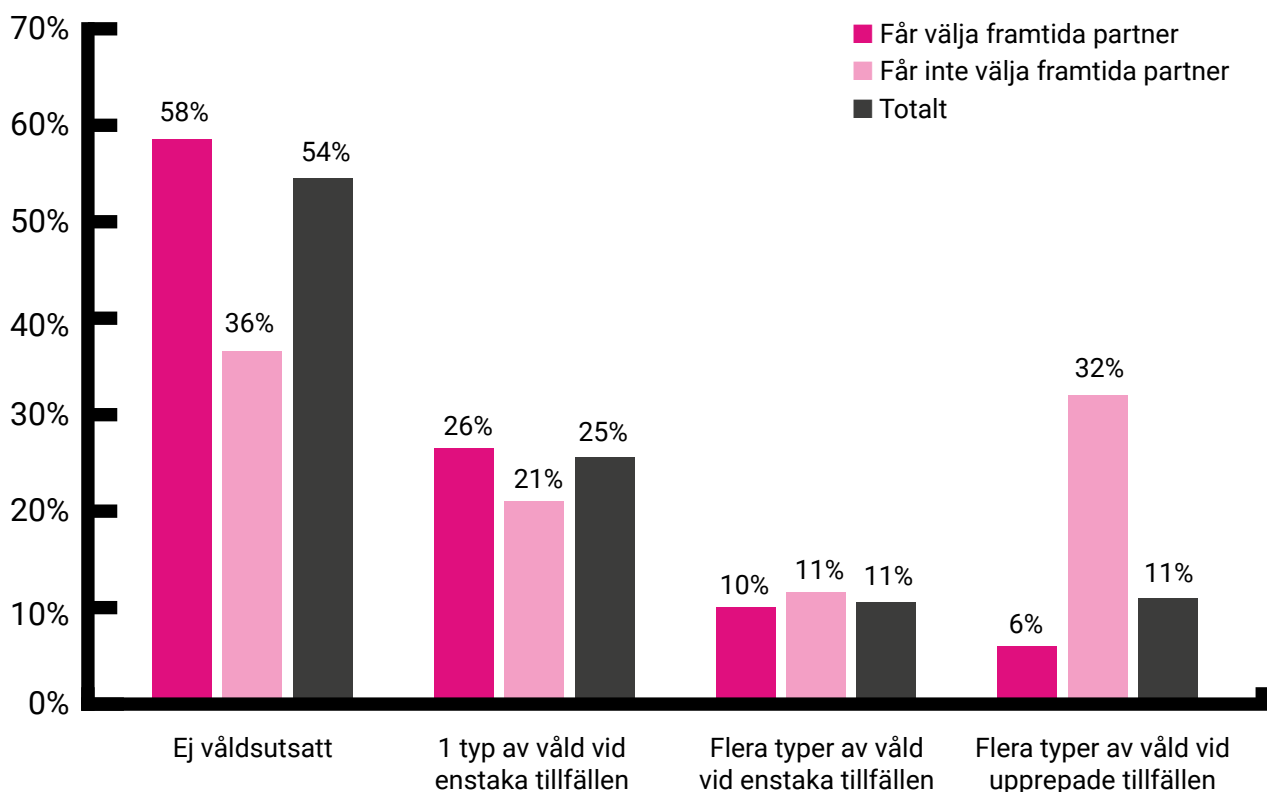
FIGUR 16. Flickors (%) utsatthet för olika typer av våld. Jämförelser mellan flickor som får välja framtida partner och de som inte får det. (n= 468).

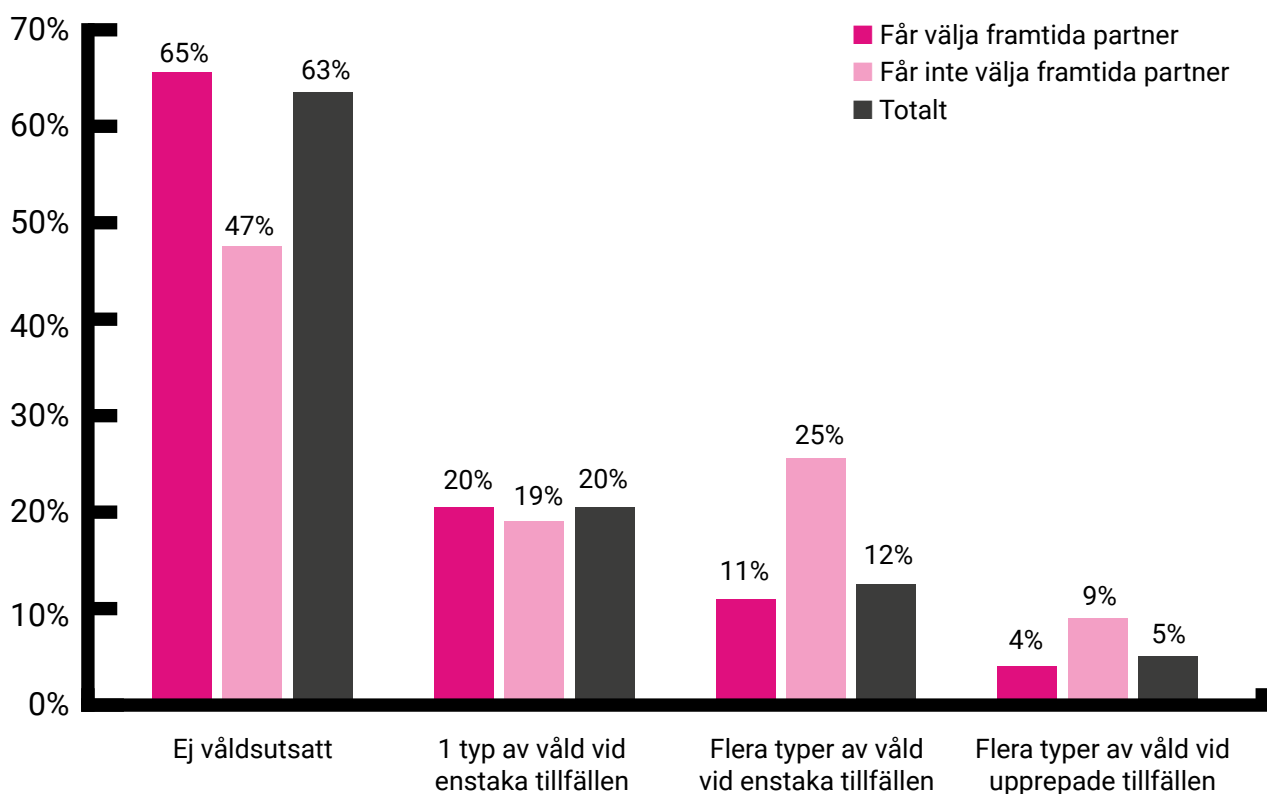
FIGUR 17. Pojkars (%) utsatthet för olika typer av våld. Jämförelser mellan pojkar som får välja framtida partner och de som inte får det. (n=549).

FIGUR 18. Flickor (%) och multiutsatthet. Jämförelser mellan flickor som får välja framtida partner och de som inte får det. (n=468).

FIGUR 19. Pojkar (%) och multiutsatthet. Jämförelser mellan pojkar som får välja framtida partner och de som inte får det. (n=549).

5.9. UNGDOMARS INSTÄLLNING TILL INDIVIDUELLA FRI- OCH RÄTTIGHETER

Ungdomarna i enkätundersökningen har fått ta ställning till en rad svenska lagar som skyddar individuella fri- och rättigheter. I *Tabell 2* redovisas andelen flickor och pojkar som är negativt inställda till en rad påståenden som utgår från svensk lagstiftning. Överlag är det en begränsad andel ungdomar som är negativt inställda till barns och kvinnors rättigheter samt till normer om jämställdhet, jämlikhet och antidiskriminering. I *Figur 20* och *21* redovisas hur flickor och pojkar i oskuldskravsgruppen respektive kontrollgruppen har svarat på de olika påståendena. Vid denna uppdelning blir det tydligt att det är främst ungdomar i oskuldskravsgruppen som är negativt inställda till de olika påståendena.

Det finns även en genomgående könsskillnad där flickor är mer positivt inställda till individuella fri- och rättigheter än pojkar. Denna könsskillnad är mer tydlig bland ungdomar i kontrollgruppen, men finns även bland unga i oskuldskravsgruppen. Exempelvis är pojkar i oskuldskravsgruppen i signifikant större utsträckning än flickorna i samma grupp negativa till homosexuellas rätt att få gifta sig, till förbudet mot kvinnlig könsstympning samt till flickors och kvinnors rätt till fri abort. Nästan var tredje pojke (31%) i oskuldskravsgruppen, att jämföra med sex procent i kontrollgruppen, är negativt inställd till

homosexuellas rätt att få gifta sig. Det är en relativt mindre andel flickor (12%) i oskuldskravsgruppen som har samma inställning. Ingen flicka i kontrollgruppen har en sådan negativ inställning.

Pojkar i oskuldskravsgruppen visar sig också vara den grupp unga med störst andel som är negativa till de två påståenden som direkt rör kvinnans rätt till sin egen kropp. Det handlar dels om inställningen till rätten till abort, dels om förbudet mot kvinnlig könsstympning. Över var femte pojke (22%) med ett oskuldskrav anser inte att flickor och kvinnor har rätt till abort. Bland pojkar i kontrollgruppen svarar två procent så, medan ingen flicka i samma grupp är negativ till rätten till abort. Bland flickor i oskuldskravsgruppen däremot är sju procent negativa till aborträtten.

Att kvinnlig könsstympning är förbjudet enligt svensk lag visar sig inte vara något som 17 procent av pojkarna i oskuldskravsgruppen ställer sig bakom. Motsvarande siffra bland flickor i oskuldskravsgruppen är fem procent. Dessa resultat skiljer sig markant från de mycket låga siffrorna i samma fråga och inställning bland pojkar (2%) och flickor (1%) i kontrollgruppen.

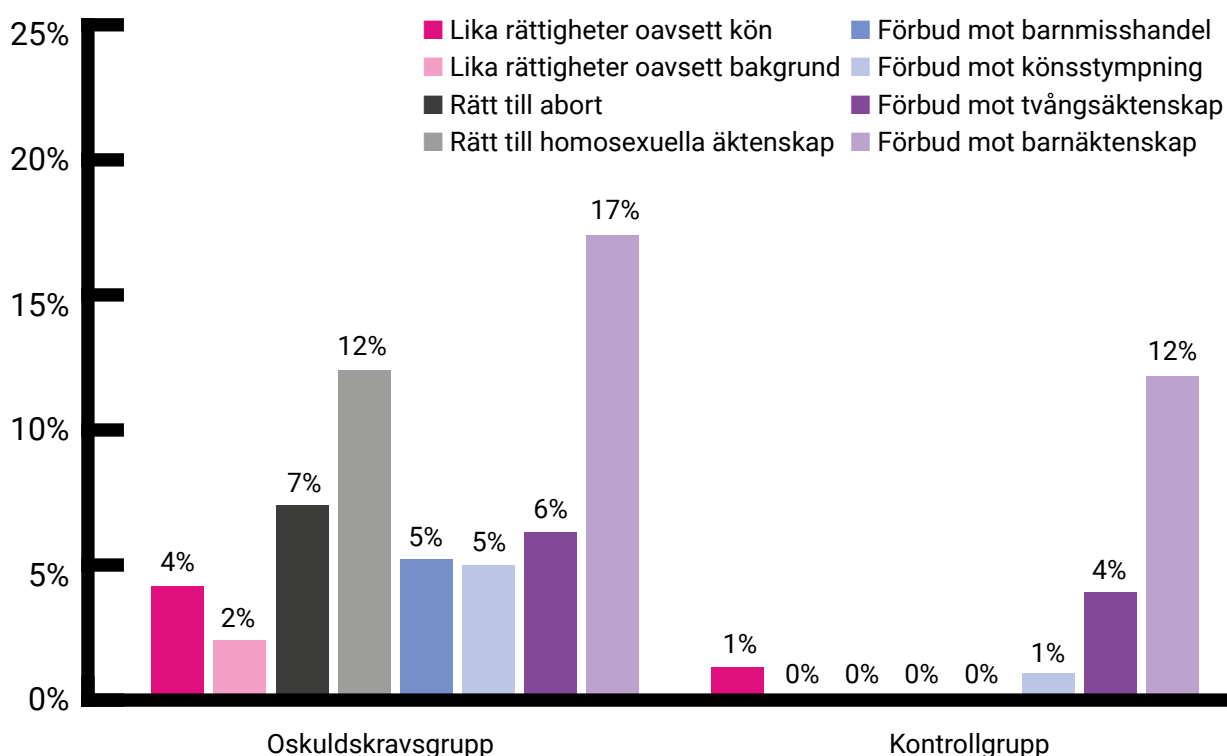
Det framkommer ett tydligt mönster gällande frågor som rör å ena sidan kvinnokroppen (aborträtten och förbudet mot kvinnlig könsstympning), å andra sidan homosexuellas rättigheter att få gifta sig. Den största andelen unga med negativa inställningar mot dessa frågeställningar finns bland pojkar med ett oskuldskrav.

Tabell 2. Ungdomars inställning till vissa individuella fri-och rättigheter. Andel (%) flickor (n=476) och pojkar (n=559) som är negativt inställda till presenterade frågeställningar.

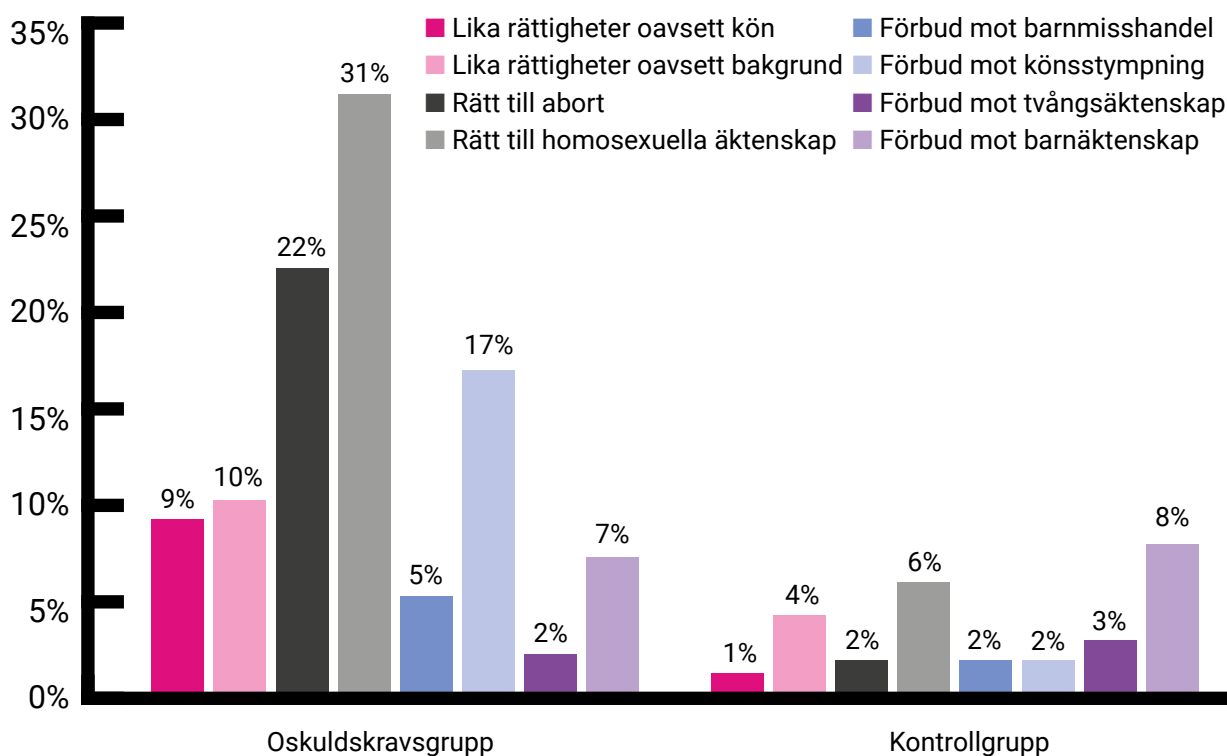
Enligt svensk lag...	FLICKOR	POJKAR	Sig ²⁶
...har flickor/kvinnor och pojkar/män lika rättigheter (n=Flickor=461/Pojkar=539)	2	3	Ej Sig.
...har alla lika rättigheter oavsett bakgrund (n=Flickor=450/Pojkar=520)	1	4	***
...får föräldrar inte bestraffa sina barn med våld (n=Flickor=454/Pojkar=527)	1	4	*
...har flickor och kvinnor rätt till abort (n=Flickor=441/Pojkar=518)	2	5	*
...får inte flickor och kvinnor könsstympas (n=Flickor=437/Pojkar=492)	1	5	***
...får kvinnor gifta sig med kvinnor och män med män (n=Flickor=442/Pojkar=519)	2	8	***
...får ingen tvingas att gifta sig mot sin vilja (n=Flickor=459/Pojkar=548)	5	3	*
...får ingen under 18år gifta sig (n=Flickor=463/Pojkar=544)	13	8	**

26 Könsskillnaderna har testats med χ^2 -test. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

FIGUR 20. Flickor (%) som är negativa till vissa individuella fri- och rättigheter. Jämförelser mellan flickor i oskuldskravgruppen och kontrollgruppen.

FIGUR 21. Pojkar (%) som är negativa till vissa individuella fri- och rättigheter. Jämförelser mellan pojkar i oskuldskravgruppen och kontrollgruppen.

5.9.1. Inställning till lagen mot äktenskapstvång

Att tvinga någon till äktenskap är ett lagbrott i Sverige. Ungdomarna har fått ta ställning till bland annat följande påstående som knyter an till detta: *enligt svensk lag får ingen tvingas att gifta sig mot sin vilja*. Detta påstående är särskilt viktigt att belysa inom ramen för föreliggande kartläggning. Frågan om lagen mot äktenskapstvång har visat sig vara än mer angelägen eftersom fyra av tio flickor och tre av tio pojkar i oskuldskravsgruppen är oroliga över att inte få bestämma sin framtida partner (se avsnitt 5.6.2). När fokus skiftas till ungdomarnas inställning till nyss nämnda påstående blir det tydligt att en mycket begränsad andel flickor (6%) respektive pojkar (2%) i oskuldskravsgruppen är negativt inställda till lagstiftningen mot äktenskapstvång. Det innebär att majoriteten av ungdomarna ställer sig bakom lagstiftningen mot äktenskapstvång.

5.9.2. Inställning till lagen mot barnäktenskap

Barnäktenskap är ytterligare en fråga som är viktig att titta närmare på. Ungdomarna har fått ta ställning till följande påstående: *enligt svensk lag får ingen under 18 år gifta sig*. Majoriteten av ungdomarna är positivt inställda till att barn inte tillåts gifta sig i Sverige. Men det finns en tendens som visar på att en större andel flickor i jämförelse med pojkar i både oskuldskravsgruppen och kontrollgruppen är negativa till lagen mot barnäktenskap. En rimlig förklaring kan vara att en större andel flickor inte tillåts ha föräktenskapliga relationer och ser därför ett äktenskap som en möjlig strategi att få vara tillsammans med någon de är kära i. En annan förklaring kan vara att en större andel flickor resonerar som att det är upp till individen själv att bestämma när hon eller han vill gifta sig. Även denna fråga bör undersökas närmare. Den riktning som framträder i flickors svar ska varken underskattas eller avfärdas. Svaren bör tolkas dels som ett uttryck för en samhällelig diskurs där barnäktenskap och tidig äktenskapsålder främst kopplas till flickor; dels som uttryck för flickors egna erfarenheter avseende de signaler från familj och/eller släkt som flickor förväntas förhålla sig till.

6. Sammanfattande reflektioner

Syftet med denna rapport har varit att kartlägga förekomst av våldsutsatthet bland unga i Uppsala med specifikt fokus på olika former att hedersrelaterat våld och förtryck. Inom ramen för detta uppdrag har det varit särskilt angeläget att beakta unga som är i riskzonen för att utsättas för barn- och tvångsäktenskap. Genom en enkätundersökning bland niondeklassare i Uppsala har vi nu en klarare bild över situationen för unga när det gäller en rad olika frågor. Centrala aspekter som har lyfts fram i kartläggningen har varit följande: unga som riskerar att utsättas för allvarliga hot och våldshandlingar, inklusive tvångsäktenskap p.g.a. att de inleder en kärleksrelation som inte accepteras av deras närstående, förväntningar kring giftermål och heterosexualitet, ungas villkor för att kunna välja kärlekspartner av fri vilja, ungas oro inför att inte själv få bestämma över viktiga frågor i livet (däribland oro över att inte få bestämma över sin framtida partner), vem som bestämmer vem den unge ska gifta sig eller leva tillsammans med, utsatthet för olika former av våld och dess koppling till begränsningar i val av framtida partner, samt ungdomarnas inställning till individuella fri- och rättigheter. Analyserna har till största delen utgått från en jämförelse mellan en grupp unga som har krav på sig att vara oskuld innan de gifter sig (den grupp som kallas för *oskuldskravgruppen* i denna rapport) och en grupp unga som inte har ett sådant oskuldskrav (*kontrollgruppen*). Särskilt när det gäller frågan kring våldsutsatthet har det även lyfts huruvida möjligheten att göra ett alldeles eget val av framtida partner inverkar på utsattheten för våld.

6.1. OSKULDSKRAVET I CENTRUM

Denna kartläggning utgår från en förståelseram där hedersrelaterade normer och värderingar anses botten i kontroll av flickors sexualitet och strävandet efter att säkerställa deras oskuld. Resultaten från föreliggande enkätundersökning visar att var femte (20%) flicka och var tionde (10%) pojke har ett oskuldskrav på sig. Det är framför allt bland flickor

med utomnordiskt födda föräldrar som vi hittar den största andelen unga med ett oskuldskrav (66%). Pojkar med utomnordiskt födda föräldrar har en lägre, men ändå betydande, andel med ett oskuldskrav (35%).

Kravet på oskuld visar sig genomgående i denna kartläggning ha betydande effekt på framför allt flickors, men även pojkars, handlingsutrymme. Resultaten visar att flickor och pojkar som upplever att de förväntas vänta med sex tills de gifter sig också upplever andra begränsningar. En förståelse av oskuldskravet bland unga inom en hedersrelaterad kontext bör därför förstås med utgångspunkt i att oskuldskravet inte bara är avgränsat till kravet på fysisk avhållsamhet från sex och bevarandet av oskulden. Oskuldskravet sträcker sig snarare mycket längre än så. Det kan omfatta betydande inskränkningar i ungdomars, främst flickors, vardagliga handlingsutrymme. Detta har i tidigare studier benämnts som "oskuldskravets utvidgning" (se Ghadimi, 2007) som i vardagen kan ta sig uttryck i exempelvis begränsningar och övervakning i den digitala världen där många unga befinner sig idag. Att oskuldskravet omfattar och reglerar andra områden i främst flickors liv är nyckeln till förståelsen för den skillnad som finns mellan ett personligt mer eller mindre självvalt ställningstagande att vänta med sex och ett av andra mer eller mindre uttalat krav på avhållsamhet från sex.

En konsekvens av oskuldskravets utvidgning visar sig vara det föräktenskapliga kärleksförbudet. Det föräktenskapliga kärleksförbudet kan föra med sig en rad allvarliga konsekvenser för både flickor och pojkar som utmanar det. Detta blir tydligt i svaren på enkätfrågan om vad som kommer att hända ungdomen vid en otillåten kärleksrelation. Resultaten talar för att unga som inte uppgett oskuldskrav inte heller förväntar sig att bli utsatta för tvång, hot eller våld i första hand. Det är bland unga i oskuldskravgruppen som vi hittar de som förväntar sig att drabbas av tvång, hot eller våld av närstående vid en otillåten kärleksrelation. Flickor i oskuldskravgruppen anger i signifikant större utsträckning än pojkar i samma grupp

att de kommer att utsättas för hot och våld, inklusive att de förväntar sig att bli tvingade av sin familj eller släkt att gifta sig eller förlova sig om de ingått en kärleksrelation med någon som inte accepteras. Nästan var fjärde flicka (23%) i oskuldskravsgruppen anger att de kommer att utsättas för tvångsförlovnings- eller äktenskap vid en otillåten kärleksrelation. En avsevärt mycket lägre andel pojkar (6%) i oskuldskravsgruppen anger samma förväntan. Detta kan jämföras med liknande siffror (26% för flickor och 7% för pojkar i oskuldskravsgruppen) när de unga tillfrågats vem som bestämmer vem de ska gifta sig eller leva tillsammans med och där svaren har varit att det är familjen som bestämmer. Utöver denna kunskap ska vi inte glömma att det dessutom finns en större grupp unga som i denna studie angett oro för att gå samma öde till mötes (se nedan).

Tidigare kvantitativa studier har inte uppmärksammat frågan om konsekvenser vid icke tillåtna kärleksrelationer explicit. I denna studie blir det tydligt att oskuldskravet inte bara omfattar förväntan om att vänta med sex tills ingåendet av äktenskap, utan det reglerar även ungas möjligheter att inleda kärleksrelationer fritt utan att riskera att utsättas för allvarliga hot och våldshandlingar. Resultatet pekar på att kravet på oskuld i praktiken även innebär ett förbud mot kärleksrelationer för en grupp ungdomar. Sådana inskränkningar i en persons liv kan också innebära att den unges möjligheter att få känna närhet och kärlek till en partner är villkorade. Att bejaka sin lust, njuta och utforska sin sexualitet kan vara förenad med att den unge utsätts för allvarliga hot och våldshandlingar.

Vidare visar resultaten från denna kartläggning att oskuldskravet även inverkar på vilka premisser unga kan inleda kärleksrelationer. Resultaten pekar på att flickor och pojkar med ett oskuldskrav i mycket större utsträckning än unga utan oskuldskrav har villkorade möjligheter i valet av en kärlekspartner. Att en kärlekspartner måste ha samma etnicitet/tillhöra samma folkgrupp, ha samma religion samt att det inte får vara en homosexuell relation visar sig vara de allra vanligaste villkoren för unga, både flickor (44%) och pojkar (39%), med ett upplevt oskuldskrav. Mer än var fjärde flicka (28%) med ett oskuldskrav får inte ha en kärleksrelation alls, vilket kan jämföras med en mycket lägre andel bland pojkar (8%) med oskuldskrav som inte får ha en kärleksrelation. Bland unga utan oskuldskrav anger strax under hälften (45%

bland flickor och 49% bland pojkar) att de inte har några som helst ställda villkor. Däremot anger en betydande andel bland dessa flickor (39%) respektive pojkar (24%) i kontrollgruppen att en kärlekspartner måste vara i ungefär samma ålder som dem själva, vilket kan tolkas som ett rimligt ställt krav av föräldrar på en femtonåring. Att främst flickor i oskuldskravsgruppen i mycket begränsad utsträckning svarat att en eventuell kärlekspartner förväntas vara i ungefär samma ålder benämns i denna kartläggning som en av aspekterna i det omvända mönstret. Detta är ett viktigt resultat som antyder att kravet på oskuld i praktiken innebär att den unge flickan måste förhålla sig till en uppsättning normer kring kärleksrelationer som inte är vanligt förekommande bland övriga jämnåriga flickor i majoritetssamhället. Detta kan tolkas som att flickor med ett oskuldskrav å ena sidan måste beakta krav och normer satta av familjen när det kommer till föräktenskapliga kärleksrelationer, å andra sidan förhålla sig till rådande och helt annorlunda normer kring kärleksrelationer i majoritetssamhället. Sådana normkonflikter hos en ung person kan få olika konsekvenser, inte minst inverka på den psykiska hälsan.

Ovan beskrivna resultat ger oss en tydlig bild över hur ett upplevt oskuldskrav inskränker ungas möjligheter att göra villkorlösa val av en kärlekspartner. Vi ser att det råder tydliga könsskillnader i detta, där flickor med ett oskuldskrav är den grupp unga som i störst utsträckning är begränsade i ett eventuellt val av en kärlekspartner, vilket bekräftar det som tidigare studier också visat. Däremot visar föreliggande kartläggning att även pojkar i oskuldskravsgruppen upplever villkorade möjligheter att välja en kärlekspartner, framför allt att en kärlekspartner måste vara av samma etnicitet och religion samt att det inte får vara en homosexuell relation (39% att jämföra med mycket låga 3% bland pojkar i kontrollgruppen). Detta innebär att vi framöver behöver beakta pojkars begränsade valmöjligheter mer noggrant. Vi kanske behöver adressera pojkars utsatthet i form av begränsade handlingsmöjligheter på ett något annorlunda sätt jämfört med hur vi ställer frågor till flickor, för att nå en djupare förståelse för deras specifika förutsättningar som kan skilja sig från flickornas i en hederskontext.

Att de allra flesta pojkar som upplever ett oskuldskrav innefattas av förväntningar på att gifta sig i ett heterosexuellt förhållande i ungefär lika stor utsträckning som flickor med oskuldskrav är en viktig ny kunskap

som denna kartläggning visar (se *Figur 4* om flickor och *Figur 5* om pojkar i frågan om äktenskapsplikt och heteronormativitet). Dessutom anger var femte pojke (20%) i oskuldskravsgruppen en oro över att själv inte få bestämma över val av utbildning, fritid och vänner, vilket kan jämföras med mycket lägre siffror bland pojkar i kontrollgruppen där siffrorna ligger mellan fyra och åtta procent. Sammantaget förstår vi att pojkar med ett oskuldskrav inte lever ett lika obehindrat liv i jämförelse med pojkar i övrigt, så som man kanske tidigare har trott, då störst fokus på utsatthet inom en hederskontext koncentrerats på flickors begränsade livsutrymme.

Med det sagt, ska flickors utsatthet – och då hänvisar vi till flickor som angett ett oskuldskrav i denna undersökning – inte förminskas i betydelse när vi lyfter pojkars situation. Flickor med ett oskuldskrav har överlag de allra tuffaste förutsättningarna och det minsta handlingsutrymmet att leva ett självvalt liv, enligt denna kartläggning – som i detta hänseende är samstämmig med tidigare studier. När vi exempelvis tittar på de ungas upplevda oro över att inte få bestämma sin framtida partner ser vi att flickor (41%) med ett oskuldskrav dels skiljer sig markant från flickor i kontrollgruppen (1%), dels utmärker sig i jämförelse med pojkar med ett oskuldskrav (31%) genom att vara

gruppen med störst andel som uppger oro. Att det överhuvudtaget finns en oro över detta viktiga val i en människas liv måste beaktas allvarigt, inte minst mot bakgrund av att det enligt svensk lagstiftning är förbjudet att gifta bort någon mot en parts vilja. Ett giftermål skall ingås med två parter som frivilligt vill ingå ett äktenskapskontrakt. Detta behöver samhället tydligt betona genom att ta ställning för alla individers rätt att göra fria val av make/maka, eller val att avstå från att ingå äktenskap.

Flickor i oskuldskravsgruppen uppger också i större utsträckning *multioro* i jämförelse med flickor i kontrollgruppen samt i jämförelse med pojkar med oskuldskrav. *Multioro* syftar här till oro inför att varken få bestämma över sin utbildning, fritid eller sina vänner. Dessa begränsningar i flickors handlingsutrymme måste tas på allvar, eftersom sådana begränsningar onekligen kan få konsekvenser för flickornas möjligheter att leva ett liv i frihet. Konsekvenserna kan innebära ett liv där val av ens drömutbildning följt av ens drömyrke kan kännas avlägset; ett liv där fritt umgänge med vänner av egna preferenser är otänkbart; ett liv där inga dörrar öppnas för att prova på olika aktiviteter i syfte att utveckla sig själv på ett personligt, socialt och intellektuellt plan.

6.2. UTSATTHETEN FÖR TVÅNGSÄKTENSKAP OCH ANDRA FORMER AV VÅLD

Mot bakgrund av att det vid tidpunkten för denna kartläggnings slutskrivande endast finns några enstaka fällande domar mot äktenskapstvång, är det mycket viktig information som framträder i denna kartläggning där en av frågorna fångar upp potentiella brottsoffer för barn- och tvångsäktenskap. På frågan *Vem bestämmer vem du ska gifta dig med eller leva tillsammans med i framtiden?* svarar 26 procent av flickorna och sju procent av pojkarna i oskuldskravsgruppen att det är familjen som bestämmer deras framtida partner. Det innebär i praktiken att de inte kommer att kunna göra ett fritt val över vem de ska leva med, bo tillsammans med, ha en sexuell relation med och förmodligen skaffa barn tillsammans med. Detta val kommer att göras av familjen.

Ett första steg mot att förhindra att så blir fallet är en bred kunskapshöjning i frågan bland samtliga berörda myndigheter som på ett direkt eller indirekt sätt arbetar med barn och unga. Medvetenheten kring lagstiftningen måste höjas på bred front, både hos yrkesverksamma som arbetar med barn och unga men också hos allmänheten. Dessutom måste benägenheten att slå larm vid misstanke om att ett barn kan komma att tvingas in i ett barn- och tvångsäktenskap öka. Även lagstiftningen måste skärpas och sända tydliga signaler till dem som utför eller planerar att utföra brott med hedersmotiv. Detta är i linje med *Utredningen om starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv* (SOU 2018:69) som också föreslår att påföljden för sådana brott bör vara anpassade utifrån hur allvarligt samhället ser på hedersrelaterade brott:

”Hedersrelaterat våld och förtryck är ett samhällsproblem och det bör vara en prioriterad uppgift att bekämpa brottslighet som har hedersmotiv. Mot denna bakgrund är det önskvärt att allvaret hos den brottslighet som sker i hederns namn regelbundet och tydligt återspeglas i dess straffvärde.” (SOU 2018:69, s. 15)

Vid en närmare analys av de ungdomar som angett att familjen bestämmer deras framtida partner framkommer alarmerande resultat gällande risken för att utsättas för tvångsäktenskap. Bland dessa ungdomar (totalt 31 individer) som svarat att familjen kommer att bestämma deras framtida partner uppger hela 71 procent – varav samtliga är flickor – att de kommer att tvingas till äktenskap eller förlovning vid en otillåten kärleksrelation. I praktiken innebär detta att dessa flickor lever med ett ständigt hot om att bli utsatta för en kriminell handling från sina närstående, eftersom de vid ett eventuellt ingående av en otillåten kärleksrelation förväntas bli tvingade till ett äktenskap eller förlovning mot den egna viljan. Här måste samhället – skola, socialtjänst och andra berörda myndigheter – mobilisera i förebyggande syfte så att dessa flickor inte blir utsatta för brott mot svensk rätt. Det föräktenskapliga kärleksförbudet ligger till grund för allvarliga kränkningar av ungdomars rätt till ett självvalt liv. Men än allvarligare är de hedersmord på unga kvinnor och män som ägt rum i Sverige p.g.a. just otillåtna kärleksrelationer. I ljuset av detta är det viktigt att resultaten från denna kartläggning sätts in i ett större sammanhang. Allvarliga våldshandlingar som exempelvis tvångsäktenskap men också hedersmord börjar med inskränkningar i ungas vardag där oskuldskravet och dess koppling till kärleksförbudet är centrala inslag.²⁷

Till skillnad från ovannämnda flickor i riskzonen att drabbas av tvångsäktenskap vid en otillåten kärleksrelation, så framträder ett annat mönster när det gäller pojkars risk för att tvingas in i ett äktenskap eller förlovning. Resultaten visar att det snarare råder ett statistiskt signifikant samband mellan pojkar som angett att de har villkorade möjligheter att välja sin framtida partner och allvarliga konsekvenser vid en otillåten kärleksrelation. Detta innebär att även pojkar som har ett visst handlingsutrymme för att inleda en kärleksrelation – dock inom givna ramar satta av familjen (t.ex. att av egen fri vilja bli tillsammans med någon från samma etniska grupp som familjen) – löper en viss risk att utsättas för allvarliga konsekvenser. Detta bör motivera kommande studier att göra fördjupande analyser av denna särskilda situation för att öka kunskapen kring de specifika förutsättningarna som pojkar med villkorade möjligheter att välja sin framtida partner måste förhålla sig till. För även om pojkar inom en hederskontext lever

27 Det är viktigt att poängtera att oskuldskravets utvidgning, statistiskt sett, i mycket begränsad utsträckning resulterar i dödligt våld.

med större handlingsutrymme jämfört med flickor i samma kontext, så finns det anledning enligt resultatet i denna kartläggning att tro att pojkar också förväntas leva upp till normer som på olika sätt inskränker deras rätt till ett självvalt liv.

I denna kartläggning är det uteslutande bland de ungdomar som uppgett ett oskuldskrav som också svarat att det är familjen som bestämmer deras framtida partner. Därmed inte sagt att alla som uppgett oskuldskrav också uppgett att familjen bestämmer framtida partnern. Men det är viktigt att understryka att när unga har uppgett att familjen bestämmer framtida partnern så har de också uppgett att de har ett oskuldskrav, vilket även gäller bland pojkar som inte har lyfts lika tydligt i liknande sammanhang i tidigare enkätstudier.

Frågan om huruvida den unge får välja sin partner fritt eller inte har kommit att visa sig få betydelse även för graden av utsatthet för andra former av våld. Resultaten från föreliggande kartläggning visar att utsattheten för hot, kränkningar och våld är betydligt större bland unga som inte tillåts bestämma sin framtida partner. Mer specifikt svarar 62 procent av de ungdomar som angett att de inte får bestämma sin framtida partner själv att de någon gång under de senaste tre åren blivit utsatta för någon form av våld. Motsvarande andel utsatta för våld de senaste tre åren bland de som får välja sin framtida partner är 38 procent. Dessa resultat pekar på att barn och unga som inte har ett fritt val när det gäller ens framtida partner löper större risk att drabbas av barnmisshandel jämfört med dem som får göra ett fritt val av framtida partner. Detta är en tydlig och illavarslande signal som behöver uppmärksammas.

Även multiutsatthet – att utsättas för olika former av våld vid upprepade tillfällen – är vanligare hos unga som inte får välja sin framtida partner, enligt resultaten i denna studie. Flickor som inte får bestämma sin framtida partner är den allra mest våldsutsatta gruppen av alla. Nästan var tredje flicka (32%) som inte får välja sin framtida partner uppger att hon blivit utsatt för flera olika former av våld vid upprepade tillfällen de senaste tre åren. Bland pojkar som angett att de

inte får bestämma framtida partner själv är motsvarande siffra mycket lägre än flickornas, nämligen nio procent. Däremot visade det sig att just pojkars utsatthet för våld framkommit på ett mycket tydligare sätt när vi utgått från variabeln som handlar om huruvida man får välja sin framtida partner själv eller inte.²⁸

6.3. TENDENSER I INSTÄLLNINGAR TILL INDIVIDUELLA FRI- OCH RÄTTIGHETER

Ett särskilt förvånande resultat gällande de ungas inställning till individuella fri- och rättigheter är den betydande andel flickor i oskuldskravsgruppen som är negativt inställda till barnäktenskap (17%). Detta är något som bör undersökas närmare, gärna kvalitativt för att kunna studera nyanserna i flickornas levda erfarenheter som kan tänkas förklara varför en del flickor är negativt inställda till lagen mot barnäktenskap. En rimlig förklaring till en sådan negativ inställning bland flickor i en hederskontext skulle exempelvis kunna vara att dessa flickor levt med en så pass stark kontroll och begränsning i sitt handlingsutrymme att det sipprat över till att även begränsa tankeutrymmet genom att det blir oerhört svårt att tänka utanför de åtstramade ramarna som är satta inom en hederskontext. Ytterligare förklaring kan härledas till barns socialiseringsprocess inom vilken barn blir starkt färgade av den verklighet som föräldrarna förmedlar till dem via sina egna värderingar och levnadssätt. Att som ung flicka agera utanför givna normer – med vetskapen om vilka förödande konsekvenser överträdelser mot dessa normer kan ha – kan upplevas som så pass avlägset att flickan själv accepterar dessa normer.

Glädjande nog är majoriteten av ungdomarna i enkätstudien positiva till samhällets markering mot tvångsäktenskap genom den svenska lagstiftningen. Däremot visar resultatet att en stor grupp bland dessa unga lever med en oro över att samhällets ställningstagande inte gäller dem. De är oroliga över att inte få bestämma sin framtida partner. Det skapas således en diskrepans mellan samhällets tydliga ställningstagande mot äktenskapstvång och

28 I det initiala analysarbetet har uppdelningen oskuldskravsgrupp och kontrollgrupp testats i relation till ungas våldsutsatthet. Men dessa har inte fångat upp pojkars utsatthet för våld i oskuldskravsgruppen. Detta kan förklaras med att pojkar i en hederskontext inte alltid behöver omfattas av ett oskuldskrav på samma sätt som flickor, men ändå förväntas leva i enlighet med rådande hedersnormer, som exempelvis att behöva gifta sig med någon som accepteras av familjen och släkten.

den unges levda verklighet där familj eller släkt sannolikt varken delar samhällets ställningstagande eller den unges ståndpunkt i frågan om äktenskapstvång. Vilka konsekvenser det får för enskilda unga som tvingas leva med denna normkonflikt, samtidigt som de känner en oro över att inte få välja sin framtida partner, är en viktig fråga som behöver undersökas närmare. Exempelvis behöver skola och socialtjänst särskilt uppmärksamma ungdomar som lever i en oskuldskontext och identifiera hur detta normsystem uttrycks i ungdomars vardag genom olika typer av begränsningar, t.ex. genom föräldrars förbud mot att den unge umgås med vänner av motsatt kön eller att den unges skolgång villkoras. Det behövs också fördjupade studier om och i så fall på vilket sätt ett liv präglad av hedersnormer och oskuldskrav påverkar flickors och pojkars integrationsmöjligheter.

När det gäller inställningen till homosexuella personers rätt att få gifta sig utmärker sig särskilt pojkarna i oskuldskravsgruppen genom sina 31 procent som är negativt inställda till denna rättighet. Bland flickor med oskuldskrav är det en lägre andel (12%) som är negativt inställda till frågan. Dessa siffror kan jämföras med sex respektive noll procent bland pojkarna respektive flickorna i kontrollgruppen. Den djupt rotade föreställningen om heteronormativitet som ett absolut krav inom en hederskontext kan förklara varför en del unga, främst pojkarna, som omfattas av ett oskuldskrav uttrycker en intolerans mot homosexuellas rätt att få gifta sig. Att det är främst unga i oskuldskravsgruppen som är negativt inställda till homosexuellas rätt att gifta sig kanske inte är så förvånande om vi påminner oss om att 82 procent av flickorna och 80 procent av pojkarna med ett oskuldskrav angett att de av sin familj eller släkt förväntas vara heterosexuella.

Ytterligare en tydlig tendens som framkommer bland de ungas inställningar och som kan härledas till dominerande föreställningar inom en hederskontext handlar om ett negativt förhållningssätt till frågor som rör den kvinnliga kroppen och kvinnans rätt till sin egen kropp. Detta gäller påståendena som unga fått ta ställning till som handlar dels om flickor och kvinnors rätt till abort, dels om lagen mot kvinnlig könsstympning. De som utmärker sig som mest negativt inställda till dessa lagar är pojkarna i oskuldskravsgruppen. 22 procent av dessa pojkarna är negativt inställda till aborträtten, att jämföra med två procent av pojkarna i kontrollgruppen. Bland flickorna är det endast i oskuldskravsgruppen som vi överhuvudtaget finner negativt inställda flickor till aborträtten – närmare bestämt sju procent mot inga flickor i kontrollgruppen. Liknande mönster framträder vid inställningen till förbudet mot kvinnlig könsstympning. Pojkar (17%) i oskuldskravsgruppen är mest negativa till detta förbud, jämfört med å ena sidan flickor (5%) i oskuldskravsgruppen, å andra sidan pojkarna (2%) i kontrollgruppen. Sammantaget får vi en bild av att främst pojkarna med ett oskuldskrav har inställningar som är förenliga med dominerande normer och värderingar inom en hederskontext, dvs. sådana normer som inskränker kvinnors frihet över att bestämma över sin egen kropp samt normer som förbjuder individens rätt att få bryta mot den heterosexuella normen kring äktenskap.

6.4. SLUTORD

I det insamlade datamaterialet finns det fler intressanta resultat som inte har kunnat omhändertas av föreliggande rapport. Detta ger oss anledning att fortsätta bearbeta datamaterialet för att genomföra fördjupade analyser. Några av de aspekter som vi

inte har redovisat i denna rapport, men som skulle vara betydelsefulla att titta närmare på, är exempelvis vilka orsaker den unge har uppgett ligger bakom våldshandlingar från familj eller släkt. En följdfråga på detta skulle kunna vara huruvida det är fler unga i oskuldskravsgruppen jämfört med kontrollgruppen som blivit utsatta för våld p.g.a. att de fått dåligt rykte eller skämt ut familjen eller släkten. Dessutom bör frågan kring ungas oro över att inte få göra egna val i viktiga frågor i livet analyseras vidare. Nästan var tredje flicka och var fjärde pojke med utomnordiskt födda föräldrar är oroliga över att inte få bestämma sin framtida partner. En angelägen följdfråga som bör undersökas närmare är vad denna typ av oro skulle kunna innebära för ungas hälsa och utveckling, samt vilka konsekvenser det medför för ungas drömmar och mål.

Andra intressanta spår att titta närmare på fortsättningsvis handlar om unga som själva utsatt en nära anhörig för våld, kränkningar eller hot samt vilka de bakomliggande orsakerna kan vara till detta. Detta skulle särskilt kunna fördjupa förståelsen kring pojkars dubbla roller som offer och förövare inom en hederskontext.

Ytterligare områden som bör undersökas närmare är ungdomars erfarenheter av och benägenhet att söka stöd och skydd vid våldsutsatthet, samt vilka aktörer och instanser de skulle tänkas vända sig till för stöd och skydd. Det är också angeläget att studera de bakomliggande orsakerna till varför i förekommande fall ungdomar inte har vänt sig till någon utomstående för råd och stöd. Sådana djupdykningar i materialet skulle kunna bidra med kunskap som kan ligga till grund för ett förbättringsarbete hos olika myndigheter

som ansvarar för barn och ungas välbefinnande och omhändertagande.

Vi vill slutligen understryka vikten av det förebyggande och långsiktiga arbetet med barn och unga på bred samhällelig front. Det är avgörande att berörda myndigheter agerar med ett tydligt mål att förebygga och motverka barn och ungas utsatthet för förtryck, hot och våld. Sverige har lagar mot tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning, vilket borde mobilisera en rad olika instanser och aktörer för att se till att lagarna efterlevs och för att förhindra att barn och unga far illa. I och med denna kartläggning kan vi med säkerhet konstatera att det finns en alarmerade stor andel unga som lever med oro inför eller vet om att de kommer att bli tvingade till att gifta sig med någon de själva inte har valt. Det betyder att dessa unga personer utgör potentiellt blivande brottsoffer. Vi har ett gemensamt samhällsansvar att värna om dessa barn och ungas rätt till ett liv fritt från våld. Vi måste våga agera kraftfullt och ta ställning mot alla former av våld mot barn och unga.

Vi vill även påminna om faran att reducera resultatet från denna kartläggning till procentsatser och siffror. Bakom varje siffra som belyser våldsutsatthet finns en ung person som varje dag lever i ofrihet, utsätts för allvarliga kränkningar, hot och våld. Det är deras röster denna kartläggning vill lyfta. Varje vuxen person som läser denna kartläggning har ett ansvar att reagera och agera.

Avslutningsvis vill vi låta er läsare ta del av några citat från ungdomarna som medverkat i denna kartläggning.

”

Jag får inte umgås med svenska tjejer. Jag är med på idrott i smyg...min kompis tvättar mina gympakläder. Vet inte hur länge jag orkar.”

”

Jag vill göra allt rätt men vad jag än gör så blir det fel. Min familj vill att jag och min syster gifter oss med killar från någon by. Jättebra frågor.”

”

Det bästa var att forskaren faktiskt brydde sig. Det blev en diskussion i klassen om kulturer och hon förklarade så bra. Jag har kompisar som inte får göra nåt. Ingen bryr sig! En kompis får inte ens komma på tjejmiddag. Hon vågar inte berätta.”

”

Hade aldrig hört talas om könsstympning. Varför pratar vi inte om sånt i skolan? Jag lärde mig så mycket. Tack!”

”

Jag tycker att det är jätteviktigt att uppmana om dessa ämnen.”

”

Frågorna handlar om mitt liv. Ingen kommer tro mig om jag berättar. Det är inte bara tjejer som måste gifta sig med sina kusiner.”

7. Referenser

- Bredal, A., & Melby, E. R. (2018).** *Sårbarhet og styrke – Barnevernets møte med minoritetsjenter utsatt for vold og sterk kontroll* (NOVA Rapport No. 9/2018). Norsk institut for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Cinthio, H. (2015).** "You go home and tell that to my dad!" Conflicting Claims and Understandings on Hymen and Virginity. *Sexuality & Culture*, 19(1), 172–189.
- Davidian, T., Mohtadi, C., Hellberg, M., & Bergström, S. (2012).** *Trippelt utsatt : hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning*. Tjejers rätt i samhället (TRIS).
- Eldén, Å. (2003).** *Heder på liv och död : våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Forsberg, M. (2005).** *Brunetter och blondiner : om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Ghadimi, M. (kommande).** När vänner av motsatt kön inte tillåts - Ungdomars erfarenhet av föräldrars restriktioner. *Barn*.
- Ghadimi, M. (2007).** Om kravet på oskuld : en studie av flickors respektive pojkars föreställningar. *Sociologisk Tidskrift*, 2007(14):1, s. 20–46.
- Högdin, S. (2006).** Var går gränsen? *Sociologisk Forskning*, 43:3, 40–65.
- Jernbro, C., & Janson, S. (2017).** *Våld mot barn 2016 : en nationell kartläggning*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jernbro, C., & Landberg, Å. (2018).** *Det är mitt liv! Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Joseph, S. (1994).** Brother/sister relationships : connectivity, love, and power in the reproduction of patriarchy in Lebanon. *American Ethnologist*, 21(1994):1, s. 50–73.
- Lagrådsremiss. (2018).** *Förbud mot erkännande av utländska barnäktenskap*. Justitiedepartementet.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. (2014).** *FOKUS14 - Ungas fritid och organisering*. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).
- Nussbaum, M. C. (2002).** *Kvinnors liv och social rättvisa : ett försvar för universella värden*. Göteborg: Daidalos.
- Prop. 2013/14:208.** Stärkt skydd mot tvångsaktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor. Hämtat från <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2014/03/prop.-201314208/>
- Regeringens skrivelse 2007/08:39. (2007).** *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Integrations- och jämställdhetsdepartementet.
- Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M., Backlund, Å., & Rexvid, D. (2009).** *Oskuld och heder : En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Stockholm stad.
- Schlytter, A., & Linell, H. (2008).** *Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext : en studie av omhändertagna flickor*. Sollentuna: FoU Nordväst i Stockholms län.
- Schlytter, A., & Rexvid, D. (2016).** *Mäns heder : att vara både offer och förövare*. Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen. (2007). *Frihet och ansvar – En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma – Allmänna tendenser med fördjupad analys kring utsatthet för kränkande behandling, hot och/eller våld, särskilt hedersrelaterat våld från nära anhöriga.*

Socialstyrelsen. (2014). *Vänd dem inte ryggen – Utbildningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck.*

Socialstyrelsen. (2015). *Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning – En uppskattning av antalet.*

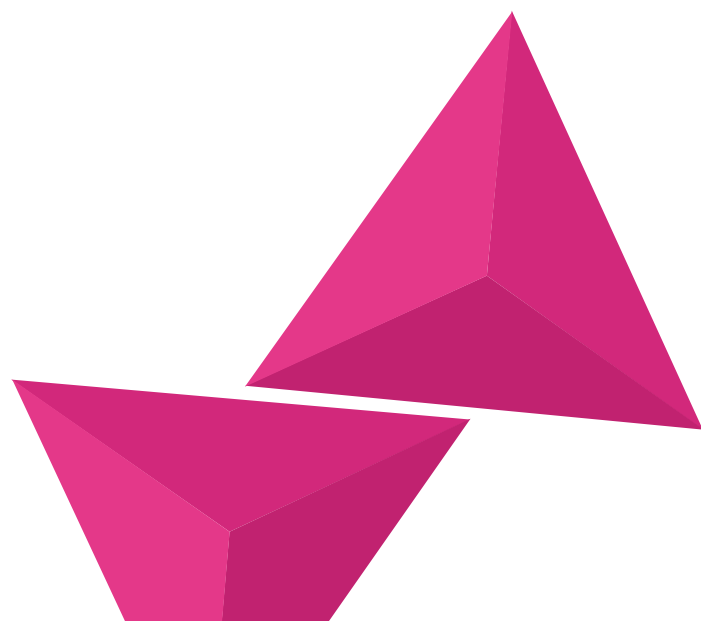
Socialstyrelsen, & Länsstyrelserna. (2005). *Nationellt konsultativt stöd – för socialtjänst och andra verksamheter i arbetet mot hedersrelaterat våld.*

SOU 2018:69. (2018). *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet. Slutbetänkande av Utredningen om starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv.* Stockholm: Nordstedts juridik.

Ungdomsstyrelsen. (2009). *Gift mot sin vilja.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

United Nations. (2002). *Integration of the human rights of women and the gender perspective: Violence against women.* Document E/CN.4/2002/83.

Wikan, U. (2004). *En fråga om heder.* Stockholm: Ordfront.

TRIS

TRIS – tjejers rätt i samhället är en partipolitiskt och religiöst obunden ideell organisation som har arbetat mot hedersrelaterat våld och förtryck sedan 2002. Bestående av en förebyggande, en akut och en kompetenshöjande verksamhet verkar TRIS för ett integrerat och jämställt Sverige fritt från hedersnormer, begränsningar, förtryck och våld där individer, barn som vuxna, utifrån egen kapacitet och förmåga kan välja sitt eget liv och sin egen framtid. TRIS har en särskild kompetens i att möta personer som har en intellektuell funktionsnedsättning och som riskerar att utsättas eller har utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck. TRIS driver även skyddat boende och en konsultativ familjehemsverksamhet.

Du kan följa TRIS-tjejers rätt i samhällets arbete på Facebook.

För mer information om TRIS verksamhet:

www.tris.se

TRIS
TJEJERS RÄTT
I SAMHÄLLET

tris.se

TRIS – TJEJERS RÄTT I SAMHÄLLET